

શ્રી નવીન.

હિંદુ-ખાખા

નાટક. ૧૭૮

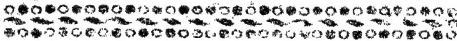

લેખક.

ગોવિંદલાલ બાલાભાઈ ચોક્કરી.

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

મળીસાલ વેલાભાઈ સાધી.

અમદાવાદ

શ્રી હર્ષદ મીનાંગિ પ્રેસમાં

દેસવલાલ મગવલાલ દુનવાળાએ છાપ્યું.

મૂલ્ય રૂ. ૨૦ આઠ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૮૭૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ઉદયબાળા ૪૧૮૪

વિષય દ : ૩

શ્રી નવોન વલ
હિદયબાળા

યાને

પૈસા અને કર્મનો સંવાદ.

ગાયન, ભાષણથી ભર

લેખક,

જી. . બી ચોકરી.

પ્રસિદ્ધ કર્તા,

સાફી મણીલાલ ઘેલાભાઈ

અંગણ—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૨૦૦૦.

સંવત ૧૯૬૩

સને ૧૯૦૬.

અમદાવાદ

ધી હર્ષદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળાએ છાપ્યું.

મૂલ્ય પ્રકૃત આઠ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૮૭૮

આ બુક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર
કરાવી સર્વ હક છપાવનાર સાશી મણીલાલ
ધેલાબાઈએ પોતાને સ્વાધિન
રાખ્યો છે.

પ્રસ્તાવના.

આ કિદ્દપત રાજવંશી નાટકની આ બુક પ્રથમ બ્હાર પાડવાનો અમારો એ હેતુ છે કે કેટલાક માણસો પૈસાના હંકારમાં છકી જઈ કર્મને ખોટું માને છે અને પૈસાના મદમાં પુત્ર વિગેરે નહિં ગણુમારતા તેને દુષ્પ દેહે અને કર્મને ખોટું માને માટેજ આ બુક મેં મારા આર્ય બંધુઓને ખાશ બોધ લેવા માટે બ્હાર પાડી છે.

આ બુકમાં નીકમહરામ નોકરના કાવત્રાંથી તેની છેવટે શુદ્ધિ થાય છે તે તથા નીમકહલાલ મિત્રની મિત્રતાઈથી મીત્રને કેટલો ફાયદો કરેછે તથા કર્મના આધારે રહી કર્મ અજ્ઞભાવતાં તેને ગુંચું ફાયદા મલે છે તથા કર્મને ખોટું માનનારને આખરે પસ્તાવા કરવા પ્રદે છે અને છેવટે કર્મને કમુલ કરવું પડે છે. તથા ગમતી બ્રહ્મણની ગમ્મથી કેવી રીતે આનંદ થાય છે વિગેરે વિગેરે વિષયો લખી મેં આર્યબંધુ સમક્ષ મેં આ બુક બ્હાર પાડી છે તો સદગુણ વાંચક જુદો તેમથી યોગ્ય યોગ્ય સાર જાણી-ઓની માફક ચઇજ અહણુ કરશે એવી આશા છે.

આ બુકમા આંખ દોશથી કાંતોમાત્ર વિગેરે ભુલો આવી ગઈ હશે માટે સુધારી વાંચવા કૃપા કરશે એજ વિનંતી.

લી. સેવક.

દાસાજી દાસ.

વાંચનના સોખીનોને ખુશખબર.

વાચવા લાયક પુસ્તકો.

પરમાર પૃથુસિંહ (સતીમેના) ભાગ ૧ ભો. રૂ. ૧--૪--૦
પરમાર પૃથુસિંહ (સતીમેના) ભાગ ૨ ભો. રૂ. ૧--૮--૦
સૌભાગ્ય સવિતા અને તરુણ પુરુષ. ... રૂ. ૦--૧૨--૦
ધર્મ ગુપ્ત નૌવેલ (લક્ષ્મીરસથી ભરપુર)... રૂ. ૦--૮--૦
ચંદ્રમણી યાને સંસાર સુધારક સાર.... રૂ. ૦--૮--૦
સુદરમણી અત્યુત્તમ નૌવેલ ... રૂ. ૦--૪--૦
ત્રિમણેલો અથવા ત્રિમથી પીડાતો પંથી ... રૂ. ૦--૫--૦
મનહર માતી નૌવેલ ... રૂ. ૦--૪--૦
ભાગ્યવાન અભયસિંહ ... રૂ. ૦--૪--૦
લાલ અને કમળા. ... રૂ. ૦--૬--૦
સ્ત્રીબોધ ચાર સ્ત્રીની વારતા. ... રૂ. ૦--૨--૦

આ શીવાય અમારે ત્યાંથી ઘણી નવતના પુસ્તકો નીચેના શરનામેથી રોકડી કીમતે અગર વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે; કેઈ વેહુપારીને સામગ્રી લેવા હશે તેને કીફાયત ભાવે મળશે.

મળવાનું ઠેકાણું;

કેશવલાલ મગનલાલ દુધવાળા.

ઠે. કાલુપુર-અમદાવાદ.

અને

ગોવીંદલાલ ખાલાભાઈ ચોકસી.

૭૦ હાજની પોળ જગાલાઈની પોળમાં અમદાવાદ.

શ્રી પરમાત્માને નમઃ

ઉદય-બાળા નાટકની પ્રવેશવાર હકીકત.

પ્રવેશ ૧ લો—સુનધાર અને નટીઓ ખેલ બજાવવા ઇશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના.

પ્રવેશ ૨ જો—મેવાડના રાણા કેદારસિંહની કચેરી, પૈસા અને કર્મનો સંવાદ, પૈસો મ્હોટો કહી, સર્વ કચેરીનું કેદારસિંહને મળી જવું, અને ઉદયનું કર્મ મ્હોટું કહી તેમની સાંચું પડવું, કેદારનો ઉદયને દેશવટાનો હુકમ, આજીજી કર્યાથી ખાતરી કરી આપવા એક અઠવાડિયાની મેહેતલ.

પ્રવેશ ૩ જો—ગામના લોકોનું એકઠા થવું, કેદારસિંહની મુખા-મતી ચર્ચા, બાદ કેદારસિંહની કચેરીના માણુશોનું આવવું અને તેમને મળી જવું.

પ્રવેશ ૪ થો—ગરીબ લોકોની ઝુપડીઓ પાસે કેદાર અને પ્રધાન ને લઈ પૈસા અને કર્મનું પારખુ બતાવવા આવવું કર્મ મોહોટાની ખાતરી આપવી છતાં પણ ઉદયને બારેબાર દેશવટો દેવો.

પ્રવેશ ૫ મો—ઉદેપુરના રાણા જયસિંહની પુત્રી બાળાવંતીનું ભગવાં કપડાં હાથમાં લઈ જોગણુ થઈ જવા ની-કળવું દેશવટે નીકળેલા ઉદયનું તેને જોગી વેશે મળવું બંનેની મર્મમાં વાતચીત બાદ બાળા પાસેથી ઉદયનું બાળા ૧૫ દીવસ સુધી જોગણુ થવું મુલતવી રાખે તે વીશે વચન લેવું બાદ ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૬ ઠો—ઉદયનું જંગલમાં આવવું અને ઇશ્વરની દરવી, બાદ અચાનક પ્રધાન પુત્ર ચંપકનું મળવું અને વીચાર ધારી ચાલ્યા જવું.

અવેશ ૭ મો—રસ્તે થઈ બારવટીઆઓનું જવું અને ડંડેરા સાંભળી પુછી ખાત્રી કરવી અને ડંડેરા વાલી જોએ જવા નીકળવું બાદ ઉદય અને ચંપકનું આવવું, ઢંડેરા સાંભળવો બાળાના વાક્યો અને ઢંડેરાના વાક્યો બંરાબર મળતાં આવવાથી ત્યાં ચલા જવું.

અવેશ ૮ મો—માતા અને માહાદેવનું દેવલ અને માથા સાથે માલની જમા બારવટીઆઓનું આવવું અને ત્રણે એ માલ લેવો ધારી માથાં ફેાડી ચાલ્યા જવું બાદ ઉદય અને ચંપકનું આવવું અને ચાલાકીથી માલ લેવો અને માદલીયું અને કાગળ હાથ આવવાથી વાંચી રાજધાની સ્થાપવા નિશ્ચય કરી કન્યાની પાસે જવું.

અવેશ ૯ મો—કેદારસિદ્ધની ખાનગી રૂમ, પોતાની દીકરીને લાયક પત્ની નહિ મળવાથી સ્વયંવર રચવા વીચાર ધારી નકી કરી ખીજ સર્વ રાજાઓને સીપાઇઓ સાથે કાવી મોકલવું.

અવેશ ૧૦ મો—જોગીઓનું રહેઠાણુ, બાળાની અફસોસાઈ બાદ ઉદય અને ચંપકનું આવવું, માલનો ખુલશો વીશેષ ખુલાસો લેખ અને માલીયું બાળાને વેશ બદલાવી રાજમાં લઈ જવું.

અવેશ ૧૧ મો—માથા કુટેલા ત્રણ બારવટીઆઓનું આવવું જળરાધથી ઉપાડી જવા વિચાર.

અવેશ ૧૨ મો—ઉદેપુરની રાજધાની ચંપકને પ્રધાન ગીરી, ખાલણના હાથે ઉદય અને બાળાનો હાથ મેળાવો અને ઉદયના હાથે માદલીયું બાંધવું મેધા નામના રાજ્યના હજમનું ચંપકને પ્રધાનગીરી મળવાથી અદેખાઈ, બાદ એક સ્થાન કબા નામની ખુણીમાં

(૭)

આવવું અને સમજાને રાખી કરી, વચન માગવું અને નોકરીમાં રહેવું બાદ મેધાને સ્થાપકજાને સમજાવી સર્વ બાજુ સમાવવા વીચાર બાદ નાચ.

અંક પહેલો સમાપ્ત.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ જો--ખાળાવંતી અને સાહેલીઓનું પે પને દીવસ હોવાથી ગરબો ગાવા આવવું ત્યાં પરણાવનાર વઢાલા નામના ટીખણી બ્રાહ્મણનું આવવું ત્યાં મશકરીઓની ગમત, ગરબો ગાવો અને સખીઓનું ચાલ્યા જવું બાળાનું અને બ્રાહ્મણનું રહેતું બાદ ઉદયનું આવવું અને કેદારસિંહ ઉપર કર્મ કબુલ કરાવવા કાગળ મોકલવો.

પ્રવેશ ૨ જો--ગુણકા અને મેધાનું આવવું અને પ્રેમગાંઠ બાદ બાળા અને ચંપકની વીંટીઓ અદલ બદલ કરવા વિચાર કરી જવું.

પ્રવેશ ૩ જો--ઉદયનો અંગલો સ્થાપકજાનું આવવું પાસેથી દનામતું કહી વીંટી માગવા અદલ બદલ કરી પાછી આપવી. બાદ બાળાવાલી વિટી ચંપકના હાથે યુક્તીસર ચઢાવવા વિચાર ધારી અને મેધાને જલદી મોકલવા વીચાર ધારી જવું વઢાલા બ્રાહ્મણનું આવવું, વાલાનું ઉદયની ભાગ્યની હકીકત કહી તેના પ મારવું ને તે આગળ જતાં તેને અરે પેરેનું, વઢાલાને નોકર રાખવો. મેધાનું વીંટી અદલબદલ થઇ થઇ છે તેવા સમાચાર સંભળી. ખારવડીઓ જોને લઇ આવવું સત્ર પડી જવાની બાળાનું અને

ઉદયનું સુવા જનું ખારવટીઆઓનું ખાજાને ઉપાડી
ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૪ ઓ—ખારવટીઆઓનું ખાજાને લઈ આવવું અને કેદાર
સીંહને ત્યાં સ્વયંવર છે અને પોતે સર્વ વાતોમાં
કુશળ છે. તેથી ત્યાં જવા વિચાર અને ખાજા સહી-
ત્ય સર્વનું જવું બાદ મેધાનું આવવું.

પ્રવેશ ૫ ઓ—કેદારસિંહની કચેરી સ્વયંવરનું બરાવવું બતાવેલું
કાર્ય કોઈ રાજાથી થયું નહિં બાદ ખારવટીઆઓ-
માંથી વેહળ નામના ખારવટીઆનું સ્વયંવરનું કાર્ય
કરવું બાદ કેદારસીંહનું તેઓને રાજકુંવર સમજી
કન્યા વિદાય કરવી.

પ્રવેશ ૬ ઠા—ઉદયનો બંગસો, ખાજાને કોઈ હરામખોરો ઉપાડી
ગયા છે. તેથી ઉદયની અફસોસાઇ બ્રાહ્મણ અને
ચંપકે મલી તેમને ધીરજ આપવી ચંપકે શોધમાં
નીકળવું બાદ કેદાર પાસે મોકલેલ સીપાઇનું આવવું
બાદ મેધા હજમનું આવવું. ઉદયે મેધાને ખાજાની
બનેલી હકીકત કહેવી, બાદ મેધાનો ખાજા અને
ચંપક વિશેનો ખોટો વેહમ બરાવવો. અને તે સાં-
બળવાથી ઉદયનું તે બંનેના ઉપર ગુસ્સે થવું અને
કામેલ જાણી મેધાને લઢાઇના સરદારની નોકરી
આપવી. એક માસ પછી લઢાઇના સમાચાર સાંભ-
ળવાથી મેધાને લશ્કર તૈયાર કરવા કહેવું મેધાનું
શોધમાં જવા કહેવું. રાજાનું ના કહેવું.

પ્રવેશ ૭ ઓ—ખારવટીઆઓનું ખાજાને અને પ્રીયવંતીને લઈ
પહાડ પાસે જંગલમાં આવવું ખાજાને વળવા વીશે
કહેવું અને નહિ માનવાથી તલવારો ઉગામવી છતાં
નહિ માનવાથી પાહાડથી ગંગાવી દેવાનો વિચાર
ધારી પાહાડ ઉપર લઇ જવી. બાદ વાણીઆ લો-
કોનું રાજું આવવું તેમને દેખી પાહાડપર મુઠી ખા-

રવરીઆઓનું નાશી જવું બાદ ચંપકનું ઓચીનું
આવવું બાદ તેમની નજરે પડવું બાદ ઉદય પાસે
લઈ જવા, તેમને લઈ ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૮ મો—બારવટીઆઓનું શ્વયંવરની કન્યાને અને બાળાને
ત્યાં મુકીને આવવાથી શોક અને તેને રરી પકડવા
વીચાર.

પ્રવેશ ૯ મો—ચંપકનું બાળાને ને પ્રીયવંતીને લઈ ઉદય પાસે
આવવું, કાંઈ પણ વાત સાંભળા શીવાય ખોટા વે-
ત્તમથી તેઓ ઉપર ગુસ્સે થવું, ચંપકનો ઉદય ઉપર
શીરકાર બાદ બાળા અને ચંપકને ભરજંગલમાં

નાક કાન કાપી દેશ પાર મુકી દેવા સીપાઈઓપર
હુકમ, મેધાનું નાક કાનની તપાસનું કહી. બાદશાહ
પાસે જવા નીકળવું અને બાળાને જીવતી છોડી
દેવા મેધાનો હુકમ બાદ સર્વેનું ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૧૦ મો—બાદશાહનું જન્માનખાનું મેધાનું સીપાઈ સાથે કાપી
આવવું બાદશાહને ચઢાવી લઢાખના સમાચાર ઉદય
ઉપર મોકલાવવા અને બાદશાહને હીમ્મત આપવી
અને ઉદયનું રાજ્ય પોતાને હાથ લેવા વચન લેવું
બાદ ચાલ્યા જવું

પ્રવેશ ૧૧ મો—બાદશાહના સીપાઈનું લઢાઈનો ખીડો લઈ આવવું
અને ઉદયનું લઢાઈનું કબુલ કરવું અને સીપાઈને
પાછો વાળવો બાદ ઉદય અને પ્રીયવંતીની પીછાંત.

પ્રવેશ ૧૨ મો—ભરજંગલમાં ચંપક અને બાળાને લઈ સીપાઈ-
ઓનું નાક કાન કાપવા આવવું અને સીપાઈઓના
મનમાં દયા આવવાથી એકતા બદલે બેના નાક કાન
નહિ કાપવાં એમ ધારી પાછા ચાલ્યા જવું અને
ચંપકનું અને બાળાનું ગુણુકા અને તલબચીનો વેશ
ધારી આમળ નીકળી પકડવું બાદ અદેખો અને પા-

પી મેઘાનું આવવું અને બાજાને મેળવવા વીચાર.

પ્રવેશ ૧૩ મે—બાદશાહનું લશ્કર ઉદયના રાજપર ચઢાઈ, તખ્ત-
લચી અને ગુણુકા વેશે નીકળેલા ચંપક અને બા-
જાનું બાદશાહના લશ્કરને મળવું અને સહળી બી-
ના પુછી વાકેફ થઈ મીત્રનો બચાવ કરવો. ધારી
તેઓની સાથે લઢાઈમાં જવું તેઓના ગયા બાદ
મેઘાનું અને ગુણુકાનું આવવું અને સર્વ વીચાર,

પ્રવેશ ૧૪ મે—ઉદયના લશ્કરને ઘેરા, વેશ લીધેલા તખ્તલચી
અને ગુણુકાનું બાજુપર ઉભા રહેવું ઉદયના લશ્કર-
નું ધાયલ થવું, મુસલમાની લશ્કરની જય બોલ-
વી, તખ્તલચીનું મુસલમાનોને હરાવવું અને મુસલમાની
રાજા પાસેથી ચંપક સોનાના પત્રે લખાવી લેવું, બાદ
ઉદયના લશ્કરનું જય જય બોલવું બાદશાહનું ઉદ-
ય અને તખ્તલચીના તાબે થવું બાદ નાચ,

બીજો અંક સમાપ્ત.

અ ક ત્રીજો.

પ્રવેશ ૧ લેા—ઉદયની તખ્તલચીને પટપુછ તખ્તલચી નથી તેવો
વેહેમ, મેઘાનું તેમને નોકરીમાં રાખવા કહેવું તે-
ઓનું ના કહેવું બાદ ઉદય પાસેથી લેખ લખાવી
લેવો ફટલાક કરમના મેણા અને ઉદયે તખ્તલચીને
વખતો વખત આવવા કહેવું, મેઘાએ આ કૃત્ય
કર્તું છે તેવું ખાત્રીથી જાણવું, તખ્તલચીનો વેશ બ.
દલી જવેરીનો વેશ બદલી નાંખવા વીચાર ધારી
જવું બાદ ઉદયસિંહનું વાઢાલા નામના બાહાણને
લઈ પોતાના પીતાના પિતાની ચરચા જોવા જવું.

પ્રવેશ ૨ જે—મેઘાનું અને ગુણુકાનું બાદશાહને બોલાવી લઢાઈ-
માંથી શાવવાથી તારાજ થવું અને બાજા કયા પ્ર-

યત્ને શોધી કાઢવી તે વીચાર બાદ, ઝવેરી વેશ
ધારણ કરી આવેલા ચંપક અને બાળાનું આ હ-
કીકત સાંભળવું બાદ ઉદયસીંહની બદખોઈ બોલી
તેને ઝેર દેવામાં તેના મરને મળી જવું અને સર્વ
કાર્ય મેધાએ કરવાં એ પ્રમણે કરાર લખાવી લેવો.

અવેશ ૩ જો—કેદારસિંહની કચેરી, ઉદયસિંહનું ચરચા જોવા આ-
વવું ને બાળુપર ઉભા રહેવું બાદ કેદારસિંહના રા-
જન' એ ચાર માણસોનું ઉદયની કીરતીના સમાચાર
લઈ અને કન્યાને લઈ જનાર બારવટીઆઓ હતા.
તેવી ખબર લઈ આવવું, કેદાર ઉદયના વમન યાદ
લાવવાં અને પશ્ચાતાપ અને શોધે નીકળવું અને
ઉદયનું પાછા ચાલ્યા જવું.

અવેશ ૪ થો—સુકરર કરેલા દીવસ પ્રમાણે મેધાતું અને ગુણુકાનું
આવવું બાદ ઝવેરી વેશે નીકળેલા ચંપક અને બા-
બાળાનું પણ આવવું બાળાને શોધી આપવા કહી
મેધા પાસેથી લખાવી લેવું બાદ મેધાનું પરસાદને
બદલે ઉદયને ઝેર દેવા જવું, બાબા અને ચંપકના
ઉદયને બચાવવાના ઉપાય ધારી તે તરફ જવા
નીકળવું.

અવેશ ૫ મો—જંગલમાં કેદારસીંહનું અને પ્રધાનનું પ્રાચવંતી
શોધે આવવું ઝવેરી વેશે નીકળેલા ચંપક અને
બાળાનું મળવું તેથને ઝવેરાત ખરીદવા કહેવું
ચંપકનું પોતાના પીતાને આજખવું, અને અન્ન-
દ્યા થઈ પૈસા અને કર્મનું પુણ્ય કર્મ નહિ
કરાવવાથી દસ્તાવેજ કરાવી લેવે અને શોધી
આપવા વચન આપવું.

અવેશ ૬ ઠો—મેવાડના કેદારસીંહના રાજ ઉપર બાદશાહનો ધોરિ
કેદાર હાજર નહી હોવાથી સર્વ કીલો તોડી નાંખવો
અને લશ્કર હારવું બાદ કેદાર અને પ્રધાનનું
આવવું, અને બાદશાહે તેમને ત્યાં

પ્રવેશ ૭ મા—ઉદનો અંગલો ચંપકનું જવેરાતની પેટી અને બળાને સાથે લઈ આવવું અને ઉદયે સીપાઇ પાસે ચંપકને વેપારી ધારા પોતાની પાસે બોલાવે અને જવેરાત ખરીદવું બાદ બાળા અને ઉદયના મરમના વચનો અને હૃદયની પરીક્ષા બાદ મેઘાનું અને ગુણુકાનું આવવું અને પરસાદ કરી ઝેરવારી ખરરી આપવી, બાદ ચંપક પરસાદનો ફાંડ કરી કુતરાને ખવડાવી અજમાયશ કરાવવા થોડો પરસારદ સીપાઇ સાથે મોકલાવવો બાદ પરસાદમાં ઝેર તેવી ખાત્રી કરી આપવી, બાદ લેખ બતાવવા અને વીશેષ ખાત્રી કરી આપવી બાદ તે પરસાદ ને બન્ને પોતાના દેખતાં ખાવા હુકમ કરવો, બાદ ઉદયની ચંપક અને બાળા સાથે ખીજાન બાદ ઉદયનું કટાર ખાવા જવું અને ચંપકનું રોકવું, બાદ પોતાની બેહેન પ્રીયવંતીનો હાથ ચંપકના હાથમાં આપવો બાદ કચેરીમાં જવું.

પ્રવેશ ૮ મા—ઉદયસિંહ બાહાદુરની કચેરી ઉદયસિંહ બાળા ચંપક, પ્રીયવંતી વીગેરેનું આવી બેસવું વાહાલાનું આવવું બાદ બાદશાહ અને તેમના કેદી વીગેરેનું આવવું, કેદી તરીકે આવેલા કેદારને છુટા કરાવવા કેદારના તથા પ્રધાના પ્રાશ્નાતાપ, બાદ તેમના કરી આપેલા લેખનું પુછવું બાદ કર્મ મોહોદું તે નક્કી કરાવવું બાદ સર્વેનું ભેટવું તથા બાળાનું કેદારને પગે લાગવું બાદ સર્વે ફેસ મંગાવી પેહેરાવી પોતાની સાથે પોતાના પિતાને બેસાડવું બાદ બાદશાહને લખાણનું પુછવું ને લખાણ કમુલ કરાવવું બાદ કેદારસિંહે પોતાની પોતાની દીકરીનો ચંપકને ફરીથી હાથ સોંપવો બાદ ધખર પ્રાર્થના કરે છે.

મુખ્ય પાત્રોના નામ.

કેદારસીંહમેવાડનો રાજા.
પ્રધાનતેનો વડો નોકર.
ઉદયકેદારનો દીકરો પાછળથી ઉદેપુરનો રાજા.
અંપકપ્રધાન પુત્ર અને ઉદયનો મીત્ર.
વાહલોએક ટીખળી બ્રાહ્મણ.
મેઘાએક રાજ્યનો અટપટીઓ હુલમ.
ફતેહખાંએક બાદશાહ જોધપુરનો.
વજીરતેનો વડો નોકર.
બાળાઉદયની સ્ત્રી ઉદેપુરન. રાણા જય સીંહની દીકરી.
સ્થાંભયળાએક ગુણીકા
બારોડકેદારસીંહના રાજ્યનો માણસ નોકર.

તે શીવાય રાજાઓ દાસીઓ કંનયનીઓ ગુણકાઓ
બારવટીઓનો નોકરો છડીદારો સીપાઇઓ ઝવેરીઓ
ગરીબો ચોરો વીગરે વીગરે વીગરે.

બહાર પડી ચુકી છે ?

બહાર પડી ચુકી છે !

સૌભાગ્ય સવિતા અને તરુણ પુરુષ

યાને બહેમનો આબેહુલ ચીતાર.

રસિક નાવેલ.

પ્રિય શોખીને વાંચકો ગૃહસ્થો આ નાવેલમાં બહેમનો આબે-
હુલ ચિતાર દર્શાવ્યો છે તથા મિત્રની દાનાઈ તથા સ્ત્રીની ધરજ
તેમજ આલાકી નજરે જોયેલી વાત ખોટી ખરા મિત્ર ઉપર ખોટો
બહેમ પાછળથી પરતાવે વિગેરે અલંત વિષયો લખી બહાર પાડીછે.
તે વાંચવાથી વાંચનારના હૃદયને નિતિની સજ્જડ છાપ જરૂર
જેલશે માટે ગૃહસ્થો તાકીદે મંગાવે કી. ૦—૧૨—૦

શ્રી બોધ ચાર સ્ત્રીઓની વારતા કે જેમાં સ્ત્રીઓએ પતિની
જેવા કેવી રીતે કરવી અને તેમ કરવાથી પરમ કૃપાળુ પ્રભુ કેવી
રીતે સાહાય થાય છે તે વિગેરે વિષયો લખી ખાસ સ્ત્રીઓને બોધ
લાગે તેવું આ પુસ્તક છે કી. ૦—૨—૦ બન્નેનું વી. પી. ખર્ચ
શુદ્ધ પડશે.

સૌભાગ્ય સવિતા અને પુરુષચંદ્ર આ નાવેલ સૌભાગ્ય સ-
વિતા અને તરુણ પુરુષના બીજા ભાગ તરીકેની નાવેલ છે
જ્યાં છે તે થોડા દીવસમાં જ્યાં બહાર પડશે માટે તાકીદે નામ
નોંધાવે અગાઉ નામ નોંધાવનાર પાસેથી ૦—૬—૦ રાખ્યા છે અને
પાછળથી ૦—૧૨—૦ રાખ્યા તે માટે તાકીદે નામ નોંધાવે.

નવલ કાન્તા અથવા એક યુવક ગૃહસ્થની ખ્વારી એક
સંસારીક નવલ કહાણી આ નાવેલમાં એક ઉછરતી વયના યુવાન-
ની ચાલ ચલગત અને તેની દક્ષાનું પરિણામ દર્શાવી આબેહુલ
ચિતાર આપ્યો છે માટે તાકીદે નામ નોંધાવે. અગાઉથી નામ
નોંધાવનાર પાસેથી ૩. ૦—૮—૦ લેવામાં આવશે અને પાછળથી
૨—૦—૦ લેવામાં આવશે અને નોટપેડ પત્ર લેવામાં આવશે નહિ.

મળવાનું ઠેકાણું.

ગોવિંદલાલ બાલાભાઈ ચોકસી.

દાજની પાળ જગાલાઈની પાળ—અમદાવાદ.

શ્રી પરમાત્માને નમઃ

શ્રી નવિન

ઉદય-બાળા નાટક.

પ્રભુ સ્તુતિ.

કત્તા—

શ્રી જગત્પતિ, પ્રભુ કાપ દુમતિ;
પાપને સંતાપ કાપી, આપ સન્મતી. એ દેક.
ઉદય બાળાનું અતી રસથી, તેનું નાટક આજ;
રચવા માટે યાદ કરું છું, તેમાં રાખો લાજ. શ્રી જગ.
વ્યુત્પતિ વ્યાકરણ કે પીંગળ, ભણ્યો નથી લવલેશ;
આપ કૃપાએ આરંભુ છું, માટે કરસો મહેશ. શ્રી જગ.
અરજ ઉરમાં ધરજો મારા, પ્રભુ સ્નેહજ સાથ;
ગોવીંદ કહે છે મસ્તક નામી, પ્રીતે જોડી હાથ. શ્રી જગ.
સુત્રધાર—આર્ય બાળાઓ, આર્ય ભુમીમાં કેટલાક પુરૂષો કર્મને
ખોદું માતી હંકાર રાખી મદમાં છટી જઈ અભીમાન
રાખે છે; તેટલા સારૂ આ ઉદય-બાળા નામનો ખેડ
પ્રત્યક્ષ બજવી જતાવી, આર્ય લોકોને આબેહુલ આ-
તાર દેખાડી કર્મને ખોદું માનતાં અટકાવવા અને ખેલ
સર કરવા ઈચ્છિર પાસે ઈર્થન કરીએ.

(૧૬)

નટીઓ—હા, માહારાજ તેમ કરવાથી જગતમાં કેટલોક સુધારો વધારો થશે અને તેથી કરી તેઓના અભિમાન દૂર થશે. અને સર્વના મનને નિશ્ચય થશે, માટે માહારાજ આ કાર્ય કરવું એ ઘણું એક કામ છે.

સુત્રધાર—ચાલો ત્યારે ઇશ્વર પ્રાર્થના કરીએ.

(એટલું કહી સુત્રધાર અને નટીઓ ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરે છે બાદ પડદો પડે છે.)

સુત્રધાર અને નટીઓ—

ગાયન ૧ છં.

કરો જગ સુખ દાતા, છે શિરછતી મુજ ત્રાતા,

નવ જાણે જગ આતા— કરો.

વિવિધ રંગ ભુમીપર ધારી, અલીમાનીને જલદી ટાળી;

સુખકર દુઃખહર, કુરીઓને દુર કર, સંચરો જયપોકાર-કરો.

શિશ નાંમી સાથ સ્વામી, વાંહાલથી વિનય વાંમી;

અમંડ છે કૈવલ્યશાલી, ઓમ ભલ્યે શંકર સ્વામી.

ઝાવિંદ ઉચરે વિનતી સ્વામી, બાળક છું એ અંતરજામી.

કરો.

(સ્તુતિ કરી જાય છે પડદો ઉપડે છે.)

સ્થળ.

કેદારસિંહની કચેરી.

કેદારસિંહ—માહારા શુરવીર અને બહાદુર સામંતો તમારી પાસે હું એક ખુલાસો માગું છું કે પૈસો મોહોટો કે કર્મ; કર્મથી કાંઈજ થતું નથી. સર્વ પૈસાથીજ ચાય છે પૈસા વિનાનું આ જગત જુદું છે. પૈસો છે એજ ખરું છે. માટે કહો તમારો સર્વનો શું મત છે.

સર્વ—હા, માહારાજ પૈસા વિના સર્વ દુનિઆ નકામી છે. કર્મથી કાંઈજ થતું નથી. એ આપતું કહેવું સત્ય છે. (આહ

જોખને) (શું કરીએ કબુલ ના કરીએ તો નોકરી
નય)—

કેદારસિંહ—

ગાયન ૨ જી.

પૈસો લાવે લામની, પૈસો લાવે વાહાણ;
પૈસો લાવે પોટલા પૈસો લાવે ધાંન
પૈસે કીરતી જગ વધે પૈસે મળે સઉ નાંમ
પૈસે જગમાં સઉ નમે પૈસે કરે સૌ કામ

ઉદય—પીતાજી આપનું કહેવું તદ્દન જુલ ભરેલું છે, અને અનિતિ
ભરેલું છે, પૈસો પૈસો શું કરો છો, પૈસો એક લુંડી છે.
કર્મ વિના કાંઈ મળતું નથી, કર્મ વિના કાંઈ નથી.
કર્મ કરે છે તેજ થાય છે. કહેવતમાં કહ્યું છે કે—
भाग्य विना नर कोडी न पावे માટે પીતાજી આ
બાળકનું કહ્યું માની ધારેલી મમતા મુકી દે. ફાકટનો
અભિમાન છોડી દો નહિં તો આગળ પરતાવડું પડશે.

કેદાર—બસ બસ, તું માહા સાંમો બોલનાર કોણ અને માહારા
સામો જવાબ દેનાર કોણ, તું મને શિખામણ આપ-
નાર કોણ, હું કાંઈ તાહારા કરતાં આજું સમજતો
નથી, હું કાંઈ તાહારા કરતાં નહાનો નથી, તું માહારા
સાચું બોલ્યો તનો કર્મનું અભિમાન છે, જા તને અ-
ભિમાન હોય તો તાહારા કર્મનો અજમાયશ કરી જો,
જા તાહારે આજથી માહારા રાજ્યમાં પગ દેવો નહિ
તું તારે તારું કર્મ અજમાવી લે. નહિ તો કબુલ કરેકે
પૈસો છે એ ખરો છે.

ઉદય—પીતાજી તે માહારાથી બિલકુલ કબુલ નહિં થાય. પરંતુ
આપને કર્મ અને પૈસાનું પારખું જોતું હોય તો આપ
માહારી સાથે ચાલો અને આપ આપની નજરમાં
આવે તેવા ગરીબ રચીતિના માણસને પૈસા આ-
પી તાલેવંત બનાવો અને પછી આપ પ્રત્યક્ષ જુઓ
એટલે આપને ખરાબર ખાતરી થશે, માટે પીતાજી આ
બાળકનું કહ્યું માની એક વખત ખાતરી કરો બાદ

આપની નજરમાં આવે તે પ્રમાણે વરતજો. પરંતુ આપ ખાત્રી કરશો તો બિવિધમાં પાછળ પસ્તાવો કરવાની હરકત દુર થાય.

પ્રધાન—હા ધીરાજ તેમનું કહેવું ખરાબર છે, માહારાજ ઉદયસિંહને નકામી મમતા છે, પરંતુ પૈસો એજ ખરો છે. માટે માહારાજ તેમ કરવામાં આપને શું હરકત છે. આપ થોડાક પૈસો લઈ રસ્તે જનાર ગરીબોને આપી પૈસાદાર બતાવજો એટલે ઉદયસિંહની નકામી મમતા ઉતરી જશે. અને છેવટે પૈસો મોટો તે એમ કશુંલ કરશે. માટે માહારાજ એક અઠવાડિયાની તેમને મુદત આપી. તે પ્રમાણે તેમને ખાત્રી કરી આપને પછી ના માને તો તેને જોવો ને તેવો દેશમાંથી કાઢી મુકજો પરંતુ અન્નદાતાર ખાત્રી કરી આપવી એ આપણને હીક થઈ પડશે.

કેદાર—વાઈ પ્રધાનજી તમારા કહેવા પ્રમાણે એક અઠવાડિયાની મુદત આપુંછું તે એક અઠવાડિયામાં ખાત્રી નહિં કરી આપે તો તેને જમનો તેમ રખડતો કાઢી મુકીશ.

પ્રધાન—વાઈ અન્નદાતાર આપનું કહેવું સત્ય છે,
(એમ કહી સર્વ જય છે પડદો પડે છે)

સ્થળ—ગામ.

(ગામના લોકોનું એકઠા થવું)

મથુરચંદ—અહ્યા માનેકચંદ આ રાજ તો ઘણા ખરાબ છે પોતાના છોકરાને દેશવટો દેવા હજા થયાછે તો લોકોને તો શું એ નહિં કરે,

હબીલચંદ—હા મથુરચંદ રાજ તો ઘણા ખરાબ છે. ઘણા અભિમાની છે. વળી પાછા તેમને પરધાન પણ તેવાજ મળ્યા છે. એટલે લોકોનું તો સતવાનાશ વાળશે.

(આ બીના સીપાઇઓ દુરથી સાંભળે છે.)

માનેકચંદ—અલ્યા બોલ્યા વિના છાંના રહેએ.....એમન સી
પાછએ સાંભળે છે ને જાણુશે તો રાજ પાસે લઇ
જશે તો ભોગ મેળવશે. માટે છાના રહી જાય.
(વાણીઆઓ છાનામાના ચુપકીથી સીપાછએને જોઇને
બેસી રહે છે.)

૧ સીપાઈ—શંભુ શંભુ હાં.....હમે તમારી વાત સાંભળે છે.
બોલો તમે રાજની નિંદા કરતા હતા કેમ ?

૧ વાણીઆ—અરે ના ભઈશાય નાભઈશાય અમેતો વેપારની વા-
તો કરતા હતા. તમારા સાંભળવામાં એવું આવ્યું જવ
જવ અમે વળી રાજનું જુડુ બોલીએ કે ? આ જુડુ
બોલતા હઈએતો પુછી જુઓ આ મથુરભાઈને ને પા-
નેકભાઈને અમારે શું કામ જુડુ બોલવું પડે.

૧ સીપાઈ—ભાઈઓ અમે તમારી વાત સાંભળી છે ને તમે જુડુ
બોલો છો-હમેજ કહીએ છીએ કે હમારો રાજ દુષ્ટછે
પણ શું કરીએ હમારે તેના તાબામાં નોકરી કરવી
ઁટલે એ રાત કહે તો અમારે હા કહેવું પડે અને
દહાડો કહે તો હા કહેવી પડે, શું કરીએ-શું કરીએ,
પરાયા દાસ નીરાધારઃ જેના તાબામાં રહીએ
તેજુ બોલવું પડે.

૨ જે વાણીઓ—તારે તમે અમારા મતને મળતાં છો તો તમને
કહું છું કે, હા હમે રાજનીજ વાત કરતા હતા કે
રાજએ પોતાના છોકરાને દેશપાર કાઢવા દુકમ કર્યોછે
એ રૈયતને શુંએ નહિ કરે, માટે હમે તો એના ગા-
મમાં રહેવાના નથી અને પંચ કરીશુ એકહું અને
ગામમાંથી નીકળી જઈશું બાહાર, આવો જુલમ કેમ
વેદાય, હં બોટું કહું છું બોલોને.

બધા—અરે હા હા. એજ બરાબર છે.

(એમ કહી સર્વ વેરાઇ જાય છે. પડદો ઉપડે)

(૨૦)

સ્થળ.

ગરીબ લોકોની ઝુંપડીઓ.

કેદારસિંહ, ઉદયસિંહ અને પ્રધાનનું આવવું.

પ્રધાન—અંનદાતાર આ ગરીબ લોકોની ઝુંપડીઓ આવી તેઓને રૂપિયા આપી આપ તેઓને એકદમ તાલેવન બનાવી દો એટલે ઉદય હાલ ઠેકાણું આવશે.

(તેમની પાછળ ચોર લોકો આ હકીકત સાંભળી આવ્યા છે તે બાબુપર સંતાપાછે)

કેદાર—હા આ ઝુંપડીઓ માહારી ધ્યાનમાં કીક આવે છે ચાલો તેમનેજ આપીએ. (ઉદય તરફ જોઇને) ઉદય આ ગરીબોને હું પૈસા આપું તને હરકત છે ?

ઉદય—ના તેમ કરશો તોપણ મને હરકત નથી. આપની મરજીમાં આવે તેને આપી દો અને તાલેવન બનાવો.

(એમ ધારી બંને ઝુંપડીઓ વાલાને એક એક કાચબી રૂપિયા અને એક એક મોતીનો હાર આપે છે બાદ ઝુંપડીઓ વાલા લઇ પોતાની ઝુંપડીમાં મુકે છે અને ચોર યુક્તીથી તે સર્વ ઉઠાવી ચાલ્યા જાય છે.)

કેદાર—સીપાઇ આ બંને ઝુંપડીઓ વાલાને માહારી પાસે બોલાવી લાવ.

સીપાઇ—જી સાહેબ બોલાવું. (સીપાઇ બંને ઝુંપડીઓવાળાને બોલાવે છે.)

કેદાર—તમે જન્મનાબીખારીછો તેથી આજ મને તમારા ઉપર દયા ઉત્પન્ન થઇ છે તેથી આજ માહારે તમને તાલેવન બનાવી દેવા છે, માટે દયો આ રૂપિયા અને એક એકો હાર. (એમ કહી આપે છે ને તે લઇ જાય છે અને ઘરમાં મુકે છે,)

૧ ચોર—અહ્યા જો જો પગલાનો અવાજ સંભળાય નહિ નહિ તો જાણી જશે ને કેઠની મેહેનત ફાકટ જશે,

૨ જો ચોર—હા અહ્યા પગલાં ધીમેથી ઉઠાવજો નહિ તો જાણી

જશે તો હાલને હાલને હાલ કેદમાં પુરી દેશે.

(એટલું કહી બંને જણ એક એક ચોરડીમાં જઈ માલ લઈ ચુપકીથી પસાર થાય છે.)

(પેલા ગરીબો પોતાની ચોરડીમાં જુએ છે ને માલ દેખતા નથી એટલે રાજ પાસે આવે છે.)

૧ લો ગરીબ—માહારાજ તમારું આપેલું તો કાઢ ચોરી ગયું,

૨ જો ગરીબ—હા માહારાજ માહારે પણ તેમજ થયું માહારાજ

આપ શું કરો હમારા કર્મમાં નહિ તેથી ના રહ્યું
કર્મમાં હોય તો રહેને ?

ઉદય—પિતાજી આપે આવાક્યો સાંભળ્યાં ? તમે તો ઘણું એ આવ્યું પણ હમારા કર્મમાં હોય તો રહેને. એમ તમારો શો વાંક છે. એમ કહ્યું, પિતાજી હવે આપની ખાત્રી થઈ, હવે આપની ધ્યાનમાં આવ્યું, પિતાજી કર્મ છે એ મોટું છે કર્મમાં લખ્યું હોય છે તેજ થાય છે કર્મ માં વીધારતીના લેખ લખ્યા છે તે કાંઈ ખોટા નથી. માટે પિતાજી આ પુત્રનું કહ્યું માની જુદી મમતા દુર કરો—દુર કરો.

કેદાર—ઉદય પૈસો મોહોટા છે. જો પૈસા મોટા હતા તો ચોર-તેને ચુપકી રીતે આવી ચોરી ગયા. ને મોટા નાહોત તો તેને કાંઈ ચોરી જાત નહિ માટે પૈસો છે એજ મોટો છે.

ઉદય—પિતાજી તે પૈસો તેનાજ કર્મનો હતો. તેથી તે લઈ ગયો, તે પૈસા આપ જ્યારથી ઘરમાંથી લઈને નીકળ્યા હતા ત્યારના આપના કર્મમાંથી ઉતરીને તે ચોરી જનાર ચોરના કર્મનોજ હતો માટે પિતાજી સાંભળો કર્મ છે એજ ખરું છે ?

ગાયન ૩ જી.

કર્મ કરે સૌ કારણું, કર્મ કરે સૌ થાય;

કર્મ કરે સૌ જન ડરે, કર્મ કરે ગભરાય.

કર્મ હોય તો સૌ મળે, પૈસાને વળી હેત;

કર્મ ન હોય તો જગ ફરે, પણ ન મળે કહું એત.

પૈસા પૈસા નવ કરો, રાજા થઇ વિવેક;
કમૈ કરે સૌ થાય છે મમતા મુકો છેક.

ઉદય—માટે ખીતાજી કર્મ એજ ખરૂં છે કર્મ હોય તો જ પૈસો આવે અને સધળું અને. માટે ખીતાજી આપની જીવી મમતા દુર કરો આ બાળકનું કહેવું માનો,

કેદાર—હૃદય, હું તારા વચનનો ખીલકુલ વીશ્વાસ રાખનાર નથી. તાહાઈ કહેવું સર્વ જીવું છે અને પૈસો ખરો છે, એમ કયુલ કરી મારી પાસે મારી માગ નહિં તો તાહારે ચોવીસ કલાકમાં અઢાથી જેમનો તેમ દેશ છોડી ચાલ્યો જ અને તાહાઈ કર્મ અજમાવી જો. પછી હું જોઈ જુઠું એ તાહાઈ કેમ થાય છે. (પ્રધાન તરફ જોઈને) આ ઠરાવ બરાબર છે ને ?

પ્રધાન—હા અન્નદાતાર જુઓ જે ઠરાવ નકી કર્યો છે એ બરાબર છે—(ઉદય તરફ જોઈને) ઉદયસિંહ તમે તેમ કરવાને તૈયારી કરો નહિ તો તમારા ખીતા તમને ધક્કારી કાઢશે.

કેદાર—હા એમાં શું નવાઈ છે. ચોવીસ કલાકમાં જો નહિ જાય તો પછી એજ ઉપાય છે.

ઉદય—ખીતાજી હું આપની પાસે મારી માગું પણ પડું સર્વ કંઈ પરંતુ ખરી બિના મુકી નહિ દઉં,
(આ હકિંત ચાપક બનોમાનો ઉભો સાંભળે છે)

કેદાર—ત્યારે કલા પ્રમાણે ચાલ્યો જ.

ઉદય—અરે ચોવીસ કલાક તો શું પરંતુ હાલને હાલ ચાલ્યો જવા તૈયાર છું પરંતુ આ ખીતા અને માહારા કહેલા વાક્યો બરાબર યાદ રાખજો. જો જો પાછળથી પસ્તાવણું પડશે અને કર્મ કયુલ કરવું પડશે.

કેદાર—અરે જાન તું છોકરું શું સમજે એ બધું હું સમજું છું.
(એમ કહી ઉદય વનમાં દેશવટે જાય છે કેદાર અને પ્રધાન ઘર તરફ જાય છે.)

ચાપક—હાય માહારા મિત્રને દેશવટે ખીચારો ખરી વાત કહેવા

ગયો તો દેશવટો મળ્યો પણ શીકર નહિ હું તેને હાલ
સોધી કાઢું છું.

(એમ કહી ચંપક જાય છે) (પટ્ટો પડે છે.)

૨૫૭—જગલ.

(જોગણનાં કપડાં હાથમાં લઇ જોગણ બનવા
સારૂ બાળાનું આવવું.)

બાળા—પ્રભુ માહારા પીતા ગુજરી ગયા, તેમનો મરમ સમજી તે-
મના દાટેલા માલ કાઢનાર અને મને વરનાર બધે વ-
રસ થયાં છતાં કોઈ આ દુનીઆપર નરજી પ્રભુ મારી
આશા ભંગ થઈ ગઈ મનના મનોરથ મનમાં જ રહ્યા
દીલના ડાહ્યાપણ દીલમાંજ રહ્યા પ્રભુ હવે મને બરા-
બર ખાત્રી થાય છે કે એ માલનો જોગવનાર અને
આ દાશીનો હાથ ઝાલનાર આ દુનીઆપર કોઈ નથી
પ્રભુ હવે એ આશા છોડી દઇ જોગીઓની ધુણીમાં બે-
સી તાહાઈ નામ જપું. હવે અવર ઉપાય રહ્યા નથી.
લાવ એક વખત પ્રભુની સ્તુતી કરવા દે પછી જો-
ઇએ છે. (એમ કરી સ્તુતી કરે છે.)

ગાયન ૪ થું.

અકળાણી અધવચે લુટાણી; પાતળીયા તું કંઈરે— પાત.
પાસે અહીં કોઈ નહિં ગીરધારી—પાત.

મેં લીધી છે હાથમાં, ચટચટતી તલવાર;

શિર છેડુ પળવારમાં સાહાય કરો કીરતાર.

કોઈ બચાવો શ્રી હરી, વારે ધાઓને કહું ખરી;

આવીને પ્રભુ રોકો અબળા બહી—પાત.

વાહાલા વેગે આવજો પળ નવ કરશો વાર;

સત્ય હોય તો સાચવો શામળીઆ ભરથાર.

આશરો આ પળમાં પ્રભુ આપો— પાત.

(આ હકીકત રસ્તે જતાં ઉદયના કાંને આવવાથી ઉદય
એકદમ તેની પાસે આવે છે.)

ઉદય—બાળા તમેને અહિં કાણુ મારે છે તમેને તલવાર કાણુ

ઉગામે છે. ક્ષત્રી છતાં અબળાપર જુલમ ગુજરનાર કાણુ છે અને આપ કાણુ છો અને આપનું નામ શું અને આપને ક્યાં રહેવું અને અહીં શા કારણથી આવવું પડ્યું છે તે કહો.

બાળા—(આ જોગી ચતુર પુરૂષ જણાય છે અરે મને તેમણે બાળા કહી કેમ બોલાવી તે મને ઓળખાતા નહિ હોય. પણ કાંઈ નહિ એક વખત ખુલાસો તો કરે પછી જોઈએ છે) બાળા જુલમ તો બહોત હયે મગર હમારા જુલમ દુર કરને વાલા ચેહ દુનીયાપે કાઈ નહિ હયે મગર આપ મેરેકુ પુછતે હો તો મેરે કહેના પડતા હયે કે હાલમાં તો મેં જોગણુ હઉં પરંતુ

ઉદય—પરંતુ શું ?

બાળા—પરંતુ હું એક રાજકુમારી છું અને માહાઈ નામ બાળાવંતી છે.

ઉદય—હાં હાં પછી તમારૂં ગામ કયું ?

બાળા—માહાઈ ગામ એટલે માહારા પીતાનું રાજ છે.

ઉદય—અહીં આવવાનો સખખ ?

બાળા—આવવાનો સખખ માત્ર એજ કે માહારા પીતાજીના છુપા બેદને વંરતી કાર્ય પુરૂં કર્યું નથી ત્યાં સુંધી કુવારા રહેવાનું અને હાલ તેવા પુરૂષ નહિ મળવાથી જોગીઓમાં ભળી હરી ભજવા ખીજી શું.

ઉદય—હં પછી તમોને અહિં જોગી બનવા જતાં તલવાર કાણુ મારતું હતું.

બાળા—(સ્વગત) (આ શુરા ક્ષત્રી પાસે હવે ખીલકલ વાત છુપી રહેનાર નથી માટે તેમને ખુલ્લું સમજાવવું એજ ઠીક છે) આપ ના સમજ્યા કે આ ભગવાં કપડાંરૂપી તલવાર અને તે પેહેરી જોગણુ બનવા જવાથી અને છેવટે કાર્ય પુરૂં કરનાર નહીં મળવાથી કાર્ય કરાવવા ધ્વિર સ્તુતી.

ઉદય—ત્યારે હું તમોને પુછું તેનો જવાબ આપશો ?

બાળા—હા. ખુશીથી પુછો સમજ પડશે તો જવળ આપીશ ?

ઉદય—ત્યારે જુઓ એક તો એકે તમારા પીતાનું નામ બીજુ એકે કરવાનું કાર્ય અને ત્રીજુ એ એકે વચન બોલો તે થશે ?

બાળા—હા ઘણી ખુશીથી માહારા પીતાજીનું નામ પ્રતાપસિંહ હતું અને કાર્ય.

ઉદય—કેમ અને કાર્ય કહી અચકી ગયાં, બોલો શરમાઓ કેમ.

બાળા—તે કહું પરંતુ તે કહેવા પહેલાં હું એક સ્નાત્ર પુછું તેને ખરો ઉતર આપશો ?

ઉદય—હા. ઘણીજ ખુશીથી કેમ નહીં પુછો શું છે.

બાળા—ત્યારે કહો આપને આ જોગી વેશ નીકળવાનું કારણ શું અને આપનું નામ શું ?

ઉદય—સાંભળો માહારા પીતાજીએ એક પ્રશ્ન પુછ્યો તે પ્રશ્ન એકે પૈસો મોહોટા કે કર્મ તે પ્રશ્ન પુછવાથી સર્વ રાજના માણસો માહારા પીતાજીના ખોટા મતને મળી ગયા અને મેં કર્મ મોટું કહું તેથી મને દેશવટા મળ્યો છે અને તેથી કરી કર્મ અજમાવવા આવ્યો છું માહારા નામ ઉદયસિંહ છે.

બાળા—(સ્વગત) (આ કોઈ રાજકુવર લાગે છે અને મને જો ખાત્રી થાય છે કે આજ કાર્ય કરશે. માટે હવે આં-મને છોડવા નહિં અને સઘળી ખીના કહી દેવી) હાં ઉદયસિંહ કાર્ય તો એજ કે અમારી કુળદેવી પાસે માહારાવનું દેવળ છે ત્યાં માહારા પીતાજીએ ચાર ગજ દુર એકલા લાકડાનું પુતળું દાટ્યું છે અને ત્યાં એવા લેખ લખ્યા છે કે માયા સાથે માલને કર્મ હોય તો ખાય, એ પ્રમાણે લખ્યું છે માટે આ કાર્ય આપજ કરશો અને આ કાર્ય આપનાથીજ થશે એવી મને પુરી ખાત્રી છે.

ઉદય—(સ્વગત આ કાર્ય જોવું અને પીતાજીના કહેવા મુજબ કર્મ અજમાવવું જોઈએ માટે હાલતે તેમને મરેમાં

(૨૬)

જવાબ આપવો. એજ બરાબર છે) બાળા તે કાર્ય હું જોઈશ. પરંતુ તે કાર્ય જોવા પહેલાં મને એક વચન આપો ?

બાળા--(વચન આપવામાં કાંઈ વાંધો નથી) હા દયો આ વચન બોલો શું છે ?

ઉદય--બાળા વચન માગવાનું તો એ કે આ કાર્ય મને જોવા પહેલાં જોગીઓ જોમાં મળી જઈ જોગણુ બનવાનો વિચાર એક પખવાડિયું બાંધ રાખો.

બાળા--ઉદયસિંહ તે વચન.

ઉદય--બોલો તે વચન શું ? તે વચન કરવુંજ પડશે.

બાળા--ઉદયસિંહ તે વચન કરીશ, પરંતુ આ સામેના બાવાને ત્યાં તેમની ટાબીમાં મળ્યા શિવાય આનો આ વેશ પહેરી રાખી એક પખવાડિયું તમારી રાહ જોઈશ. પછી જોગણુ બનાવામાં વાંધો નથી ને ?

ઉદય--હા. તે પ્રમાણે કરશો એટલે માહારે બીલકુલ વાંધો નથી.

બાળા--ઉદયસિંહ આ અબળાને જરૂર મળજો.

ગાયન ૫ મું.

આ અબળાનું દુઃખ હણું તો આવો સત્વર વન;
રહું એકલી જોગી વેશે કાર્ય કરે પર જન--આ અબળા.
ના આવો તો જોગી વેશે કરું છુંજોગી ખ્યાર
એ પ્રાશ્નીત સહિ તમને લાગે મારે કરે આવાર--આ અબળા
અંતર પડહો બોલી બતાવ્યો બહી ક્ષત્રીનું તન.
નામ ઉદય કરે ઉદય પછી ભવ મુધારે જન--આ અ.

ઉદય--બાળા ગભરાશો નહીં આ કાર્ય કરવું એ મારો ક્ષત્રીનો ધર્મ છે.

ગાયન ૬ મું.

ધીરજ રાખો બાળા, સહિ કાર્ય પ્રણ કરે સારા
સજુર રાખો સહિ મન, પ્રણ કરે કાર્ય રજન
કોઈ દીલ સજુરી રાખે, તારે ભગવાન મુધારે

મન મેલી કામ સુધારે, નવ થાય આકળા થાયે
કહો કયમ કર્યાથી કામ થાય સુજન
ચરપટ બોલીને કરશે મન રંજન—ધીરજ.

એટલું કહી ઉદય જાય છે. બાળા બાવાના વીશરામમાં
જાય છે પરદો ઉપડે છે.

સ્થળ.

અધાર જંગળ.

ઉદય—હાય પ્રભુ રાજ્યના માલીકને આ દુઃખ પીતાછને ખરી
વાત કહી તે દેશવટો મલ્યો આજ કાલ દુનિયામાં
જુઠ જુઠ જુઠને જુઠજ છે સધળે જુઠ વ્યાપી રહી છે
સાચુ બોલવાથી દુઃખ મળે છે ને જુઠું બોલાવાથી
સુખ મળે છે એ સુખ માહારે જુઠું બોલી લેવું નથી
હું તો ફક્ત માહારા નશીબ ઉપર આધાર રાખું છું.
કર્મ રંકને રાય બનાવે છે ને કર્મ રાયને રંક બનાવ
છે માટે કર્મ છે એજ ખરું છે કર્મ વીના વાળું કાંઈ
નથી. પ્રભુ હું શ્રેષ્ઠ દીવસ ચાલ્યો નથી પરંતુ આ
દુષ્ટ પીતાજીએ જુઠી જક બાંધી દુઃખમાં નાંખ્યો છે
પરંતુ કાંઈ શીકર નહિ તે પણ નશીબમાં લળેલુંજ
પણ પ્રભુ તુંજ માહારા સાચાની વારે થા.

ગાયન ૭ મું.

ધ્યારો ધ્યારો પ્રભુજી મુંને ધ્યારો

તમે કર્મનું પારખું બતાવો

મારો જન્મ પ્રભુજી સુધારો—ધ્યારો

અકલ સુધારો પ્રભુ જુદી વધારો

આપોને આશરો તમારો—

ધ્યારો

મુસ વાણી—ધીર રાખો ભગત ધીર રાખો

જુઠ રાખો જગતમાં ચાલો

ભવ જઈ કરેમ અજમાવો

સચ્ચાઈથી ચાલસો તે જનમ સુધારસો

ટેક રાખી સદા સંભારસો-ધીર.

ઉદય—આ શું આ તો શુભ વાણી, જાવ જઈ કર્મ અજમાવેક
એ બોલ બરાબર છે માટે ચાલ તે કામ કરવા
સત્વર જઈ.

તારો તારો પ્રભુજી મુને તારો

આ શેવકની લાજ પ્રભુ વારો- તારો.

અહલાને તારી પ્રભુ મીરાં ઉગારી.

તેમ શેવકને દુનીઆંથી તારો- તારો.

(એટલી અરજ કરી, ઉદય ધારેલી જગોપર જવા નીકળે છે
એટલામાં તેનો મીત્ર પ્રધાન પુત્ર ચંપક તેને ઓચીન્તો મળે છે.)

ચંપક—કેમ મિત્ર આટલા બધા ઉતાવળ ક્યાં જાઓછો એટલું
બધું સતવરનું શું કામ છે મિત્ર આ દોસ્તને મુકી
દેશવટે નીકળ્યો આ તાહરો દોસ્તતો તાહારા મુખે
સુખી છે અને તાહારા દુખે દુખી છે અને તાહારા
દુઃખમાં ભાગ લેનારો છે. છતાં કેમ મુકીને આન્યાં.
એકલાં આવવું આપને ઘટે છે કે,

ઉદય—મિત્ર પીતાજીથી તકરાર થઈ ખરું કહેતાં જોકે લાગ્યું
અને બારોબાર ચોવીસ કલાકમાં જવાનું કહેવાથી હું
ત્યાંથી જેમનોતેમ નીકળી પડ્યો. મિત્ર માહારા દુઃખ
માટે તમે દુઃખી કેમ થાઓછો માહારા કર્મના લેખ હું
ભોગવી લઈશ મહારા નશીબમાં હશે તે થશે માટે
મીત્ર તમે માહારી સાથે દુઃખી થવા આવવા વીચાર
બંધ રાખો અને ઘર તરફ પધારો.

ચંપક—મિત્ર આ શું બોલો છો. આ વખતે હું તમોને કામ
નહિં લાગ્યું તો ક્યાં કામ લાગીશ માટે મિત્ર બીજા
વીચારો દુર કરી આપ ક્યાં જવા વીચાર ધારોછો તે
કહો અને પછી આપણે સાથે જઈશ.

ઉદય—મિત્ર હું તો તમોને ખાસ નાજ કહું છું પછી તમારી મરજ
(મિત્ર કરી ચંપકના કાનમાં ઘાતો કરી જાયછે.)

સ્થળ.

રસ્તો.

બારવટીઆ— (ત્રણ બારવટીઆઓ આવે છે)

કેહળ—અધ્યા વેહળ આ શાંની થાળી વાગે છે (થાળી વાગે છે)

વેહળ—અધ્યા આતો પ્રતાપસીંહ રાજની ગાદીના માલ લેવાની
થાળી વાગે છે અને તે કહે છે કે માથા સાથે માલ અને
કર્મ હોય તો ખાય એમ ખુમ પાડી થાળી વગાડે છે.

ચેહળ—આહા અધ્યો ભાં જમ હું એટલો માળ મલહે.

બધા—હા અધ્યો હાલો જમએ.

(એમ કહી ત્રણેયું ભાં જવા નીકળવું અને ઉદય
અને ચંપકનું આવવું.)

ઉદય—ચંપક ભાઈ આ ભેયું શું.

વગાડે છે હવે ખાત્રી થઈ ના થઈ હોય તો તેને પુછી
જુઓ એટલે પુરી ખાત્રી થશે.ચંપક—વારૂ ભાઈ (ઢેક તરફ જોઈને) અધ્યા આ શાંની
થાળી કુટે છે.ઢેક—આપજી પ્રતાપસીંહ રાજની ગાદીનો માતા અને માદાદેવના
દેવલ પાસે જોવો લેખ લખ્યો છે કે—માથા સાથે માલ
અને કર્મ હોય તો ખાય. એ પ્રમાણે લેખ લખ્યો છે
માટે જમને તે માલ લેવા જવું હોય તે સુખેથી જવ
અને યુક્તીથી લ્યો.

ચંપક—વારૂ તે રસ્તો ક્યાં થઈને જવાનો છે.

ઢેક—આપજી (આંગળી કરીને) એ.....આમ થઈને આમ વળ-
શે એટલે સામુંજ દેવળ છે.

ચંપક—હીક બહુ સાઈ (એમ કહી એક રૂપીઆ તેને આપે છે)

ઢેક—આપજી ઘણું જીવેને રાજ્ય કરો.

ચંપક—મીત્ર આ ભેદની મને કોઈ સમજણ પડી નહી તે વારૂ
શું હશે.

ઉદય—માર્ધ ચંપક તું તારે માહારી સાથે ચાલ, આપણે જોઈએ
છીએ નશીબમાં હશે તો મળશે.

ચંપક—વાર મીત્ર પધારો.

ચંપક અને ઉદય— ગાયન ૮ મું.

ચાલોને મિત્ર હમારા
હું આવું પાછળ વાહાલા
જમ કામ સુધારોને લાલા—જમ.
આ જલદી પગલાં વાળ્યાં
સુંદર શાંમળીઆ કાલા
મીરલી સુખે ધરનારા
આ કામ સુધારો મારા—ચાલો.
આ આવ્યો પાછળ તારા—ચાલો.
(બંને જાય છે પડો ઉપર છે)

સ્થળ.

માતાનું અને માહાદેવનું દેવળ.

કેહળ—અહ્યા એહળ તું બણ્યો છે.

એહળ—હા થોડું થોડું તો આવડે છે.

એહળ—તારે વાંચને આ હુ લખ્યું છે જોને એવું હાર લાગે છે
ને વળી આ પુતળું શેનું છે.

એહળ—અહ્યા આંમો તો માથા સાથે માર ને કર્મ હોય તો આ-
ય એમ લખ્યું છે અહ્યા આપણા કરમમાં હશે તો
મળશે, માટે હાલો આપણે તણે જણા મળી માંધાં
પછાડહુ એટલે તણેમાંથી જેના કરમમાં હશે તેને મલકે.

કેહળ—હા અહ્યા આ તો હેધું છે હો. લે પેહેલો હુ પછાડું છું.
(એમ કહી પુતળા સાથે માથું પછાડી લોહી કાઢી શેતો-
શેતો તેમની પાસે આવે છે)

એહળ—જ ન્ય તને તો આવડતુંજ નથી. એતો મારા નશીબનું છે.
(એમ કહી માથું પછાડી લોહી ચુતો તેમની પાસે આવે છે)

ચેહાજી—અરે તમને તે શું આવડે એતો મારા નહીંજનુ છે માટે લાવ અને હું તેમ કરું.

(એમ કહી તે પણ માથુ પછાડી લોહી ચુતો થઈ રેતો રેતો આવે છે.)

(બધાઓને વાગવાથી એક ધોતીયું શરી ત્રણે જણા પાવીંડી લમણે હાથ દઈ જાય છે.)

ત્રણે—હવે તારૂં સત્યાનાશ જાય, ઉલટા માથાં ભાગી નંખાયા એમ બોલતા બોલતા ત્રણેનું જતું બાદ ઉદય અને ચંપકનું આવવું.

ઉદય—મિત્ર જોયું આ દેવલ.

ચંપક—હા તમારા કહેવા પ્રમાણે બધું એ ખરૂં પણ માલ શી રીતે મળે ?

ઉદય—જોયું ભાઈ કોઈ મુરખાએ માથાં પછાડી નકામાં માથાં ફેંડી લોહી ચુતો થઈ ચાલ્યા ગયા છે. ના ખાત્રી થતી હોય તો જો આ લોહી.

ચંપક—હા મિત્ર આપણા આવ્યાં પેહેલાં ઘણા માણસો અજમાયશ કરી ગયા છે. પરંતુ મિત્ર આપણું તે રીત ના થાય.

ઉદય—મિત્ર આ માલ માથુ ફેંડી લેવા લેખ નથી લખ્યો પરંતુ તેનો મલલખ એવો છે કે માથા સાથે માલ અને કર્મ હોય તો ખાય એટલે ના સમજ્યા જુઓ માથા સાથે માલ એનો અર્થ મારી બુદ્ધી પ્રમાણે તો હું એજ કરું છું કે આ લાકડાનું શીશ ને તેના ધડથી તલવારથી ઉડાવી દઈ તેમાં માલ છે તે લેવો એમ થાય છે અને તો એમ સમજણ પડે છે જો આપણું કર્મ હશે તો આપની બુદ્ધી બરાબર છે. કર્મમાં નહીં હોય તો મેહેનત ફેંકટ છે માટે માહારા સમજ્યા પ્રમાણે તો એમજ થાય છે અને તે બરાબર છે.

ચંપક—મારી બુદ્ધી તો આ કામ પાર પાડવાને બીલકુલ સુગતી નથી. પછી તમારી ધ્યાનમાં આવે તે ખરૂં જુઓ તો

(૩૨)

ખરા અનભાયશ તો કરી જુઓ કમૈની વાત છે.

એમ કહી ઉદયનું લાકડાના પુતળા પાસે જઈ તલવારવતી તે ધડ જુદુ કરવું અને અંદરનો માલ નજરે પડવાથી અંદરથી કાઢી ચંપકને બતાવવો.

ઉદય—કેમ ચંપકરાય, કર્મ છે એ ખરું છે ને, જુઓ આ માથા સાથેનો માલ,

(એમ કહી બતાવે છે.)

ચંપક—હા મિત્ર કર્મ શિવાયનું દુનીયાપર સર્વ જુદું છે કર્મ એ જ ખરું છે.

ગાયન ૯ મું.

આજે સફળ પ્રભુએ સંસાર કર્યો
કર્મ નક્કી ફળયું ને તારો બોલ પળ્યો
ખરે ખર બોલ પળ્યો, સર્વ માલ તુંને મળ્યો
જય જય જય આજે— આજે.
વાહાલા ઉદય તમે તો હવે રાજ્ય સ્થાપો.
રાજ્ય સ્થાપી દુઃખડાં તમે આજ કાપો,
જંઘ બાળાને મળો ત્યાં જઈ રાછા વળો.
જય જય જય જય— આજે.

મિત્ર હવે આપણે તે જોગીઓના રહેણાણમાં જઈએ, ને આ નીકળેલા લેખવાળી બાળાને મળીએ.

ઉદય—હા મિત્ર સત્વર ચાલો મેં તેમને બહુસો આપ્યો છે, ને તેના વચન પ્રમાણે હવે ફક્ત તે વચન પુરૂ થવાને બે દીવસ બાકી છે માટે એકદમ ચાલો.

(એમ કહી જોગીઓના રહેણાણ તરફ જવાની વીચાર કરી અને જણુ જય છે પડો પડે છે)

સ્થળ.

કેદારસીંહની ખાનગી રૂમ.

કેદાર—પ્રધાનજી વાહાલી પ્રીયતીને લાયક હાલમાં કોઈ પત્ની નથી

માટે માહારો વિચાર તેના લગ્ન સારૂ મંડપ રચી
સ્વયંવર કરવો અને જે સ્વયંવરમાં જીતે તેને વરમાળા
પ્રીયવંતી આરોપે.

પ્રધાન—અન્નદાતારત્નું કહેવું બરાબર છે. પરંતુ તે કાર્ય કરવાનું
આપ શું બતાવશો.

કેદાર—પ્રધાનજી કાર્ય તો એજ કે અદ્ધર ખુરશીપર એશી અવ-
ળા હાથે મુકરર કરેલા નીશાનને છેદ પાડવાનું કેમ બ-
રાબર ને,

પ્રધાન—જી હા આ હકીકત મને ઘણીજ ધ્યાનમાં આવી ગઇ
છે ત્યારે સર્વ રાજાઓને સંદેશઃ કહેવડવવા સીપાઇ-
ઓને બોલાવી મોકલાવીશું ?

કેદાર—હા હાલને હાલ સીપાઇઓને બોલાવી મોકલો પરંતુ તેની
મુદત આજથી આઠમે દીવસે રાખવી અને વધારે દુર-
સ્ત લાગે છે.

પ્રધાન—હાજી માહારો પણ એજ વીચારછે અને આપનો ધરેલો
વીચાર બરાબર છે, અરે કોઇ સીપાઈ હાજર છે.

(એમ કહી સીપાઇઓને હાંકી મારે છે સીપાઇઓ આવે છે)

સીપાઓ—હાજર સાહેબ.

કેદાર—(સીપાઇઓને કાગળના કકડા આપી) જાવ આ પત્રીકા-
ઓમાંથી સહિતા નામ શોધી કાઢી તેઓને આપી આવો.
અને જલદી પાછા આવો.

સીપાઓ—બહુ સારૂ મહારાજ

(એમ કહી સર્વ પત્રીકાઓ સહિસહિતા બાગે પડતી વેહેંચી
લઈ આપવા જાય છે)

કેદાર—કેમ પ્રધાનજી પૈસો હતો તો હું સ્વયંવર આવી બાહાદુર
અને સુરવીર રાજકુમારને માહારી પુત્રી વરાવીશ કેમ
પ્રધાનજી આ માહાબારથ કામ કરશે તે સુરવીર અને
બાહાદુર ખરો કે નહીં.

પ્રધાન—કેમ નહિં અન્નદાતાર તેતો ખરેખરા બાહાદુર કહેવા
માહારાજ પેસાની કાંઈ આ દુનીઆમાં વાતો મુશ્કેલી

છે પૈસા તો સાક્ષાત લક્ષ્મી છે પૈસા જેવી મોટી ચીજ આ દુનીઆપર કંઈ છે, માહારાજ આપ કેમ આટલા બધા શોચમાં આવી ગયાછો તે કાર્ય કરનાર ઘણા ક્ષત્રી મળશે.

કેદાર—પ્રધાનજી હું સેહેજ સોચમાં છું મને તો આ કાર્ય ભારી લાગે છે માટે તે કોઈથી બનવું મુશ્કેલીજ છે પણ

કાંઈ નહીં ચાલે પ્રધાનજી સીપાઇઓ તં ખબર લઈ આવશે માટે આપણે હવે સ્વયંવરની ધામધુમ કરીએ.

પ્રધાન—જી હા, પધારો.

કેદાર અને પ્રધાન— ગાયન ૧૦ મું.

મારા વાહાલારે પ્રધાનજી, કેવો વીચાર મેં ધારીયોરે;
આઠ દીન પછી મંડપ, સરવે રાજ ત્યાં આવશેરે.
કાર્ય કરશે તે કન્યાને વરશે, બાકી પાછા બશેરે;
મને લાગેછે આ કાર્ય છે, અચરં તે વનતું મુશકેલ છેરે.
કેમ આંમ બોલીયા, મુખે ઉચરીયા. વીશમય પડીયા
શુરવીર ઠરીયા, કેમ આમ ડરીયા. શોચ શીઠ પડીયા
શુરવીર ઘણા છે જગ મહીરે— માહારા

(બન્ને છે પડતા ઉપડે છે)

સ્થળ.

જેમીઓનું રહેઠાણ.

બાળા—હાપ પ્રભુ પંદર દીવસ થવા આવ્યા છે. પડતું હતું મુ-
ધી ઉદયસિંહ આવ્યા નહિ હવે આજનો દિવસ બાકી
છે આજનો દીવસ વીત્યા બાદ મારે જેમીઓના ટો-
બામા બળી જવું પડશે પણ ઉદયસિંહ ક્ષત્રી પુરૂષ
છે. તે આત્મા વિના તો રહેજ નહિં માટે લાવ જરૂર
રાહ જોડે

જોગી--ક્યું બેટા, કયા ખીચાર કરાતી હયે ક્યું તેરેકું કુચ્છ કર
હયે તેરેકું કુચ્છ બય હયે શોકાતુર કાયકું હોતી હયે
તું આવી તે દીવસના ચહેરામાં અને આજકાલ ચહેરા-
માં બોત ફરક પડ ગયા હયે માટે બેટા મેરેકું કહદે
તેરેકું કયા હયે.

બાળા--આપણ મને બય ખીલકુલ નથી અને ચીન્તા જરા પણ
નથી પરંતુ આવતી કાલે માહારે આપના ટોળામાં
ભગી જવાનું છે અને મળવા આવનાર આતુર માણ-
સ આજ્યા નથી તેથી તે કારણથી વીચાર કર છું.

૨ જો જોગી--અચ્ચા તું મત ગભરા તેરેકું મીલને વાલા અબી
આયગા. અચ્ચા તું શીકર મત કર ખયેકં.

બાળા--વારે આવાજ.

(એમ કહી બેસી જાય છે બાદ ઉદય અને ચંપક આવે છે)

ઉદય--(પાસે આવીને) બાળા તે જગા નેહ મેં ખાત્રી કરી.
અને તે કાર્ય મેં પુરું કર્યું છે.

બાળા--હું આપ શું કહોછો આ ખરું છે ?

ઉદય--બાળા તમારા સોગન ખાઈને કહુ છું કે તે કાર્ય મેં
પુરું કર્યું છે.

બાળા--તે શીવાય ખીજ ખાત્રી !

ઉદય--ખીજ ખાત્રી (માદલીયું કાઢીને) આ અંદરથી નીકળેલું
માદલીયું અને કાગળ.

(બંને બાળાને બતાવે છે ને બાળાને ખાતરી થાય છે)

બાળા--(કાગળ વાંચીને) કેમ તમે તે કાગળ વાંચ્યો !

ઉદય--હા તે મેં ખરાબર વાંચ્યો છે ?

બાળા--બેલો સારે તેમાં શું છે ?

ઉદય--તે મેં સઘળું વાંચ્યું છે ને મને ખબર છે.

બાળા--સારે જાણે ગ્રીયાનો હાય ?

ગાયન ૧૨ મું.

મારા વાહાલા રસીલા હરધાર--આવો મારા;
તલસે તાર તાર પ્રીય આવો સરદાર--માર.

હોત કંઈ વધારજો આ દાસીના ઉપર લહી,
 શાંણ રસીક દીલદાર આજે પ્યારીપર નીધા કરી;
 ખાંનખાંન રસવાંન વાહાલા તમવિનાં પળપળ ભુલી,
 દરસન તમારાં દાસીને દીધાં છે પ્યારા પ્રીતથી;
 ભરથાર સરદાર પ્રીતના પ્રેમી થનાર.

હોત વધારે આધાર,

આપ શેવામાંજ પ્રાણધાર;—આવો મારા.

ઉદય—બાળા હવે આ મુકામમાંથી ઉપડી તારા પીતાજીના રાજ્ય-
 માં જવું એ સાર છે.

બાળા—હા પ્રાણુનાથ આ જોગી માહારાજના આશીરવાદ લઈ
 તે તદ્દજ જવું અને તેમાં લખેલું તમામ કાર્ય કરવું એ
 ધણું સાર છે.

ઉદય—પ્રીયા, તારે હું ચંપકભાઈ પાસે તમારે પેહેરવા સાર
 કપડાં મંગાવું. કારણ આવેશ પેહેરી ત્યાં જવું મને
 દુરસ્ત લાગતું નથી.

બાળા—હા, પ્રાણુનાથ તે બરાબર છે મંગાવો.

ઉદય—(ચંપક દુર ઉમેલો છે તેને પાસે બોલાવીને) ચંપકરાય.
 તમે ગામમાં જઈ તમારા ભાભી સાર જોઈતાં કપડાં
 લઈ આવશો ? કારણ હવે અહીંથી જોગી વેશ ઉતારી
 નેજ તે તરફ જવું છે અને સર્વ કાર્ય ત્યાં જઈ સત્વ-
 રથી કરવું છે.

ચંપક—વાર મીત્ર જાઉં થોડી વારમાં લઈ આવું છું.

(કહી ચંપક જાય છે)

બાળા—પ્રાણુનાથ ચંપકરાય કોણ છે.

ઉદય—તે માહારા પીતાજીના પ્રધાનના દોકરા છે અને માહારા
 મિત્ર છે અને અહીં પણ તેજ પ્રધાન થવાના છે.

બાળા—પ્રાણુનાથ ઘણી ખુશીથી આ અખજાનું જીવતર આપે
 સુધાર્યું છે પ્રાણુ આપ મને મળ્યા ન હોત અને આ
 કાર્ય આપે કર્યું ન હોત તો આવતી કાલે માહારે આ
 જોગીઓની ધુણીમાં બેસી કરદમ તપ કરવા પડેત

અને મહારો જન્મ બગાડવો પડેત પરંતુ પ્રાણનાથ
ચંપક રાવભાઈને આવતાં કેમ વાર લાગી ? ત્યાં જઈ
આપને કચેરીનું મહુરત કરવું છે અને નકામો વખત
ત્યાંથી જાય છે.

ઉદય—પ્રીયા સચુર કરો ચંપકરાય કહેખાય છે. આવે છે, આ
કહેખાય, જુઓ.

(એટલામાં ચંપક આવે છે.

ચંપક—મિત્ર લ્યો આ કપડાં લાવ્યાં

(એમ કહી કપડાં આપે છે એરલે બાળા પેહેરી આવે છે.)

બાળા—પ્રાણનાથ ત્યાં,

બાળા અને ઉદય— ગાયન ૧૨ મું.

પ્રીતમ ત્યાં મારા પ્રાણ અહિંથી રહો છું સંગે

ધ્યારા પ્રીતમજી તમને કહે વધાવુરે દાસી થઈ

સંગે—પ્રીતમ—

વાહાલી લાગે તાહારા વેણ મુજને ધ્યારા અંગે

બાળા હું તમને મારી સાથે જ રાખું પ્રીતે પાછળ ત્યાં

લો સંગે—પ્રીતમ

(ઉદય બાળા અને ચંપક જાય છે. પડેદો પડે છે.)

સ્થળ.

રસ્તો.

કેહળ—અલ્યા કેહળ આ તો ઝોલી કેવલ પ્રમાણે થવું લેવા
ગઈ પુતને જોઈ આવી ખસમ. એવો ઘાટ થયો. જા-
લ્યા માથા હાથે માલ હતો તે આંખ ચમ ચમ હું.
અલ્યા કેહળ ચમ જોલતો નથી.

કેહળ—હા ભાઈ તું કે છે જે ખડે છે પણ તું કરીએ. આપ

જ્યા નશીબમાં નહીં એટલે ચાંથી મહે. ત્યારે અલ્પો
એ ગાલ કાણુ બેશને થી રીતે નીકળશે.

વેહળ—અલ્પા માલ તો નહિં મલ્લો તો મુલો. પણ કહું તેમ
કરીએ તો ચમ શવીએ કે નહિં.

વેહળ—વળી તું હું બતાવે છે, બતાવ જે હાતુંને હાતું એટલે
આટલા રાક્ષા છીએ તે પણ પુરા થઇ જઇએ એટલે
પતી ગયું,

કેહળ—અલ્પા વેહળીઆ તું તો જ્યાંને ત્યાં આમ ડાપણુ ડોળી
આમ તેઆમ કરે છે ને ઉલટા બતાવે છે. જા તારા-
માં કાંઈ અકલે જ નથી.

વેહળ—અલ્પા બજા તો ખરા જુઓ આપણે છીએ તો કાત્રો
બચ્ચા વળી તડકા કરવામાં કાંઈ ભુલીએ એવા નથી
વળી ચાલાકીમાં કાંઈ બાકી નથી. મારે જુઓ મારે
તો વીચાર એવો છે કે પેલી બાબા જોગણુ થઇ જવા
બાવાઓની ધુણીઓમાં ગઇ છે. મારે બાવાઓ પાસે
જઇ ઉધું ચતું સમજવી. તેને ઉપાડી વેચી હું નહીં
તો પરણીહું એટલે ઠીક પડશે.

કેહળ—હા મારે બાપો કહું એ કામમાં તો મારું કામ એ કામ
તો આ શંકડા સીવાય નહિં જુને પણ અલ્પા એ
માલતો એક ઉદ્દીયો કરીને છોકરો આવો છે તેણે
લીધો છે ને કંન્યાને પણ તે જપરણુ હે. અલ્પા પ્ર
તાપસીંહતું રાજ્યપણુ એ જ લેહે અલ્પા કંન્યાને
તેની સાથે લઇ જતાં મેં નજરે જોયો હતો. અલ્પો
જો તમારો જવાનો વીચાર હોય તો બાંધો કમરને
ચાઓ તૈયાર પૂછી જુઓ શંકડાના સપાટ અલ્પો
આપણેએ અહેતાંથી કાઢી લાવી હું પણ તમારી સાં-
થી ઉપાડી લઈ જવાની હીમત છે એ હીમત હા હો-
યતો મને હા કહો નહીં તો જવાબ આપો.

વેહળ—હા હા અલ્પો અમારી તો પુરી હીમત છે,

(૩૯)

કેહળ—હાલો ત્યારે ઉપડો મારો ખાપો કરું.

ગાયન ૧૩ મું.

અલ્યા ચેહળીઆ હટપટ હાલો

જઘ ખાળાને ચટપટ ખાળો.

જાણું ચપકીથી ચાર આણું વેલો લઈ ખાર

પછી માલની શાવાર હઉ થાઓ તૈયાર—અલ્યા.

અલ્યા હાલોને ખટપટ કરીએ.

ગયા ચેડે પછી નવ હરીએ.

કાઠ લીધા વગર નવ ફરીએ—અલ્યા.

(ત્રણે ખારવડીઆ ચાલ્યા જાય છે ને પડદો ઉપડે છે)

૨થળ

ઉદયસિંહની કચેરી.

છડીદાર—આસ્તે ધાસ્તે નેક નામદાર નીધારખીયો મેહેરખાન.

(છડી પોકારનારની સાથે ઉદય અને ચંપક આવી બેસે છે અને કચેરી ભરાય છે.)

ઉદય—વાહાલા મિત્ર ચંપકરાય તમે મારા સુખ દુઃખના સાથી થયા છો અને માહારા પરમમિત્ર છે. તમે તમારા પુતાના પછુ થયા નહિં અને ખરી વાત ઉપર ભરોસો રાખી. મારી પાછલ દુઃખમાં ભાગ લેવો ધારી મોહારી ખોળ કરતાં મને મર્યા છો અને મારા સુખ દુઃખના સાથી થયા છો અને મને રાજ્ય મળ્યું છે તેથી તમોને તમારા પીતાજીની માફ પ્રધાનગી મારે આપવી જ જોઇએ માટે હું આજથી તમને મારા પ્રધાન તરીકે રાખી જગ્યા આપું છું.

મેલો—(દુસ્થી) હાય હાય સત્યા નાથ જગત રહું આને તો પ્રધાનગીરી મળી હવે કંઈ પુત્તી રચી તેમને મર્યા

પડાવું પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છે.

ચંપક—વાર મિત્ર તેને માટે હું આપનો આભાર માનું છું. (સી-
પાઈએ તરફ જોઈને) માહારા શુરા સામંતો આજ
કચેરીનું સ્થાપન કર્યું. હવે કોઈ બાબતમાં આગમુપણું
રાખશે નહિં સર્વ કામની ચાલાકીથી ખબર રાખજો
ને લઢાઈની કળા કસરત શીખી તૈયાર થજો. (ઉદય
તરફ જોઈને) ભાઈ ઉદયસિંહ કચેરીના સ્થાપન સાથે
બાબા ભાભીને તથા જોરને બોલાવી આપની સાથે
આ વખતેજ હાથ શોંપાવવાનું કરીએ તો સાફ છે.
કારણ કે આજે શુભ મહુરત છે. વળી રક્ષાનું માદખીયું
પણ આજેજ બંધાવશે તો પણ આજ શુભ મહુરત
છે, સર્વ કાર્ય શુભ મહુરતે કરવાં તે સારાં છે વળી
તે બાધવાથી તેમાં લખ્યા પ્રમાણે સર્વ કષ્ટો દુર થશે
અને ભવીષ્યમાં સાફ થશે.

ઉદય—વાર મિત્ર બોલાવો તેમને.

ચંપક—સીપાઈ.

સીપાઈ—હાજર સાહેબ.

ચંપક—જવ ગામમાંથી કોઈ બ્રાહ્મણને બોલાવી લાવો અને બા-
બા ભાભીને બોલાવી લાવો. જવ જલદી આવો.

સીપાઈ—જ હજુર જલદી આવું. (સીપાઈ જાય છે.)

મેલા—(દુરથી) હવે આ ચંપકીઆને શી ચુકતી કરી દુર કરાવું
આપણો તો કોઈ ભાવ પણ પુછવું નથી અને એને
તો પ્રધાનગીરી મલી હવે એ પ્રધાનગીરી શી રીતે
છીનારી લઈ પણ કાંઈ નહિં જોઈ લો મારી ચાલા-
કી. પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છે.

(બાબાવંતી આધુ ઝોલી આવે છે અને બ્રાહ્મણ પણ સા-
થેજ આવે છે.)

બ્રાહ્મણ—(ચંપકચંપક પાસે બાણી જોઈને) (લાવ એક વખત

મને ગમત તો કરવા દે પછી ઘણું એ થશે.)

બાઈ કોની તમારી સાથે આ બેનના લગ્ન કરવાં છે.

ચંપક—અરે માહારાજ કાંઈ સમજણુ છે કે એમને એમ બોલવામાં જ સમજ્યા છો ? છાનામાના ઉભા રહો જેમ કહીએ તેમ કરો.

આહાણુ—(ડોકુ હલાવીને) બહુ હાડ બાઈશાળ, હું તો અભણ્યો છું તેમાં એમ બોલાઈ જવાયું છે માફ કરજો.
(છોને બોલ્યા કરે આપણેતો મથકરી કરતા આવ્યા છીએ તે કરીશું.)

(ઉદયસિંહ સીંગાશન ઉપરથી નીચે આવે છે.)

ચંપક—માહારાજ ઉદયસિંહ માહારાજનો હાથ મેળવી લગ્નની વિધિ કરો ?

મેઘા—(સ્વગત) હાય હાય આ ચંપકીયાને જોઈ માઈ કાળજી શરી જાય છે, શું કંઈ પણ કાંઈ નહીં જોઈએ છીએ.

આહાણુ—બહુ સાઈ સાહેબ (સ્વગત) બણ્યા છીએ તો નદી સુધી પણ પોગળીયુ નહોં તેમ લાગે છે.) હવે બેહેન બાઈનો હાથ ઝાલો, આ બાઈ તો રાગ છે.

ચંપક—કેમ માહારાજ આમ લવારી કર્યા કરો છો. શું મરકરી કરો છો, ને બાઈ બેહેન કરાવો છો.

આબણુ—ના બાઈ સાહેબ મને તો એમ બોલવાની ટેવ છે. એટલે બોલાઈ જવાય છે. (સ્વગત) છોને ખુમ પાડે આપણે તો ક્યાં ગમત કર્યા સીવાય રહીએ તેવા છીએ.) પ્રકાશનું એમ કહી હાથ મીલાવે છે.) શમે વરતે સાવધાન, વર કન્યા સાવધાન, વરની માડી સ્વાવધાન, કન્યાની માડી સાવધાન, લાવો બાઈ દક્ષીણા પછી પુરો વેદ બણી લગ્નની પુણીવતી કરીએ.

ચંપક—અરે આપીએ છીએ, આટલા અધીર શું થાય છે. તમે તમારે ચલાવોને.

આહાણુ—ચલાવું શું માહાર કપાળ, દક્ષીણા વીના વિધિ પૂરી

ચાય નહિ. આ ટેકાણે દક્ષીણા બારે જોઈએ. રાજજી
સાહેબ છે, આપ તો જે આપશો તે થોડું છે,

અધિક—હવે હવે, માહારાજ, (એમ કહીને હાર આપે છે)

આદાણુ—હં હવે સમજ્યા તે ખરું, લાવો હવે કાર્ય આગળ ચા-
લશે, (એમ કરી) ભવનતું, ભવનતું, ભવનતું.
થોડાં કુલ લાઇ તેમના બનેના માથાપર રાખે છે.
પધારો સાહેબ કાર્ય પુરું થઇ ગયું.

એવો—(સ્વગત) હાય હાય આંને તો કુલ મતા આપી દીધી
હવે તો હાથથી બાજી જવા બેઠી. પણ કાંઈ વાંધો
નહિ જોઈએ છે.

અધિક—માહારાજ હવે આ માદલીયું તમારાજ હાથે તેમને બાંધી
એટલે શર્વ કાર્ય ફતે ચાય. તમે તો બોળા જણાઓ.

આદાણુ—માહારાજ બોળો તે ! છું પણ.....જરા મને હ-
સાવવાની ટેવ છે. તેથી ખોડું માનતું નહિં—માહારાજ
એ તો મારી જન્મની આદત છે.

(માદલીયું બાંધતી વખતે—ભ્રમણાયે નમઃ ગુરુદેવતાયે
નમઃ સારદાયે નમઃ ક્રુષ્ણાયે નમઃ કર્માયે નમઃ ભવનતું,
ભવનતું, ભવનતું. (એમ કહી માદલીયું ઉદયસિંહના હાથે

બાંધે છે.) લાવો માહારાજ અમારી માદલીયાની દક્ષણા.

ઉદય—(પોતાના ગળામાંથી બીજો હાર કાઢી આપે છે) હવે
માહારાજ કોઈ કોઈ વખતે પધારજો,

આદાણુ—બહુ હાર અન્નદાતાર કહયાણુ થાઓ તમારં.

(કહી ત્યાંથી તરતજ વિદાય થાય છે)

ઠીકાર—માહારાજ આ કોઈ ગુણકા અરજ કરવા આવી છે.

ઉદય—તેને પ્રવેશ કરાવો. (ગુણકા આવે છે.)

સ્વામકળા—અન્નદાતાર હું નાચ મજરો સારો કરી બાજું છું.

મને આજ આપના ગાદીએ બેસવાની ખબર મળવાથી હું આપની પાસે આવી છું.

ઉદય—હીક સ્થાંમકળા તને કમ કમ ચીજો આવડે છે.

ઉદય—અન્નદાતાર આપ કહો તેવી ગાથ જતાવું આપ કહોતો થઈ ગયેલી ચીજ કહું અને આપ કહો તો મોઢેથી જોડી કહું કોહો અન્નદાતાર આપનો શું હુકમ છે.

ઉદય—મોઢેથી ચીજ જોડી નાય કરતાં કરતાં કહો.

સ્થમ—

ગાયન ૧૪ મું,

અન્ન દાતા સરદાર (૨) આપને શરણે હું આવી દાતાર.
સોળ વરસની સુદરીહું જોખનપુર ઝલકાય
શું કરું સરમાધ મરું છું (૨) એજે જનમ વહી બધ-મારોએજે
આ દારીનો જનમ સુધારો, સુધારો, સુધારો, સરદાર-આપને
હું ગુણકા ગભરાઈ છું પણ અવર નહિ ઉપાય
છું ગુણકા પણ રહી ધર્મથી (૨) તારોને સરદાર-તારોને
આ દારીનો જનમ સુધારો, સુધારો, સુધારો, સરદાર-આપને
ઉદય—અંપકરાય, આશું કહે છે. તમને સમજણ પડી ? પુછો તે
શું માગે છે.

અંપક-સ્થાંમકળા. માહારાજ કહે છે તમારો માગણીનો ભાવારથ
શું છે તે ખુલ્લે ખુલ્લો સમજવો અને તમારી મા-
ગણી શું છે તે કહો.

સ્થામ-માહારાજ બધી ખુશીથી પરંતુ આપ મને એક વચન આ-
પો તો પછી કહેવાને હરકત નથી,

ઉદય—(સ્વગત શું માગવાની છે તે દુઃખી સ્થિતિની છે માટે કાંઈ
ધનાય તરીકે માગશે માટે વચન આપવામાં કાંઈ વાં-
ધો નથી, માટે) સ્થાંમ કળા, જાવ મારું વચન છે,
હવે તે મરમ સમજવો.

સ્થામ-માહારાજ માહારો ગુણકાનો અવતાર છે. પરંતુ હું અહીં
એવા ક્ષિયારથી આવી છું કે, આપ આજ માગણી

એસનાર હતા, તેથી આપની પાસે આવી એવી માગણી કરવાનો હેતુ રાખીને આવી છું કે મારે ત્યાં હજારો માણસો આવી મારી સોખત કરે તેનાં કરતાં બે કદાચ હું આપની સાથે વશ તો સઘળી ખટપટ દુર થાય, માટે અન્નદાતાર આપના લગ્ન આપનું વચન પાળી મારી સાથે કરી આ દાસીની માગણી સ્વીકારો, કે જેથી આ દાસીનો જન્મમારો સંરણ થાય,

ઉદય—સ્વામકળા આ તમારી માગણી તદ્દન ભુલ બરેલી છે. પરંતુ હું એટલો તો તારી સાથે બંધાઉં છું કે તમને અહીં નોકર રાખી, પગાર બાંધી ગાવા વીગેરે સારૂ કબુલ કરું છું એલો તમારી તેમ રહેવા ખુશી છે.

સ્વામ—અન્નદાતાર તેમ થાય તો પણ મારો જન્મતો ખગડે જ

ઉદય—સ્વામકળા ફક્ત તમારે મારી આગળ નાચ અને મજરો કરવો. અને તે બદલ તમને દર મહીને સો રૂપીઆ પગાર આપીશ. અને તમારા સંસાર સુખ માટે માહારા અને ચંપકરાયના શીવાય તમને જે ધ્યાનમાં આવે તેની સાથે વદજો જાવ એટલી તમને છુટ આપું છું, જુઓ વીચાર કરી જુઓ ફાવે છે.

સ્વામ—(સ્વગત લાવને વળાંકાનાંકાંની કરીશ તો મુદલ ચુકીશ અને જુતાં ખાઈ જવું. પડશે તેના કરતાં આ માગણી કબુલ રાખી. તેમ કરીશ અને પછી આ મેલાલાલની સાથે પ્રીત બાંધીશ તે પણ રાજ્યના ખટપટીઆ અને હુંશીઆર માણસ છે માટે લાવ હાજર કે હેયું એજ સારું છે) વાશ અન્ન દાતાર આપનો જેવો હુકમ.

મધો—બસ બાજી હાથ આવી છે. આ સ્વામકળા મારી સાથે વરવાને ખુશી છે બસ હવે તેને સમજાવી ફોસલાવી તેના જ હાથે સર્વ બાજી રચાવવી પછી જુઓ કેવાં લાકડાં લડવાયું છું અને પ્રધાનગીરી લઉં છું, પણ કાંઈ નહિં જોઈએ છે,

અંક બીજો.

સ્થળ.

માતા અને માહાદેવનું દેવલ.

(બાબાવંતી અને સાહેલીયો આવે છે તથા બ્રાહ્મણ આવે છે)

બાબા—૧ મારી વાલાલી સાહેલીઓ આજ આપણો ખુશાલીનો દીવસ છે તેથી ગાઇએ.

૧ લી સખી—હા સખી એ તો અફે, પરંતુ તું તો જોગણ બની હતી અને પાછી સંસારમાં આવી ?

૨ છ સખી—એહુંન સંસાર સુખનો લાહાવો કોને ખોટા લાગે અને જોગણ બનવું કોને સાફે લાગે જોગણ બનવામાં ધુંજીઓ તાપવી પડે અને વગડા વેઠવા પડે તેના કારતાં સંસાર સુખ ના ભોગવે તો શુ કરે.

૩ છ સખી—સખીયોએ તો દાઠ પણ તમે બાબાના પતીને દેખ્યા છે કે ? તે તો ઘણા રૂપવાન, હુંશીયાર, ચકોર ડાલા, સુલક્ષણા, તેમજ અતિ સુશોભીત છે. તેમના વર્ણનની હું શી બીનાં કહું. જે બીના કહું તે ચોડીજ છે.

૪ થી સખી—ભારે એ ક્યાં રૂઢવાંન ઝોઝાં છે જુઓને એમની છેલ, છટા, ચાલાકી, ચાતુરી, ચટકો, લટકો, મટકો, છટકો, બોલી, ચાલી, હુંશીયારી, ડાલાપણ, તેજ છેલઈમાં તો કાંઈ મણાંજ નથી.

(૪૬)

ઉદય-સ્વામકળા તેનો તે નાય અને ફરીથી છટાખંધ કરી બ-
તાવો અને તે નાય ઉપર ધણો શાખ છે.

સ્વામકળા--જેવી અનનદાતારની આરા.

મેઘા--હાં હમકેથી ચલાવ.

[સ્વામકળા એનો એ નાય ફરીથી કરી બતાવેછે.)

પહેલો અંક સમાપ્ત.

બાળા-બેહેનો અહિંયાં તે આપણે દરશન પુજન કરવા આવ્યા છીએ કે હા મશકરી કરવા.

૨ છ સખી-તે એ ખડું ને જોડે તે ખડું.

બાળા-ત્યારે શું તમારે મને પાછી જોગણ બનાવવા વિચાર છે જો તેમ વિચાર હોય તો તેમ કહું.

૩ છ સખી-ના બેહેન અમે કાંઈ તને જોગણ બનાવવાનું નથી કહેતા પણ આ તો મને સેહજ પુછીએ છીએ કે જોગીમાંથી સંસારમાં કેમ આવી ગયે તે માસ પુછવાના સખીથી જ કહીએ છીએ.

બાળા-બેહેનો ત્યારે શું તમે મને આસ્તેથી પુછ્યું હોત તો હું જવાબ ના આપેત ?

વાહાલો-બ્રાહ્મણ-અરે તમે તે કાંઈ માણસ છો કે જનવરની ગણતરીમાં ગણાવો છો ?

૧ લી સખી-બેહેન બાળા આ માહારાજ કાણ છે ? તે કેમ વયમાં બોલે છે,

બાળા-(બ્રાહ્મણને ઓળખીને) બેહેન તે માહારાજ તો ધણુ રમુજ છે તેમને તો બોલવા હસવાની ટેવ છે તેમના બોલવા સાચું કાંઈ જોશો નહિં એ તો તેમની જન્મની આદત છે. બેહેનો જુવો તમે પુછો છો તો કહું છું કે માહારે સંસારમાં આવવાનું કારણ માહારી નીમેલી મુદત અંદર ભગવાને માહારા પીતાના કરી ગએલા છુપા કાર્યનો બેદ જાણનાર પતિ મને મળી આવ્યા તેથી સંસારમાં પાછી આવી પરંતુ બેહેનો હું કાંઈ જોગણ બની નહોતી. ત્યારે કહો બેહેનો હું તે જોગણમાંથી સંસારમાં આવી છું કે પેહેલેથી જ જોગણ બન્યા વિનાની છું.

૪ થી સખી-બેહેન તે આ ખુલ્લે ખુલ્લું કહું હોત તો અમારે કહેવાનું શું કારણ હતું બેહેનો હવે એ ખડું જવાબ દો. અને પુજાતે ગરબો ગાવા આવો.

આહાણુ—હા ચાલો પુત્ર કરાવું પછી ગરબોં ગાય.

(ઝેમ કરી માહાદેવ અને માતાના દેવળમાં જઈ પુત્ર

કર્યા પછી ગરબોં ગાય છે)

ગાયન ૧૫ મું.

આળાવતિ અને સખીઓ (ગરબો)

મુખી વસો સંસારમાં રે બેઢિનો ગાઓ સંગાથ સાથરે
આવો સાહેલીગાઓ સાથમાં

નિતિ રાખીને સઉ ચાલજેરે બેઢિનો સેવો ભરથાર વાહા-
લરે રાખો સાહેલી પ્રિતિ પ્રેમમાં

કાયા કોરીને કરો કાજરે રહેજો પતિના નિબંધમાં

શ્વામી સરીરે સાંભળા, બેહુરાને છે ધોડ

અલણુને ઉદાશ છે, શું કરું હું શોક

એવા પતિને બેઢન સાચવો પ્રભુ સમાંત બેઢન માનજેછરે

અલણુ છે પણ પતિ તમારો તોપણ પ્રીતમ સાથ હસીરમે;છરે

શ્વામીની મરણ રાખો શિખામણ

એ જો કરો તો પ્રભુ જળવેએ જોડુ જણુ

હું છું જોખન પુરની શ્વામી ધોળે કેશ

શું કરું શરમાઉં છું, ભવ બાળ્યો તંમેસ

મારા પિતાએ મને કુવામાં નાંખી કેમ કરિ ભવ કાઢવોછરે

શું કરું સૈયર હવે જો બનના વેશમાં

ભરપુર જોખન ભાડેથી જાય છે. કયાં જઈ જન્મારો મારે

શું કરું મારે કાઢવો છરે

સખીયો સરવે શાચવો. મળીયો જે ભરથાર

આવી કરમે જે મળ્યો. તે તનનો આધાર

ભાગ્યમાં હોય તે મળે છે માટે જાણેરે તમે માટે જાએ.

મારી વાહાણી સાહેલીયો સમજો આજ-ભાગ્યમાં

અના લેખ સખી જાણુજોને રહેજો પતીની

સંગાથેછરે-માટે જાણુ.

૧ લાસખી—બહેન તાહારી શીખામણુ માથા ઉપર ચઢાવીએ છું
એ પરંતુ બેહેન તે તો કાંઈ સમજતા નથી
છ દુનીવાહારીની વાત તો જાણતાજ નથી, બહે
હારા કર્મમાં કાણુ જાણે શું એ લખ્યું છે તે કાણુ
જાણે શુંએ થવા બેઠું છે.

બાળા—બેહેન પરમેશ્વરે જે પતી આપણને મેળવ્યો તેને કંચન
સમાન માની લેવો, એ આપણો સ્ત્રીઓનો ધર્મ છે.
બાકી બેહેન જો નશીબની વાત પુછતી હોય તો આ
વાહલા માહારાજને પુછો તે ઘણા દુશીઆર છે તે
નશીબની વાત સારી જાણે છે.

૧ લી સખી—ચારૂ બેહેન પુછી જોડું (એમ કહી ખાહાણુને
કહે છે) વાહલા

વાહલો—કેમ કાંઈ કાળજી ટેકાણે રાખીને આવ્યા છો કે કોરાણે
મુકીને કેમ આંમ બોલો છો.

૧ લી સખી—કેમ વાહલા,

વાહલો—આ કેમ વાહલા તે એમ વાહલા, વાહલા વાહલા
કેમ કયાં કરો છો, કેમ તમારા પીતા ગમતા ન-
થી તેમાં.

૧ લી સખી—તારે શું વાહલો ના કહું, ત્યારે શું કહું, ત-
મારું જે નામ હોય તે નામ દઈ બોલાવું કે કાંઈ ખી-
નું નામ કહું.

વાહલો—વાહલા તો તમારા પતીને કહેવાય. શું હું તમારો પ-
તી છું, તે મને વાહલા કહો છો એવું જામ છે તે
માહારાજ કહી બોલાવો. (સ્વગત રોડાને ઠીક બનાવ-
વી છે એ તો એમજ પાંસરીઓ થાય, માટે હજી
વધારે બનાવવા દે.)

૨ જી સખી—સખી બાળાવંતી, જોયું જોયા આ માહારાજ જા-
મરી, બળતી તો છે ને વળી ઉપસ્થી વધારે બાળે છે
જોયું આ કેમ વિચીત્ર છે.

પાણી—જવ તમને ગમતું નથી તો હ્યો આ આહ્યા.

(એમ કહી થોડે દુર જાયછે એટલે એક સખી
પાછા વાળી લાવે છે.)

બાળા—બેહેનો આ તો માહારાજને ગમ્મ કરવાની એક રેવ
પડી ગઈ છે, એટલે બોલ્યા કરે છે. એનું કાંઈ દુઃખ
લગાડવું નહિ પરંતુ માહારાજ સર્વ હુંશીઆર છે.

૩ છ સખી—માહારાજ એ બધી વાત જવા દે અને અમારા
હાથ જુઓ તો તમને દક્ષણા આપીયું.

વાહાલો—લાવો હાથ (કરે છે એટલે રાજી રાજી થતી માહારા-
જના હાથમાં હાથ આપે છે.) જુઓ ત્યારે તમને
ખરેખરે કહું કે—ત્યારે તમે બજોલાં તો જોજ અને વળી
હુંશીઆર છો અને તમારો દરસો તો દીક છે દરસો.

૩ છ સખી—સખી આ તો મશકરી ખોરા છે. બ. આપડે તો
હાથ નથી બતાવતો.

(એમ કહી હાથ લઈ લે છે.)

બાળા—જાઓ ત્યારે હું બતાવું છું. બાઈ વાહાલા મારો હાથ
ને નેએ.

(એમ કહી બ્રાહ્મણને બાળા હાથ આપેછે.)

વાહાલો—બેહેન તમારે તો બધુંએ મુખ છે. તમને તો માહારા-
જાથી ના કહેવાય. તમે તો માહારા બેહેન
છો એ—

૧ લી સખી—જેવું બેહેનો, મારો રાયો આપણીજ મશકરી
યો કરતો હતો, ને બાળાને કાંઈ કીધું જુઓ સખી
એ આ વખતે કેવો ગાહયો થઈ ગયો છે.

૪ થી સખી—હા કહો કે ના કહો પણ માહારાજ છે તો રમુજીજ
બાળા બેહેન કહેતાં હતાં તે બરાબર છે માટે બેહેનો
સહ એને કાંઈ ઈનામ આપો.

(એમ કહી સહ સખીઓ માહારાજના હાથમાં એક એક
પીઓ આપે છે અને બાળા પાંચ પીઓ આપે છે.)

(બાદ બાળા અને માહારાજ સિવાય સબળી સખીયો નહોતે
(ઉદય આવે છે.)

ઉદય—બાળા હવે તમે અહીં જ છો કે ?

બાળા—હા પ્રાણુનાથ કહેા શું હુકમ છે.

ઉદય—હુકમ તો કાંઈ જ નહિ પરંતુ પ્રીયા ઘણો વખત થયો હજી
અહીં જ છો હું તો (ચીઠી કાઢીને) આ ચીઠી મહારાજ
પીતાજીને ત્યાં મોકલવાની વકીમાં છું મારે હું તરત
પ્રીયા તું સત્વર આવજે.

બાળા—પ્રાણુનાથ એ ચીઠી આ માહારાજની સાથે મોકલો તે
સીપાઈ સાથે પહોંચાડવી દેશે મારે પ્રાણુનાથ મોકલવાની
દોતો ઘણું સારું પરંતુ પ્રાણુનાથ તેમાં શું લખ્યું છે.

ઉદય—હકીકત તો માત્ર પૈસા અને કર્મના સંવાદની જ છે, પરંતુ
તે મોકલવાનું કારણ તો માત્ર એ જ છે કે માહારાજ
પીતાજી પાસે કર્મ ખરું છે એ નક્કી કરાવવું નહિ એ
લઢાઈનું કયુલ કરાવવું.

બાળા—પ્રાણુનાથ, એ આપનું કહેવું સત્ય છે. પરંતુ પીતાજીના
સામું થઈ લઢાઈ માગવી તે આપને અવધીત છે, પરંતુ
પ્રાણુનાથ જેવી આપની મરજી.

ઉદય—બાળા આપણે ક્યાં તેમને બાંધી મારવા છે પણ મારે તે
દક્ષ તેમની પૈસાની ખોટી જક કઢાવી નાંખવી, કર્મને
કયુલ કરાવવું છે. મારે તેમ કર્યાથી ઠીક થશે.

બાળા—ત્યારે પ્રાણુનાથ જેવી આપની મરજી, ચીઠી મોકલો
ત્યારે બ્રાહ્મણ સાથે તે જઈ સીપાઈ સાથે પોચાડવી દેશે.

(એમ કહી બ્રાહ્મણને બોલાવી ચીઠી આપે છે અને સીપાઈ
સાથે મોકલાવવા કહે છે)

ઉદય—નારું તેમ કહું છું.

માહારાજ હવે આ ચીઠી લઈ સીપાઈને આપજો અને એ
કદમ તાકીદથી લખેલે ઠેકાણે પોચાડાવવા કહેજો.

બાળા—મહુ સારું માહારાજ (આડું નોંધને જતાં જતાં) ઠીક

(૫૨)

હીક હવે કરો મંજા અમે તો આ અસ્થિ,
(એમ કહી જાય છે)

કૃત્ય અને બાળા— ગાયન ૧૬ મું.

વાહાલા પ્રીતી બાંધી છે સંસારની,
નવ આવે ખામી ગીરધારની—
ધન્ય વાહાલા તમારી પ્રીત કામની;
કયમ ભુલુ રસીલા ભરથારની—
પ્રભુએ તાર્યો, બોલને પાળ્યો.
જેડું મેળવ્યું પ્રભુ પ્યારથી—
વાહાલા પ્રીતી હતી ભગવાનની
વેશ કાઢ્યો જોગીના ભાવની—
શેવા ચુકું નહિ ગીરધારની—
કેમ નભે હજુર કાતારની—

(એમ કહી ખતે જાય છે. પડદો પડે છે.)

સ્થળ.

રસ્તો.

(મેધાંતું અને ગુણકાંતું આવતું, અને સામાસામી અથડાવતું.)

મેધા—કેમ અલી કાંઈ તારા ખાપતું ખાધું છે તે ધકા માર્યો.
કેમ રાંજની માનીતી થઈ છે તેમાં.

ગુણકા—(આડુ જોઈને) (જો મારો રાયો અથડાય છે પોતેને
વાંક કાઢે છે મારો ને વળી ઉપરથી ગાળો દે છે.)
અસ્થિ હજમડા તાહારી વંતાવવાની ટેવ છે તે માહારે
ભુલાવવી પડશે, વળી તને વતાં કરવાની ટેવ છે તે
માહારે ઝાઝાં કરવા પડશે. તું ચમક્યો છે કેમ ?

મેધા—ના કેમ ચમકું તમારાં જેવાં શાંમકુંવર મળ્યાં એટલે પાંખી
ખાકી શી. તમે મળ્યાં એટલે માહારે હવે તો રાજ
ચમકવાનુંજ રહ્યું તમે જાતેજ ચમકાવો તેમાંજ જો
ને વળી મને શું કહોજો. તમને જોઈને તો મને કંઈ

કંઈક થઈ જાય છે આહા. હા. હા. હા.

(એમ કહી હસી જાય છે)

શુભકા—(આડુ જોઈને) (જે મારો રોયો મશકરીયો કરવામાં-
તો કાંઈ સરમાતોજ નથી) જુઓ મેધાજી આજ તો
બોલ્યા તો બોલ્યા પણ જો હવે કાંઈ દીવસ બોલ-
શોતો જોયાજેવું થશે.

મેધા—મેં શું તમને જોવું મારે કહ્યું છે કે તે આટલાં બધાં આ-
કળાં થાઓ છો ત્યારે હોયો કહો તો એમ કહું કે તમે
તો ખોટાજો ખરાબ છો કાંઈ ગમતાં નથી કાંઈ ચા-
લાક નથી કાંઈ ચતુર નથી કાંઈ હાલ્યાં નથી અને
વળી ઘાટમાં તો મુદલ બેડોલ છો કહો તો તમને
રોજ એમ કહી બોલાવું બોલો મને જવાબદાર દો.

શુભકા—મેધાજી તમે તો મને આંમે બનાવો છો ને આંમે બનજી
વોછો ને વળી ન્યારાને ન્યારા રહો છો મેધાજી તમારી
કળા તો બહુ મોટી છે હું કાંઈથી બનું તેવી ન હોતી
પણ તમેજ મને બનાવી.

(એમ કહી પોતાના મનમાં વીચાર ધારેછે આખા રાજમાં જોઈએ
તેવો પુરુષ તો કક્ત આજ છે મારે લાવ પ્રિતી બાંધીએ)
ત્યારે મેધાજી હું કહું તેમ કરશો ?

મેધા—હા કહો ધણી ખુશીથી કહો શું છે.

શુભકા—જુઓ તમે પણ ઉદયસીંહ મહારાજને ત્યાં નોકર રહ્યા-
છોને હું પણ તમને ત્યાંજ નોકર રહીશું તો આપણે
બંને લગ્ન કરીએ તો કેમ ?

મેધા—(સ્વગત આ ઠીક તાકડો આવ્યોછે આપણે તો તેને કહે-
વાની જરૂરેજ પડી નહિ'ને ઉલટી તેમને કહેછે અરે
એક વખતતો માંનમાંજ જવાદે.) જો પણ માહારે
કહેવું પડેછે તમને શુભકાને હું પરણું એટલે માહારી
આમમરતા જાય ? ના મારાથી તો એ નહિ' બને.

શુભકા—જુઓ તેલેલા તો હામમરતી કરતા કતા અને હવે તો
કરતી આવ છો.

મેલો—(સ્વમત આ કામ કરે તેવી તો લાગે છે મારે તેને સમ-
જાવી વીંટી બદલાવવાનું નહીં કરવા દે. પછી પેલા
બારવટીઆ પાસે બાળાને ઉપડાવું ને લદાવું લાકડાં
પણ કાંઈ નહિં, જોઈએછીએ.) સ્વામી તું કહેછે તે
હું કબુલ કરું પરંતુ તે કબુલ કરતાં અગાઉ એક
માહાર કામ બગાડે તો.

જુલુકા—કાહો શું છે લયો આ વચન.

મેલો—જોજો ત્યારે આ વાત બીજે જાય નહિં, નહિંતો બાર-
વાગી જશે. પણ કાંઈ નહિં જોઈએછીએ.

જુલુકા—અરે તમે શું કામ ગભરાવો છો. કાહો શું છે વચન આ-
પ્યું છે છતાં કેમ ડરો છો કહેતા હોતો હાલ આપ કહો
તેનું ખુન કરી નાખું.

મેલો—હેં તું એટલી બધી હુંશીઆર છે તોલે પેલા ચંપકીઆની
અને બાળાની વીંટીઓ અદલબદલ કરી આવ.

જુલુકા—એમાં તે તમે મને શું બારે કામ બતાવ્યું આ ચંપકી-
આતો રાજના બાગમાં અત્યારે સુતે. છે ત્યાંથી
એની વીંટી કાઢી લઉં અને પછી બાળા પાસે
જાઉં અને ધનામનું નામ દઈ વીંટી લઉં અને
પછી એણું ધનામ છે એમ કરી વીંટી બદલી પાછી
આપી દઉં એમાં તે શું બારે કામ છે ને પછી
તમને તરત ખબર આપું છું.

મેલો—સાબાશ છે સાબાશ છે મારી વાહાલી પ્રીયાને પ્રીયા લે
આ વચન આજથી હું તારો જ છું.

જુલુકા—પ્રાંજુનાથ ત્યારે આજથી હું પણ આપની જ છું.

મેલો—તાર તું આ કામ કરી લાવ અને પછી જો આ મેલા-
જના માહાર પછી પ્રધાનગીરી તો આ ફાંકડાનેજ
મળવાની અને વળી તેના કરતાં રાજ લેવાની પણ
મુક્તિ રચું છું, મને તેમ માય પણ આ શંકાને તો
રાજ્ય મળવાનું મળવાનું ને મળવાનું પ્રીયા તને
હું જરૂર રાણી બનાવીશ પણ કાંઈ નહિં જોઈએ.

(૫૫)

શુભકા—કેમ કાંઈ નહીં રાજ્ય મહ્યા પછી ખસેડી મુકવી છે કે
શુ જો તેમ કરવું હોય તો પેહેલેથીજ ના કહેજો
એટલે વાંધા નહિ.

મેઘા—અરે જા ગાંડી જા મેપાજના બોલમાં તે વાંધા આવે.

શુભકા—ત્યારે ખરા હોતો લાવો કાલ કે જરૂર રાણી કરીશ.

મેઘા—હા, હા, હા, લે જરૂર રાણી કરીશ લે કાલ.

(એમ કહી કાલ આપે છે.)

શુભકા અને મેઘા— ગાયન ૧૭ મું.

મને આવી મળો તમે રોજ ઠહાલા પ્રેમની ખાતર રહું
હજુર—ઠહાલા.

રે પ્રીતમ રહું છું આવી શરણ અરે ઠગારા પ્યારા
નાથના—ઠહાલા.

પહેલાં ઠઠા કરી મને બહુ બનાવી, ઠહાલા ચાતુર
ચતુરી ચલાવનાં.

તે વચન દબાવી નયન નમાવી પ્રેમની ખાતરના જતાં.

મને સાંન સીખાવી લાંન જુલાવી મુકી મુજને ના જતાં.

પ્યારી એક ચુમળી આપ ઠહાલી પ્યારી પ્રેમ નીશાંની
આપતા.

તુજ વિણ ઠહાલા સર્વ જીવું અવર હું કાંઈ નવ કરું.

કરો પ્રેમની ચુમળી હાલ ઠહાલા પ્રીતથી મનમાં ઠરું.

(એમ કહેછે એટલે મેઘા ચુમળી લે છે.)

શુભકા—પ્રાંણનાથ હું તે કામ કરવાને જાઉં છું અને કામ કરી
આપને તુરત ખબર આપું છું.

મેઘા—જવ ત્યારે એકદમ કરો, અને મને ખબર આપો.

(એટલું કહી જાને જાય છે પ્રકટ ઉપર છે.)

સ્થળ.

ઉદયસિંહનો બંગલો.

(બાળા કોચપર ખેડી છે અને શાંમઢળા આવેછે.)

શુભકા—(સ્વગત) ચંપકની વીંટી તો કાઠી લાવી. હવે આંની વીંટી કાંઈ ચુકતી કરી લઉં. બાળા બેઠેન આપના લગ્નની ખુશાલીમાં આ દાશીને તો કાંઈ પણ ઇનામ નહિ કે ?

બાળા—સ્થામ રાત્રીના વખતે તને શું આપું.

શુભકા—કાંઈ જીજ રકમ હશે તો પણ ચાલશે આપણને તો આપના હાથે સોનાની વીંટી છે. તે આપશો તોપણ આપણે તો રાજીજ છીએ પણ આપની આ દાશીપર મેહેરરબાની જોઈએ.

બાળા—લે તું વીંટીથી રાજી થાય છે તો લે.

શુભકા—(વીંટી હાથમાં બંધને જોઈને બદલીને) આશ આશ, બાઈ સાહેબ, આ વીંટી તો ઘણીજ દલક્રી છે મને તો માફ મન માનતું નથી. આપને ઇનામ આપવું હોયતો ભારે આપો, આ તો જીજ ક્રીમતની છે તેમાં માફ શું વળે ના બા હ્યો તમારી વીંટી (એમ કહી વીંટી બદલીત ચંપકવાળી વીંટી આપે છે અને બાળા જોયા વિના હાથમાં ધાલી લે છે.)

બાળા—સ્થામ જો હું તને કહેતીજ હતી કે હલકું ઇનામ છે તે તને નહિ પ્રસન્ન આવે. માટે આવતી કાલે આવજે, તને ભારે ઇનામ આપીશ. ને તાફ મન માનશે તેમ કરીશ,

શુભકા—(સ્વગત રાંડ જોઈ લે હવે તાફ કરમ કુટી ગયું ને હવે મેઘાજીના પટરાંણીજી આ સ્થામ કુંવર થવાનું હવે બેડો પાર) હ્યો બાઈ સાહેબ ત્યારે હું જઈશ. સવારે વેહલી આવીશ.

બાળા—વાફ જરૂર આવજે.

ગુણિકા—ખસ મારા વાહાલા મેઘાજીને તાકીદે મોકલું અત્યારે ઉપાડી જવાની તક સારી છે વળી ચંપકીયો પણ લાંનો ત્યાં બાગમાં સુતો હશે. નાટે તાકીદે જઈ તેના હાથે આ વીંટી ઘાલી દઉં અને મેઘાજીને તાબડતોબ મોકલું અંટલે કામ થઈ જાય પાર.

(એમ કહી જાય છે ઉદય અંદરથી આવે છે)

ઉદય—કેમ પ્રીયા તમારા ધારવા પ્રમાણે કાર્ય પૂરું થયું ને.

બાળા—હા પ્રાંજુનાથ આપે જે મને જીવતદાન આપ્યું છે.

ઉદય—બાળા, હું કદાચ આ કાર્ય કરવા નહિં જતાં બીજે ચઢી ગયો હોત તો ?

બાળા—તો માહારા વાહાલાના નામની માબા બાવાની ધુંણીમાં એથી હરદમ જપેત. પરંતુ એ આપને આ ખબર આપી નહોત અને હું તમેને ન મળી હોત તો ?

ઉદય—તો માહારા નશીબમાં હોતતો હજારો પ્રકારથી મળેત. પણ વાર બાળા એતો ઠીક પરંતુ એન સમજ કે હું કદાચ કોઈ લઢાઈમાં પાછો પડ્યો અને રાજ્ય જતું રહે અને કદાચ વગડા વેઠવા પડે તો ?

બાળા—તો માહારા વાહાલાને માહારાથી બનતી મહેનતે જેટલું બને તેટલું શુભ આપી જતે દુઃખ વેડી હરદમ શેવા બગ્ગતું અને લઢાઈમાં કદાચ પાછા પડવાની વખત આવે તો માહારા ક્ષત્રાણીના ટેકથી હાથમાં સહજ લઈ ઝટ કેશરીઆ કરવા નીકળી પડુ.

ઉદય—ધન્ય છે બાળા સાહાયાશ છે તારી આતુરીને.

(એટલું કહે છે એટલામાં એક બાળુથી બ્રાહ્મણ અને બીજી બાળુથી મેઘો બારવટાઆજેને લઈ આવે છે.) મેઘો અને બારવટાઆ બાળુપરે કબા રહી તમાસો જોયા કરે છે.)

બ્રાહ્મણ—માહારાજ આપની ગાદી ચમર રહો.

(એમ કહી ઉભો રહે છે.)

બાળા—પ્રાંજુનાથ આપે આ માહારાજને ઓળખ્યા કે ? માહા-

રાજ ધણી રમુજ છે જો કદાચ ઉદાસમાં બેઠાં હપ્પએ
તો માહારાજ આપણી ઉદાસી દુર કરી નાંખે એવા છે.

ઉદય—ત્યારે માહારાજ આજ કાંઈ રમુજ કરી ગમત કરો. તમને
ધનામ આપીશું.

આદાણુ—અનંદાતાર ગમત કરતાં કદાચ કાંઈ બોલાઈ જવાયને
મારા ઉપર ગુસ્સે થઈ જવ લારે—

મેઘા—(દુરથી સ્વગત) અસ્થા આતો ગમતમાં પડ્યા વળી આ
માહારાજ ક્યાંથી આવ્યો, નહિ તો સુવા જવાનો વ-
ખત થયો છે એટલે તરત સુવા જતાં.

વેહુજ—તમે તમારે જોયા કરો, થાય છે ઉતાવળ કરવી મુઠી દો
અને છાંનામાંના ઉભા રહો ને તમાસો જોયા કરો.
હમડે હાલ ઉઠાવીએ છીએ. જુઓ તો ખરા.

ઉદય—માહારાજ ગમે તેમ બોલશો તોપણ મને ખોટું નહિં લાગે
પરંતુ ગમેતેમ કરી અત્યારે રમુજ કરી ખતાવો.

આદાણુ—(સ્વગત) લાવને મારે નોકરીમાં પણુ રહેવું છે. ને
ધનામ પણુ લેવું છે માટે આ તોપ મારવી ઠીક પડશે)
હાં અનંદાતાર આપનો હાથ મારા હાથમાં આપો ?
હું આપનો હાથ જોઉં (એટલું કહે છે એટલે ઉદય
પોતાનો હાથ તેના હાથમાં આપે છે.) (માહારાજ
હાથ લપ્પને) તોપ મારીએ ત્યારે શું કામ થોડી મા-
રીએ.) અંન દાતાર આપના ભાગ્યની રેખાની શી
વાત કહું આપ આપના પીતા સુધાંત તેમજ વળી
મુસલમાનો રાજ સુધાંતને છત્તી યશ મેળવશે. અને
સર્વે રાજ આપના તાબામાં રહેશે અને ખીજું.

ઉદય—માહારાજ કેમ કહેતાં કહેતાં અચકી ગયા બોલો શું છે
કેમ કરો છો. બોલો—

આદાણુ—(સ્વગત. શું છે. આપજને બોલવાની તો કુટ આપી
છે, ત્યારે લાવને મારીએ એક મોટી તોપ કે મટ નો-
કરી મળે.) અનંદાતાર જુઓ ત્યારે ખીજું તો એમ
આવે છે કે, બાળા બેઢેનને કાઢી લુગ્ગાઓ ઉપાડી
જશે અને તેમને દુઃખ રહેશે.

મેથો—(સ્વગત. હાય હાય આ બામણો તો ઉપવિધા બજાવે
લાગે છે. જો એણે તો તેમને લઈ ગયા પેહેલું કહી
દીધું અને વગી જો અહિ તે દેખશે અને તેની વિ-
ધામાં અહિ ઉભા છે એમ આવશે તો ખાર વાગી જશે.

બધા ખારવટીઆ—અરે લેહાને મારા ભાઈ જુઓ તો ખરા—

ઉદય—અરે માહારાજ વળી ઉપાડી જવાનું એ માંહી લખ્યું છે કે
શું. હાય તે ક્યારે થશે માહારાજ આ તો તમે મને
ખોટું કહ્યું, હું રાજા છતાં તેમને કાણુ લઈ જનાર છે.

બ્રાહ્મણ—માનો કે ના માનો, વિશ્વાસ ના આવતો હોય તો તમા-
રી મરજી. આપ પુછો છો ત્યારે કહું છું. જેમાં મારે
કાંઈ કહેવાની જરૂર નથી, ક્યારે અને તે ઇશ્વર જાણે
પણુ બનશે તો મફત, માફ કહેવું ખોટું લાગતું હોય
તો રાખો તમારે ત્યાં નોકર ને જુઓ માફ પારખું.
(સ્વગત નોકર તો રહેવા દે પછી જોઈએ છીએ.)

ઉદય—પ્રીયા આ માહારાજને રાખીશું ? તે આપણી સાથે આ-
ટલા ખુલાસા સાથે બધાય છે તો પછી શું વાંધા છે ?

બાળા—હા પ્રાણનાથ રાખી દ્યો તે આપણા ઘણા કામમાં આવશે.

ઉદય—(બ્રાહ્મણ તરફ જોઈને) માહારાજ શીરપાવના બદલામાં
આ શાલ આપું છું અને આજની રાતે દર મહીને
રૂપીઆ પચીસનો પગાર બાંધું છું અને પાકા સીધા
સાથે રહેા અને ખાત્રી કરી આપો, ખર્ચ પડે પછી
જોઈ લેવાશે.

બ્રાહ્મણ—વાર અને દાતાર હું રહેવાને કબુલ છું દ્યો ત્યારે હવે
જઈશું, રાત ઘણી પડી ગઈ છે.

ઉદય—આવજો માહારાજ.

(માહારાજ આગળ આવી બોલે છે.)

બ્રાહ્મણ—(સ્વગત) આ જોઈતુંવુંને વધારે કયું માહારે જોઈતીતી
નોકરી તે મારે કીક તાલ આવ્યો, અત્યારે તો મારી
છે તોપ, આગળની વાત આગળ છે. પણ
તો મારી છે તોપ, આગળની વાત આગળ છે.

અત્યારે તો પાકા સીધાનાં અંને પચીસનાં પગારના
હોદ્દાને તો થવા દે પછી બધું એ ઠીક થઈ પડશે.
રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ
કરતો ચાલ્યો જાય છે.)

બાળા—પ્રાણનાથ, રાત્રીના દશ વાગી ગયા છે, મહારાજે તો આ-
પણુને ખોટી ક્યો તો ઠીક પણ ઉલટી ગમ્મતની આ
તો ચિન્તા પેસાડી.

ઉદય—પ્રીયા તમે કેમ ગભરાવ છો, કાલથી અંદાજસ્ત વધારે
રાખીશું ને તે કામથી હવે બરાબર ચેતતા રહીશું.

મેઘા—કેમ દોરતો, ક્યાંમકળાએ તાકડો તો બરાબર સાંધી આ-
પ્યો છે. હવે આ સુધ રહેવા જશે. તો વધારે ગર્હ
છે ને તેમને સુવાનો વખત થયો છે. જોઈ છું કેવી
બાહાદુરી કરે છે.

ચેહુળ—(દુરથી) અરે જોઈ છું કાલથી અંદાજસ્ત રાખવાના છે
ને અત્યારે તો નથી ને હવે એમને જવા દો સુવા,
એટલે પછી જુઓ ફાંકડાની છટા.

વેહુળ—અવે છાંનો મેરને. વળી જાણુશે તો ઉલટો તાલ બગડશે.
ને ઉલટા પકડાઈ જઈશું.

કેહુળ—અહ્યા હવે એમને સુવાની વાર નથી જુઓને બગાસાં
ખાય છે. એ તો ગયા એટલે લસલસાટ અને પછી
અરીણીઆ જમાદારનું તો કહેવુંજ શું જોને અત્યારથીજ
ઝોડાં મારી રહ્યા છે, અહ્યા તાલ તો ઠીક આવ્યો
છે માટે થોડીવાર છાંનાનાં સંતોષ રહો, પછી જો-
ઈએ છીએ.

મેઘા—સાહાબાઈ, સાહાબાઈ, શુરવીરો તમારી જનેતાને ધન્ય છે.
શું ક્ષત્રીઓની બાહાદુરી છે.

બાળા—(બગાસું ખાઈને) પ્રાણનાથ ક્ષયનજીવનમાં પધારો, નીંદ્રા
ની વખત થઈ ગઈ છે.

ઉદય—હા ચાલો.

(એમ કહી બંને સુવા જાય છે અને અરીણીઆ મીઝા
ઝોડાં ખાય છે અને બારવડીઆઓ લાગ જોઈ પેસે છે મેઘા પા-
છે જાય છે.)

કેહળ--અધ્યા વેહળીઆ. જોયો મારો કસબ, મેં તાલી હવે
એડો પાર.

વેહળ--અધ્યા આ અરીણીયો જાગે નહીં. ધીમે રહીને જાગે અને
જાગવીને ઉપાડી લાવજો મેં પણ વેહેલ ઉભી રાખી
છે. તેમાં નાંખીને લઈ જઈહું.

કેહળ--અરે હું જુએએ, જા પોચીવર એતો થઈ ગયાં સલેટનું
(એટલું કહે છે એટલે કેહળીઆ અંદર જઈ જાણાને ઉંઘ-
તીને ઉંઘતી અંધર હાથમાં ઉપાડી લાવે છે અને તેને એકદમ
સાથ આડ્યા જાય છે ને પડે પડે છે)

સ્થળ.

રસ્તો.

કેહળ--અધ્યા આટલે તો આવી પોહોંઆ, પણ હવે આંનું
ચમ કદીહું.

(જાણા ઉંઘમાંથી જાગે છે)

જાણા--હાય હું અહીં ક્યાંથી, મને અહીં કાણુ લાવ્યું, હાથ
પતી ક્યાં ?

વેહળ--આ ચમતે, એક વખત પેલા હવચંવરમાં હાલો અને રાંડ-
ને પણ હાથેજ લઈ લો.

જાણા--ભાઈઓ મને અહીં શું કામ લાવ્યા છે ? મને અહીં
લાવવાથી તમને શું ફાયદો છે ?

કેહળ--ફાયદો તે ઘણીઆંણી કરવાનો બીજો હું ફાયદો.

જાણા--ભાઈઓ મને અજાણે શું કામ સતાવોછો તમને જરા
પણ દયા નથી આવતી ?

વેહળ--દયા તો ઘણી આવે છે પણ તમે કહો કે હું તમારી
સાથે વરી ચુકીહું એમ કહો એટલે ઉડી આવ્યું પણ
નહિં આવવા દઈએ.

માળા—ભાઈઓ તમને પ્રભુનો પણ ડર નથી, ભાઈઓ તમે એક પ્રભુની દયાની ખાતર મને જવા દો, એટલે હું પતી પાસે જઈ, તમારે જણસો જોઈતી હોય તો લઈ લો પણ મને અહીંથી છુટી કરો.

કેહળ—હું બોલતી હશે. જવા દો, જવાનું ક્યાં છે. હાલો હ-મારી હાથે,

માળા—ભાઈઓ મને જવા દો ને તમે આ ધંધા કરવા છોડી દો અને પ્રભુનું ધ્યાન ધરો કે જેથી પ્રભુ તમારી પર સાહાય કરે.

કેહળ—અરે પ્રભુને કોણ જાણ્યો છે, પ્રભુનું ધ્યાન ધરે સું થાય છે જે રમુજ છે તે આમાંજ છે ને. પ્રભુમાં શું છે. અમે તો પ્રભુને કાંઈ દેખતા નથી,

માળા—જુઓ સાંભળો—

ગાયન ૧૮ મું.

ધ્યાન ધરને પ્રભુના નામવરે, હીણભાગી જીવલડા જંજારીય
જુહું જગત આ, ખુટયું આયુષ આ, જુઓ જાગી સં-
સારીયા,

દાદા તો ઠાઠાપણ ડાળી રખડીયા, શાંખાને સ્વરગ મ-
ળીયારે—હીણ.

કુદા કમો કરી કોઈ નવ તરીયા, હતા તવંગર બળીયા;
જમના જપાટેથી કોણ બચ્યું, હાલે રાજ હોય દરબારારે—
હીણ.

કુદના જેવા ઉપરથી ઉજળા, અંતરથી કપટ ભરેલા;
હાથો હતાં જેને પુન્ય નવ ગમતું, કંઈ સાથે લઈ નવ
નીકળીયારે—હીણ.

સોય કહું માનો સઉ સંસારી; પ્રભુથી પારજ પડીયા;
માટે સંસારીયા સમજો મુલદથી, લગથી પ્રભુ મળીયારે
—હીણ.

કેહળ—અરે જવાદે તારૂં ટાપડું. મને તો એ નથી ગમતું અ-

હયા હું જુઓ સો ઉપાડી હયો એને ના માંને તો
હાલો પાડ ઉપરથી ગગડવી મુચીયે, એડલે પોચી
નય એના પરજુ પોલે.

બાળા—મુરખા મનેતો દુઃખ દેહેતો દેહે પજુ વળી પ્રભુની પજુ મ-
શકરીયો કરે છે. મુરખા એમ તું ના સમજીશ કે હું
તારાથી ડરી જઈશ, હું જાતે સી હું પજુ સાચી જ-
ત્રાણી હું માટે કહું છું માંનો ને જવા દા.

(ચેહળ હાથ ઝાલી ઉભો રહ્યો છે બીજા એ દાર્દ આવડ
જતાનો તપાસ કરે છે)

બાળા—મુરખાઓ કહું છું માનો.

બાળા અને ચેહળ—

ગાયન ૧૯ મું.

માન મુરખ અધમ કેમ કરે અઠંગ નહિ નહિ રહે પ્રભુ
કાંઈ પ્રસન્નમાં

તમે મુકો અનિતિ ભરી માલ, પ્રભુ રાખે તમારીપર
વાહાલ—હારે

તમે મુકો માંડી જયા હાથરે, પ્રભુ રાખે તમારીપર વા-
હાલ—માન

શાંણી સુરત તમારી જોઈ મનમાં અધીક માહી પ્રેમ
અધીક વધતો—ખ્યારી મુને.

માનો માનો રસીલી વાલાં કેજુ મન મેલી પધારો તરફેજુ
શાંણી મન મેલી પધારો તરફેજુ— શાંણી.

જા જા નફર નીરલજ કાંઈ દીલમાં સમજ એ દુરાચારીને
રસ્તો—હારે એ એ

વિરાલાવે ભજે ભગવાન, રાખો હરિ ભજ્યામાં તમે ધ્યાન
નહિ તો પડો નરકને દ્વારે, પ્રભુ રાખે તમારીપર વહાલ—
માન મુરખ.

ચેહળ—અહમા વેહળીઆ આંમ આવતે ત્યાં હું કરેસે,

વિહળ—બોલને હુંસે હુંતો તપાહ રાખુંશું ચમ માનેછે કે નહીં.

ચેહળ—નહિં માને તો ચુલામાં જશે પણ હવયંવરનો વખત થયો છે અને છતું કામ બહુ બારીસે તે બનહે.

કેહળ—અલ્યા આપણે હરવે હથીઆર ઝાલવામાં તો કાંઈ કાચા નથી બધી બાબતમાં પુગ્ગલ સીએ ને આંખ દમ ચમ ખાઓ સો હાલો હાલો હું જુઓ સો.

વેહળ—અલ્યા ચેહળ ના હીડે તો ઉપાડી લેને હીડો હવયંવરમાં.
(ચેહળ બાબાને ઉપાડી લે છે ને બધા જાય છે)

બાબા—(લુટારાના હાથમાં) હાય પ્રભુ રંકની વારે ધા; પ્રભુ અબજાની વારે ધા, ઉદય, ઉદય, ઉદય, પ્યારા ઉદય, ગઈ ગઈ ગઈ હાય.

(સર્વ જાય છે ને પછી મેઘો આવે છે.)

મેઘો—હાય, તે ભોડો જતાં રહ્યાં હશે, મ્હારે કમબખ્ત ઉદયરાની ખાસે વાર થઈ પણ અશે કાંઈ નહિ હવે તાલ બરાબર લાવું છું. જો બાબા તો વીદાય થઈ ગઈ ને વીંટીઓ પણ અદલબદલ થઈ ગઈ, હવે ગમે તે ચુકતી કરી ચંપડીયાને બાબાની શોધમાં મોકલાવી, ઉદયને વેહેમ બરાવી દઉં હવે એના શા બાર છે બેડો પાર. હવે થઈશું રાજના માનીતા પ્રધાન, પણ કાંઈ નહિ નોંધએ છીએ.

(કહી જાય છે પડે ઉપડે છે)

સ્થળ.

કચેરીમાં સ્વયંવર.

કેદાર—આરોહણ આજ સ્વયંવર છે મારે કાર્ય કરાવવામાં બરાબર કાળજી રાખજો.

(એટલું કહે છે એટલામાં દેશેદેશના રાજાઓ આવી ખુરશીઓમાં બેસે છે.)

આરોહ—(સર્વ રાજા સામુ જોઈને)

ગાયન ૨૦ મું.

ત્રેવાડમે સ્વયંવર રચ્યો હયે,
ક્ષત્રીઓકો બડો ઠાઠ મચ્યો હયે;
સુરા ક્ષત્રીઓકો ટેક બડો હયે,
સુરા ક્ષત્રીઓ તો રણમાં લડો હયે;
કરો સધરે છેડે ટેકે સધીરા,
વાંસે હાથ વાળી છેદા ક્ષત્રી વીરા;
આરોપો ગળામાંહે માળાજ ધીરા,
વરો વીરધી બાળકી કોઈ વીરા;
ન માયા થઈ નવ રહો કોઈ સાચા,
ધરો હીમતો છો નથી કોઈ કાચા;
કરી કાર્યને જઈ વરો શુભ કન્યા,
ભરી છે શુરા ક્ષત્રીઓનીજ સંન્યા.

(એટલું કહે છે એટલામાં આરવડીઆઓ આવે છે અને તે પણ ખુરશીમાં બેસે છે અને કન્યાને બાણુપર ઉભી રાખે છે.)

૨ લો. રાજા—ધનપાળસિદ આપણી તો આજ ખુરશીમાં બેસી આવળા હાથ રાખી ધારેલા નીશાનને છેડ પાડવાની હિમત ચાલતી નથી. મારે આપણે તો નકામું ખુરશીપરથી ઉડી નામ ગુમાવવા જવુંજ નથી તેના કરતાં બેઠા બેઠા જોયા કરવું એજ સાચું છે.

કુએ રાજા—અરે શું ના હિંમત ધરાવો છો ! વાગ્યું તો તીર નહિં તો શું છે, ચઢે છે ત પડે છે એમાં છે શું ?

(એમ કહી ઉભો થઇ અધર ખુરશી પર બેસી તીર મારવા નય છે એટલે તુરત હેઠાં પડે છે ને હાથ ભાંગે છે.)

અરે હાથ હાથ હાથ હાથ મારો તો હાથજ ભાગી ગયો.

કુએ રાજા—અરે તમારાથી બાયલાથી શું થાય. એ તો આ-મુઝવાબા સુરાક્ષત્રીસિવાય બીજા કોઇથી બનેજ નહિંને.

(એમ કહી ઉઠે છે અને અધર ખુરશી ઉપર બેસે છે.)

ખરોટ—ધન્ય છે તમારી જનેતાને, ધન્ય છે તમારી અ-અકલને, ધન્ય છે તમારી બુદ્ધીને, ધન્ય છે તમારા ટેકને.

(એટલું કહી ખરોટ સુર ચઢાવે છે એટલે અવ-જા હાથ કરી તીર મારે છે)

કુએ રાજા—હત તાર કાળું થાય, એક ગજેજ બાકી રહી ગયું નહિં તો શંકડાને તો કન્યા તરતજ મળતી, પણ કંઈ શીકર નહિં એમાં શું છે.

(આ હકીકત જોઈ બીજા ક્ષત્રીઓ તો બીચારા છાંના માંના ચુપકા રીતે બોલ્યા વિનાજ બેસી રહ્યા અને શર-માધ ગયા.)

ખરોટ—દુનીઆમાં ક્ષત્રીઓનું અઉંચ જતું રહ્યું મોટા મોટા રણ-ધીરો પધાર્યા છતાં કન્યાને વરનાર હીનમત ધરાવનાર કોઇ નહિ રહ્યું, કાર્ય કરનારા શુરવીરો મરી પરવાર્યા ? બાયલાઓ ! લુંડી ન્યાઓ ! તમારામાંથી ક્ષત્રીઓનો અ-ઉંચ ઘડી ગયો, મર કચેરીમાં જીજ કાર્ય કરનાર કોઇ નહિ રહ્યા, શું આ કાર્ય કરવાની હિંમત ધરાવતા નથી ? જ્યારે આ કાર્યની હિંમત નથી ચાલતી તો રણમાં શું લડશો ? શું શુરા ક્ષત્રીઓના મુજ જતાં રહ્યાં, ને ઠેર ઠેર તમારા જવા બાયલાઓ આથડતા.

રહ્યા, શું કન્યાને વરવાનીને કાર્ય કરવાની હિંમત ધરાવનાર કોઈ નથીજ, શું સ્વયંવર ખાલીજ જશે, જો કોઈ શુરો ક્ષત્રી હોયને તેનીચી હાથી પદવી નહિ ધરાવતાં કાર્ય કરવાને હિંમત ધરશે તેને કન્યાપ્રુશીથી માળા આરોપશે. આટલા ક્ષત્રીઓમાંથી કોઈ શુરો ક્ષત્રી હોઁ અને મુઝપર હાથ નાંખી ખડા થાવ, આ ઠેકાણે નાનું મોટું માનવાનું નથી.

(એટલું કહે છે એટલે વેદળ એકદમ ઉભો થાય છે.)

વેદળ—હુનીયામાંથી ક્ષત્રીઓનું મુજ નથી ગયું હજી ક્ષત્રીઓ જવા ને તેવા કાયમ હયાત છે, ક્ષત્રીઓ જાગે છે, અમને ક્ષત્રીઓને અમારો ટેક પુરો છે, આ કાર્ય કરવાની હિંમત અમારી પુરી છે.

આરોહ—ત્યારે જાલો હાથમાં તીર અને ચઢો ખુરશીપર બેશી શું રહ્યા છો ? વેદળજી સાબાશ છે, ધન્ય છે સાહાબાશ રણુધીર સાહાબાશ, તારી જનેતાને ધન્ય છે તારા સુરાતનને સાબાહાથ છે. હિંમત તારી પુરી છે, કબા તારી પુરી છે, રીસ તારી ખુરી છે, સમજ તારી પુરી છે, વીધા તારી પુરી છે, બાલી તારી સુરી છે, શુરા રણુધીર કરો જય જયના પોકાર.

એટલું કહેતામાં વેદળ એકદમ તીર લઈ અધર ખુરશીપર બેશી અવળા હાથથી પાછળથી તીર બરાબર તાંણી મારે છે અને ધારી પ્રમાણે છેદ પુર્ણ થાય છે એટલે પ્રીયવંતી તેને હર્ષથી ચરમાળા આરોપે છે.

આરોહ—બોલો શુરા ક્ષત્રીની જય, બોલો શુરા ક્ષત્રીની જય,
(બધા બોલે છે)

કેદાર—ધન્ય છે વેદળજી જરી સભા વચ્ચે બલબલ ક્ષત્રીઓના નાક લીધાં અને ચાતુરીથી કાર્ય કીધું, ધન્ય છે, ધન્ય છે, તમારી ચાતુરીને, ધન્ય છે તમારા શુરા તતને (સભા નરક જોષને) આ શુરા ક્ષત્રીએ કાર્ય પુર્ણ કર્યું છે તેથી સ્વયંવરના નીચમ પ્રમાણે માહારી વા-

હાથી દીકરી પ્રીયવંતીનો હાથ વેદાયજના હાથમાં
સુખેથી સોંપું.

(હાથ સોંપે છે એટલે પછી પ્રીયવંતી તરત માળા આરોપે છે)

(પછી આનંદનો એક નાચ થાય છે બાદ કન્યાને તેઓની
સાથે વીદાય કરે છે તે લઘુ ભવ્ય છે.)

સ્થળ.

ઉદયનો બંગલો.

ઉદય—અંપકરાય, બાળા ગદ્ય મનની મુરદ મનમાં રહી, તનની
તાકાદ ગદ્ય, ભવની સુશાન્તી ચાલી ગદ્ય, સુખનું સા-
ધન ગયું. દુઃખનું હાદાપણ રહ્યું, મેં બ્રાહ્મણનું કહે-
વું ન માન્યું. બ્રામણનું કહેવું બરોબર સત્ય થયું,
બ્રામણનો બોલ આગળ આવ્યો.

બ્રાહ્મણ—મહારાજ મેં આપને પેહેલેથીજ કહ્યું હતું અને આ-
પને પેહેલેથીજ ચેતાવ્યા હતા, પણ તમે માંનો નહિ
ત્યારે મારે શું કરવું પણ મહારાજ એનો ડિચાટ ક-
રશો નહિ તેમના પત્નો લાગશે તે પાછાં આવશે ગ-
ભરાશો નહિ ધીરજ રાખો.

ઉદય—મહારાજ આવવાનું પણ મહી લખ્યું છે તે પોતાની
મેજે આવશે કે કોઈ શોધમાં જશે તો આવશે.

બ્રાહ્મણ—ના શોધમાં મોકલો કોઈ પણ શોધમાં ગયા શિવાય
આવશે નહિ,

અંપક—મીત તારા દુઃખે દુઃખી છું ને તારા સુખે સુખી છું બાઈ
હૃદયસિદ્ધ બાળીનો પત્નો એક તગડાની સાથે લાવું છું
ગભરાશો નહિ, અકળાશો નહિ, મુઝાશો નહિ,

ઉદય—મીત એકદમ તાકીદથી જા, એ માંછલી જાળ વીના મુ-
ઝાતી હશે એ હંસણી મોતી વીના ભુખી હશે, એ
ચુલાબની પાંખડી મહારાજ વીના કરમાઈ જશે, એ

ચાંદા વીનાની ચાંદલી સુની હશે, ચંપક રસીલી પળે
ખાતી હશે, ગબરાતી હશે, અકળાતી હશે, મુંઝાતી
હશે બાઈ ચંપકબાઈ સત્વર જઈ પોહોંચ નહિં તો
સુખનો સમુદ્ર જતો રહેશે, મીત્ર જાવ, મેં તો સુખ-
સમુદ્ર ખોયો છે, ને દુઃખનો દરીયો જોયો છે, મિત્ર
ત્વરાથી જાવ,

ચંપક—મિત્ર આ ચાલ્યો તારો દોસ્ત.

(એમ કહી ચંપક જાય છે બાદ મોકલેલો સીપાઈ અને
મેઘો આવે છે)

સીપાઈ—અંનદાતાર આપના પીતાજી તરફથી એક માસમાં જ-
વાળ મોકલવાનું કાઢાવ્યું છે.

ઉદય—જાવ બહુ સારું.

મેઘો—કેમ અંનદાતાર આજ ઉદાશ લાગે છે.

ઉદય—કાંઈ નહિ મેઘા, બાળાને કોઈ ઉઠાવી ગયું છે તેનો સોચ
કરું છું મેઘા, નશીબ ઘેરાઈ વળ્યું મેઘા.

મેઘો—માહારાજ એમની શોધમાં કોઈ ગયું છે કે નહિ મને
એક વાત યાદ આવી છે.

ઉદય—હા ચંપક ગયો છે.

મેઘો—યયું, માહારાજ જોયા ચંપકરાય આપના મોટા દોસ્ત હતા
અને આપનું જ ઘર માર્યું જુઓ આગળ બાળાને
વીદાય કરી દીધી અને પાછળથી પોતે શોધનું નામ
દઈ નીકળી પડ્યો, જુઓ જોયું કેવી ચાલાકી
વાપરી છે માહારાજ વળી વીશેષ પુરાવો મારી અને
સ્થાંમકળાની નજરનો જોયેલો ગમે તો પુછી જુઓ
સ્થાંમકળાને પેહેલાં અમારા દેખતાં બંને જણાએ વી-
ટી અદલ બદલ કરી અને પાછળથી મુદલ ઉઠાવી
માહારાજ હું શોધમાં જાઉં છું એ આવે ત્યારે જો
જો પુરાવો પ્રતક્ષ, વીટી જોશો એટલે આપને ખાત્રી

થશે. માહારાજ એ તો બડો લુચ્ચો ને પ્રખ્યાત છે
 ને આટલેથી ખખર ના પડે હોત તો કંઈનું કંઈ
 કરી નાખેત. માહારાજ જ ભગવાને કર્યું છે તે સાઈ
 કર્યું છે એ બાળા પણ ધણી ખરાબ ચાલતી છે. તેને
 તો સ્વપ્ને પણ બોલાવવી જોઈએ નહિ, (સ્વગત
 તાલ તો ખરાબર આવ્યો છે. માહારા બાહાદુર ખાર-
 વટીઆઓ ચંપકના હાથમાં આવે તેવા નથી ને કદાચ
 આવશે તોપણ મેં ઉદયને ખરાબર બીડાવ્યું છે એટલે તે
 માંતનાર નથી. હવે પ્રધાનગીરીના માલીક મેઘાભાઈ થઈ
 ચુક્યા, વળી ચંપક પાછો આવશે અને તેના હાથે બાળાની
 વીંટીદેખશે એટલે ચંપકને ખારાખાર કાઢી મુકશે અમર
 ગરદન મારશે પછી પ્રધાનગીરી આ ફાંકડાનેજ મળશે,
 પછી ખારવટીઆઓને મળી ફોસલાવી બાળાને વરીશું
 અને સીતાપખાં બાદશાહને મળી ઉદયનું કાટકું કઢા-
 વી નાંખીશું એટલે પછી રાજ્યના માલીક પણ આ
 ફાંકડાજ છે બસ હવે બેડો પાર પણ કાંઈ નહિ
 ધએ છે) (ઉદય પાસે આવીને) દયો માહારાજ
 હવે હું જાઉં છું.

ઉદય—મેઘા તું જવાનો વિચાર બંધ રાખ. મારે એ રંગનું બી-
 બકુલ કામ નથી હવે તો તેનું નામજ મારા મેં આ
 ગળ દેશો નહિ એનું નામ સાંભળી મને મારાં રૂવાં
 ઉભાં થાય છે. માટે મેઘા તું જવાનો વિચાર બંધ
 રાખ—અને મારી સાથે ચાલ.

(એમ કહી બંનેનું જવું બાદ પડેલો ઉપડવો)

સ્થળ.

પાહાડ અને જંગલ.

(ખારવડીઆઓતું બાળા અને પ્રીયવંતીને લઈ આવવું.

ચેહુળ—કેમ હજી માનવું છે કે પાહાડ રાંછી બનવા જવું છે એ-
લો કહો શું કહો છો ?બાળા—શું કહું, તમારે જેમ કરવું હોય તેમ કરો, માહારાથી
તો કોઈ કાળે પણ તે પ્રમાણે નહિ વરતાય, માહારા-
થી તેમ નહિ થાય, (પ્રીયવંતી તરફ જોઈને) (એન
હવે આવી બન્યું માહારી માફક આ પાપીઓના
હાથમાં તમે હાથે કરી ક્યાંથી સપડાયાં.)પ્રીયવંતી—એહેન, એહેન માહારું અને તમારું નશીબ ઘેરાયું,
પાપીઓ હવે આપણા પ્રાણુ લેશે, પ્રભુ, પ્રભુ, પ્રભુ.કેહુળ—ના કહેતાં હોતો ધરો માંયુ કે ઘડ ઉડાવી દઈએ નહિં તો
કર કમુલ કે વરૂં છું.બાળા—પાપી તારે આહાય તેમ કરી લે. પણ આ ક્ષત્રાણીનો
ગેતાનો ટેક કદી નહિ ભુલે, કદી નહિ ભુલે, તારામાં
લંદવાની સત્તા હોય તો આપ મારા હાથમાં તુલસી
ને પછી એકે એકે થઈ જવ સાંગાં પછી આપો પ-
રણવાનો સ્વાદ.ચેહુળ—અહ્યા નથી માંનતી તો લઈ લો એને પાહાડ ઉપર
અને ત્યાંથી મગડાવી મુકો કે પારજ થઈ જાય.પ્રીયવંતી—પાપી તને હું રાજ સમજતી હતી, નહિ તો તને
માળા આરોપવી મુશકેલ હતી ને આરોપી છે છતાં
પણ કહું છું કે તારી સાથે આવવાની નથી,

કેહુળ—નહિ આવે તો એની વલે આ તારી વલે.

ચેહુળ—ના માંને તો એને પણ લઈ લો પાહાડ ઉપર ને મારો
ઉપરથી ધક્કો કે દેવ શરણ થઈ જાય.

એમ કહી ત્રણ જણાઓ મળી બનેને પાહાડ ઉપર લઈ

જાય છે અને ત્યાં જઈ ઘરેણું ઉતારી લે છે ને ધકા મારવાની તૈયારી કરે છે એટલે પાદાડ ઉપરથી નીચે જતા વાણીઆ લોકોનું ટાળું નજરે પડે છે તેથી બીહીને નાશી જાય છે.

વેહળ—અલ્યા વેહળ આ વાણીઆઓ બરાબા છે અને જો દે-
ખશે તો માથે જશે ને રાંડોએ જશે માટે હાલો માલ
તો આવ્યો છે પછી તપાસ કરી જઈશું.

બાળા—પાપી લે માર હવે માર લે, પરંતુ માહારા ટેકની ખાતર
માહારા પ્રતીવ્રતાના ધર્મની ખાતર, માહારા ક્ષત્રી ધ-
ર્મની ખાતર અને માહારા પત્નીની ખાતર કહું છું કે
મરવાને હું ઈલકુલ પરવા ધરાવતી નથી, પાપી તને
મારવા શીવાય બીજું શું કરવાની સત્તા છે કેમ પાછો
હઈ છે, કેમ નાસે છે, કેમ ડરે છે શું જુએ છે, માર
ધકા લે માર.

કેહળ—અલ્યા વેહળ હાથથી બાજુ ગાઈ, આ વાણીઆઓએ
આપણને દેખ્યા, અલ્યા એ ઉપર આવશે માટે
મુકો દોટ.

બધા—હા હાલો.

(કરી પાદાડ ઉપરથી બારોબાર જતા રહે છે).

૧ લો વાણીઆ—અલ્યા આ પાદાડ ઉપર પેલું ભુત જેવું કોણ
ઉભું છે અલ્યા જોતો ખગા.

૨ જો વાણીઆ—હા અલ્યા ખરી વાત છે મને તો ભુતજ લાગે છે.

(એમ બોલી વાણીઆઓ આંમથી તેમ નાશાભાગ કરી
મુકે છે એટલામાં ચંપક બાળાની શોધે આવ્યો છે તે વાણીઆ-
ઓને જોઈ ઉભો રહે છે ને પુછે છે અને પાદાડ ઉપર જોયા કરે છે.)

બાળા— ગાયન ૨૧ મું.

પાપી હાથે સપડાઈ ત્યારે કરી દયા નહિ દીલમાં—

હે પતી ક્યાં મળાસી.

અધવચ રસ્તે પાપી મળીયા શોચ દીલમાં પડીયા—,,

સોચ રાખીને મનમાં બળતી, પણ નવ કરી મુજ ગણતી—હે

પીએ મુજને હુંદી લીધી, પણ જીવતી મુજને કીધી, હે
સે મજે નહિં તનમાં કપડું ક્યાં ક્યાં જઈ હું ભટકું. હે ”
પુપારખું પળ પળ જોયું, પતીવીણ સરવે જોયું. હે ”
ઃ થઈ પ્રભુ મેર કરીને મેળવો મુજ ભરથાર—

હે પતી કયમ મળશે.

શવંતી—મેન મને દુઃખ ઘણું છે, માહારા જોતું તો તમારે
દુઃખ નથી, ને મેં તો પાપીઆઓને વરમાળા પેહેરાવી છે
જો કદાચ એ પાપીઆઓ મને રસ્તામાં મળશે તો મા-
હારા તો ભોગ મેળવશે. માફ જોલી અહીં કાઢ નથી,
મારે આધાર કાઢના નથી, મેન મને દુઃખ વધારે છે,
હું તમારા કરતાં દુઃખી વધારે છું, હું મારા દુઃખની શું બીન
કહું, બાઈને બપે વરસ થઈ ગયાં, પીતાજીને ને બા-
ઈને મમતામાં તકરાર થઈ. હાથ ખંડુ તું ક્યાં હાથ
તારી શી ખખર હશે.

બાઈ—મેહેન તમારી સઘળી બીના જાણવાને ઇચ્છું તે મને
અચીતી ઇતી સુધી કહી સંભળાવો.

શવંતી—ત્યારે સાંભળો.

ગાયન ૨૨ મું.

મે મુજો બીના સઉ મારી, કહું સારથી વીસ્તારી.
૧૬કે બજે છે મનડું વાલી, હું ક્યાં જઈ રહું આલી. (૨)
હી જતી વનમાં, બજી જતી તનમાં;
મેક દુઃખ છે મોટું ભારી, વીરા વીના અકળાણી-તમે.
મુજ ભાઈ ઉદય છે વનમાં, પિરા હશે ક્યાં રજામાં.

(હાં પછી તે ક્યાં છે.)

મમ પીતાએ ડાપણ ડાળી, નાંખી છે દરીએ ઢાળી. (૨)
પૈસો મોટો કે કમ છે મોટું. [૨]
કમ મોટું કહી ભાઈ નીકળીયો વનવગડામાં પડીયો-તમે.

બાઈ—ત્યારે તમારા પિતાજીનું નામ કેદારસિંહ છે.

પ્રીયવંતી—તે તમે ક્યાંથી જાણો તેની તમને શું ખખર.

બાળા—તમે મારાં નણુંદ આઓ છો, તમારા ભાઈ મારા ભરથાર છે, નણુંદજી હવે આપણા હૃદયમાં હીંગત આવી, પહાડ ઉપરથી ઉતરી મને જે રસ્તે ચઢી તેઓ લાગ્યા હતા તે રસ્તે તમોને હું લઈ જઇશ, ગભરાશો નહિં તમારા ભાઈને હું મેળવી આપીશ. ચાલો, એક વખત રસ્તાની તજવીજ કરીએ.

(એમ કહી આમથી તેમ ફરે છે.)

ચંપક—(દુરથી બાળાને ઝોગખીને) ભાઈ આ પહાડપર ચડવાનો રસ્તો મને બતાવશો ?

૧ લો વાણીઓ—ભુત પાસે જઈ તમે શું કરશો ? ભુત પાસે જવામાં શું ફાયદો છે ?

ચંપક—તે ભુત નથી પણ તે માહારા બેહેન છે મુંઝાય છે તે માટે મને રસ્તો બતાવો. હું યાં સત્વર જઈ નહિં તો તેમના પ્રાણ ગભરાટમાં ને ગભરાટમાં સત્વર જશે, માટે તાકીદે બતાવો તો ઘણું સાફ ?

૨ જો વાણીઓ—એ.....જુઓ ભાઈ આંમ વળીને ચઢવાનું આવે છે ત્યાં ચઢી જજો એટલે ત્યાં જવાશે.

(બતાવવાથી એકદમ ઉપર આવે છે)

પ્રીયવંતી—ક્ષત્રાણીઓની લાજ લેવા આવનાર ગણુ છે ચંપક જ સાંભો તૈયાર.

ચંપક—બેહેન બાળા બેહેન એતો કાંઈ નહિં હું ચંપક છું તમારી શોધ કરતો કરતો આંતરે સુધી આવી પોહોંચ્યો છું

બાળા—ભાઈ ચંપકરાય આવો આવો, અગે અકબાઈએ છીએ, મુંઝાઈએ છીએ, ટળવળીએ છીએ, ચટવાઈએ છીએ, ને તોડે તરડીએ છીએ.

પ્રીયવંતી—બેન આ કાણુ છે.

બાળા—જવ જવ, ના ઝોગખા, તમારા બાપના પ્રધાનના દીકરા—(ચંપક તરફ જોઈને) ભાઈ ચંપકરાય, એક વખત તાબડતોબ પેહેરવાના કપડાં લાવી આપો નહિં તો

અધિથી આગળ ચાલી શકવાને કપડાં વિના વાંધા છે.
ચંપક—વારૂં બેઠેન તુરંત લાવું છું.

(કહી જાય છે અને તાબડતોબ લાવે છે)

પ્રીયવંતી—ચંપકરાય (લાવે કહી કપડાં લે છે અને બંને પે-
હેરે છે.) અસંખ્ય દુઃખો પડ્યાં છે. દુઃખમાં ખામી
રહી નથી. ભુખતી વખત ગણી નથી, ત્રશાન્ન વાત
ગણી નથી. ચંપકનાથ સારું થયું કે તમે આવી પો-
હોંચ્યા નહિ તો ખરાબી થતી.

બાળા—તમે હમારી શોધમાંજ આવ્યા છો ?

ચંપક—હા શોધમાંજ ઘણાં કષ્ટ પત્તો મેળવ્યો છે રસ્તો વીકર
ઘણો છે અને ભય ચારે બાજુથી છે, પરંતુ તમે
જરા પણ ગભરાશો નહિ, એક પળમાં તમને હું ત્યાં
લઈ જઈ છું, ચાલો,

પ્રીય-બાળા—હા ચાલો જઈએ.

(એમ કહી સર્વ નીચે ઉતરે છે અને આવેછે)

ચંપક— ગાયન રૂઝ મું.

મુજ મતિ પ્રભુજ તેં મુધારી;

સકળ મુધારી આશ મારી—

મુજ.

સાખી.

બાળા બોલે મળવી પ્રીયવંતીને સાથ;

પ્રભુ મોકલે જળવી સંચયથી સંગાથ.

સકળ સુધીમાં તારું નામજ ફેલે;

સઘળી દુનીયા દુનીયાં પણ જાય હારી—મુજ.

સાખી.

શુરા વેહલા સંચરો, સાથે સરવે ઘેર;

ઉદય ચિરલા મેળવો, ઝટ કરીને પેર.

અધિરી મળવાને ઇચ્છુ ચિરલા વાલાને;

વેહલાં પોહોંચો પહોંચો તો થાય ધારી—મુજ.

(એમ કહી સર્વ જાય છે બાદ પડે પડે)

સ્થળ.

રસ્તો.

(ખારવડીઆઓનું આવવું.)

વેહળ—અહ્યા ચેહળીઆ, આતો બેએ ખોષ બેઠા, અહ્યા આ-
પણી લાવેલી કન્યાએ ગઈ, અહ્યા હુ કરીક.

ચેહળ—અહ્યા આપણી કન્યા તો લેવી હતી, એતો કાંઈ ખીચન-
ની નોંધાતી.

કેહળ—અહ્યા લેવા રહીએ ને પકડાઈ જઈએ ત્યારે ખાર વા-
ગી જાય ?

ચેહળ—અહ્યા આપણી કન્યા લેતીતી તેમાંએ ખાર વાગી જાયકે?

વેહળ—અશે રાંડના દાગીના ને ધરાણું તો સેને ?

કેહળ—ધરાણુંતો સે પણ એ રાંડેને ચ્યાં ઝાલીસું એ ક્યાં મળહે

ચેહળ—હાલોને જતાં જતાં હાથમાં આવહે તો ઠીકસે નહિં તો
માલતોસેજને.

કેહળ—અહ્યો આપણી મેહેનત અને મજૂરી સઘળું ખોષ બેઠા
માટે આપણે શોષ કરી ઝાલીએ તો ઠીક થહે.

વેહળ—અહ્યો ત્યારે ઝાલીએ તો ઠીક.

ચેહળ—કેહળ—હાલો ત્યારે જઈએ.

ચેહળ—વેહળ—કેહળ—

ગાયન રજ મું.

અહ્યા ચેહળીઆ હાલને વેહેલો;

અહ્યા વેહળીઆ હાલને વેહેલો

અહ્યા હાલ્યો હું આગળ પેહેલો;

અહ્યા ખોળું હું ઝડપે વેહેલો— અહ્યા

અહ્યા જઈએ આહ્યા વગડામાં,

અહ્યા ખોળીએ આહ્યા કુંગરામાં

અહ્યા દેખું તો પરલઈ ખાળું

અલ્યા જોઉં તો ઝટપટ ઝાલું;— અલ્યા.

અલ્યા મળેતો ઉચકીને હાલું.

અલ્યા મળહે એ ત્યાં કુંગરામાં.— અલ્યા.

(એમ કહી સર્વ મારવટીઆઓ નમ ઉ)

(પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

ઉદયનો ખંગલો.

(ઉદયસિંહ અને મેઘો આવી બેસે છે પછી ચંપકરાય આવે છે.)

ચંપક—ભાઈ ઉદયસિંહ બાબીને શોધી લાવ્યો છું.

મેઘો—અનંદાતાર હવે જુઓ નજરો નજર પારખું અને મારો વિંટીયો.

ઉદય—ઠીક સાડું કર્યું (બાળા તરફ જોઈને) બાબા તમારી વીંટી લાવો મારે જોઈએ છીએ.

બાબા—કેમ પ્રાંજુનાથ, ઘણા દીવસે હું આપને મળીશું છતાં આપ આંમ કેમ બોલો છો. શું આપને એટલી પણ અદેખાઈ આવી, તે આપ મારો છો ?

મેઘો—જેયું માહારાજ કેવી એમની બોલી છે. જુઓ હવે થઈ ખાત્રી ?

ઉદય—હા મને હવે બરાબર ખાત્રી થાય છે (બાળા તરફ જોઈને) લાવો ક્યાં છે કેમ વાર કરો છો.

બાબા—હવે પ્રાંજુનાથ આપને જોઈએ છીએ તો હવે ઘણી ખુશીથી આપું (એમ કહી વીંટી આંગળીએથી કાઢી આપે છે.)

ઉદય—(વીંટી હાથમાં લઈને) કહો આ કોની વીંટી છે.

બાબા—પ્રાંજુનાથ માહારી છે કેમ આંમ બોલો છો.

ઉદય—જુઓ તેમાં કેાનું નામ છે વાંચો ?

બાળા—(વાંચીને) અરે આ વીંટી મારી પાસે ક્યાંથી આવી.

ઉદય—ક્યાંથી, ક્યાંથી આવી તે ચંપકની પાસેથી આવી. બીજે ક્યાંથી આવે--

(આ હડીકત જોઈ ચંપક પોતાની વીંટી જુએ છે અને બાળાનું નામ દેખાય છે એટલે થરથર ધ્રુજે છે)

ચંપક—પ્રભુ આ વાહાલામાં વિરોધ કાણે કરાવ્યો હશે આ કુંડ કર્મ કાણે કર્યું હશે ! આંનાં અમારો બીલકુલ વાંક નથી આ વાતમાં અમે કાંઈ જાણતા નથી. તમારા સોગવ ખાધને કહું છું કે અમે બીલકુલ જાણતા નથી,

ઉદય—(બાળાને એક ધક્કો મારીને) પાપીણી પીશાયણી જ તાર્ક કાણું કર. તાર્ક મારી પાસે બીલકુલ કામ નથી, હું તાર્ક સુખ જોવાને બીલકુલ નારાજ છું, તને જોઈને મારાં ફેવાં ખાં થાય છે (ચંપક તરફ જોઈને) નફટ નીરલજ તું માહારી સાથે રહી આ કળાને પોહોંચ્યો, તારી આ દાનત થઈ, તને આ સુઝયું, પાપીઆ આ કર્મ કર્યા કરતાં ઝેર ખાધ મરી જવું સાઈ હવું, ધીકછે તારા અવતારને, (એમ કરી ધક્કો મારે છે)

ચંપક—બધું આ પ્રપંચ છે જોળા પ્રપંચ છે કાને સાંભળી મુખે જોલનારા દગો છે. જોડું સમજી ખરું ઠરાવનારા ભુલ છે. વીચાર કરો, યાદ કરો, તપાસ કરો, બાધ તપાસ કરો. પાછજથી પરતાવવું પડશે અને આખરે અખર પડશે, માટે ન્યાય કરી તપાસ કરો.

ઉદય—હુઆ દગાખોર મેં કાને સાંભળ્યું નથી પણ નજરો નજર પ્રત્યક્ષ જોયું છે, બેવકુફ સુપ રહે.

મેઘા—(સ્વગત) હીક તાલ આવ્યો છે, હવે એડો પાર પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છે.

બાળા—વાહાલા, તમારાથી મેં કાંઈ દીવસ દગો કવો નથી, તમારાથી મેં કાંઈ દીવસ છુપી વાત રાખી નથી ત-

મારાથી મેં કાંઈ દીવસ દુનીઆમાં કાંઈ ચીજ વધારે
ગણી નથી, પ્રાણનાથ નીરઅપગંધીજી, જાન ગુનેગાર
હું. બીન દોસીત છું, નીશકલ ક્રીત છું. વાહાવા ન્યાય
કરો, ન્યાય કરો, ન્યાય કરો.

બાળા અને ચંપક—ઉદયસિંહજી ઉદયસિંહજી બીન ગુનેગાર
છીએ, બીન ગુનેગાર માર્યા જાય છે, સાચો કુટાંબ
જાય છે, તપાસ કરો, તપાસ કરો.

ઉદય—હાં હું તમને જાણું છું તમારું, પાપ દેવે ખુદજી થયું છે,
પાપી તમને હું શી સજા કરું અને શી ના કરું.

ઉદય—સીપાઈ.

સીપાઈ—જી સાહેબ.

ઉદય—જાવ આ જાને જાણીને બર જંગલમાં લઈ જઈ જાનેના
નાક કાંઈ કાપી બર વગડામાં છુટાછુટા રખડતા મુકી
દો જાય. ચંપક—મિત્ર જ્યારે આ તારો ચંપક આંમેજ
વરતશે તો સુર્યનો ઉદય પશ્ચિમ થશે, પૃથ્વી રસાતાલ
જશે, સમુદ્ર માર્યાદા મુકી દેશે, નદીઓના નીર અવ-
ળાં ચાલશે, કસ્તુરી ઉકરડે પડશે, સતીયો શંખણીયો
કહેવાશે, ધરતી ફાટી બે ભાગ થશે, વરસાદની જુદી
જતી રહેશે, બધ્યાંને માતા ઝેર દેશે, ઉદયસિંહ આ
ખુદાનો ઉપયોગ કેમ આંમ આડે રસ્તે ચલાવો છો,
ચિંતાર કરો, ચિંતાર કરો.

મોદો—માહારાજ જોઈ અચ્ચાઈ કેવી છે, કેવો સાચો છે, જુઓ
અચ્ચાઈ બતાવે છે, પણ કાંઈ તહિ જોઈએ છીએ.

ઉદય—ચુપ પાપી તારી જીભ એકદમ બંધ કર નહિ તો કાપી
લેવી પડશે.

ચંપક—હાય અશ્વોસ, અશ્વોસ, ધર્મ કરતાં ધાડ આવી હાય
પ્રભુ.

બાળા—પ્રાણનાથ, હું સતી છું, મારા જન્મથી હાલંમુધી સતી-
પણેથીજ રહી છું, આપના સિવાય દુનિઆપર સહળા

માગ બાઇ સમાન છે, ચંપકબાઇ ખોળ કરવા આવ્યા નહોત તે આપની પાસે આવી આપનું ચુપ દેખવા ન પામેત.

ઉદય—હા, ચંપક કેમ બોલવવા ના આવે, ચંપકને તો તને બોલાવવા આવવુંજ જોઈએ, તેને તારા વિના કેમ ચાલે? ચાલેજ નહિં.

બાળા—પ્રાંણનાથ આતો ઉલટો અન્યાય ચાય છે.

પ્રીયવંતિ—વિરા તે નિરઅપરાધી છે તે તો બાઇ બેન સમાન વન્તે છે.

ઉદય—(પ્રીયબાળાને ધક્કો મારીને) ચુપ ચંપલી તેને કાણે બોલાવી, વચમાં તું કેમ બોલ્યા કરેછે, સીપાઇ આને લઈ જવ, રાખો કોરાણે.

બાળા—પ્રાંણનાથ, સાપને દુધ પાછ ડસાવનાર તમેજ પાપી છો, સતીને સાચી છતાં જુઠી માની બવ બગાડનાર તમેજ પાપી છો, વાહાલામાં વીરોધ પડાવી જુઠાને પાળનાર તમેજ પાપી છો, સુખાઓને માન આપી તેઓનું સાચું માંની વાહાલાના વેહેરી ઠરાવનાર તમેજ પાપી છો, જુઠાને જગ ઝીતારી સાચાને ડુંગર ઉપરથી ફેંકી દેનાર તમેજ પાપી છો, જુઠાને સાચા માંની રાજ્યની પાયમાલી કરનાર તમેજ પાપી છો, પ્રાંણનાથ છેવટે કહું છું કે, જુઠો કુલે પુણ્ય છે ને સાચો ખાસડે પુણ્ય છે. પ્રાંણનાથ તપાસ કરો, ન્યાય કરો, પછી ચાહાય તેમ કરો.

મિથા—અનદાતાર જોયા, એમના બોલ હવે તો હદપાર ગયાં કેવી બોલી બોલે છે, કેવી હુંશીઆરી ચલાવે છે, પરંતુ શું કરે, આપે નજરો નજર જોયું એટલે આપને માહારે વધારે કહેવાનું કાંઈ રહ્યું નથી, માહારાજ હવે આપને મગજ તપી જશે. હવે તેઓને મોકલાવી દો અને આપ સમનજીવનમાં પધારો, પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ.

બાળા—રાજા જુઠી જક મુઠી દો.

બાળા અને ઉદય— ગાયન રૂપ મું.

મુકો મુકો હઠીલા આવા કેણરે આ પ્યારી કહે છે,
નથી વાહાલીનો જરા વાંકરે આ દાશી કહે છે;
ભોળા કીધી મેઘે જુઠાંધરે આ વાહાલી કહે છે,
જુઠી જુઠાંધ ઝાલી હાથથી એ ઉદય કહે છે.
જે જે કરે નફર એવા કાજરે એ ભમતા રહે છે.
પ્યારા મુખે કહું સાચા વેણરે આ બાળા કહે છે;
વાહાલા પાછળથી થાસે શોકરે આ લલના કહે છે.
રસીયા કાઢો કરિને ન્યાયરે આ અખણ કહે છે.

બાળા—પ્રાંણનાથ એક વખત ન્યાય કરી જુઓ પછી આપની મર
જમાં આવે તે પ્રમાણે હુકમ કરાવજો, પરંતુ પ્રાંણ-
નાથ ખીન ગુનેગારને ગુનેગાર કરાવી, મેદા જેવા હજમ
ની ખાત્રી લઈ, ગરદન મારસો તોપણ આપ મુખ્તી-
આર છો આપનો હાથ કોઈ રોકનાર નથી, માટે પ્રાં-
ણનાથ ન્યાય કરી મનને સંતોષ કરો.

શ્રેષ્ઠ—જેમું માહારાજ હવે રા ગરીબ ઉપર આવી પડ્યું, જુ-
ઓ પોતાના માથાની ખમેડવા કેવા ઉપાયો આદરે છે
જેમું માહારાજ. પણ કંઈ નહિ જોઈએ છે.

ઉદય—ન્યાય, ન્યાય શાથી થાય ? ન્યાય કેવો જોઈતો હતો, મેં
મારી નજરો નજર જોયું, પછી કેવો ન્યાય, સીપાઈ
એ આંખને એકદમ લઈ જાવ.

શ્રેષ્ઠ—હાં અનદાતાર વખત થઈ ગયો છે, માટે સીપાઈ લઈ જાવ
એમને (આડુ જોઈને) હવે પ્રધાનગીરી મલવાને જરા
પણ વાર નથી, હવે આંની પાસેથી રજા લઈ રહેતાં
બાદશાહને મલી. ઉદયની સાથે યુદ્ધ કરાવી. એકદમ
રાજ્યનો માલીક થઈ જઈ પછી બાળાને રાખવા
સીપાઈઓપર હુકમ કરી બાળાને ગમે યુક્તી કરી વડે.
પણ કંઈ નહીં જોઈએ છીએ.
(એમ કહી આગળ આવી સીપાઈઓને કહે છે)

મેઘા—સીપાઈ બાબાના નાક કાંન કાપશે નહિ અને તેને એક સ્થળે બનગર રાખજો અને ચંપકના નાક કાંન કાપી જગલમાં રખડતો મુકી દેજો. પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ,

સીપાઈ—જી સાહેબ જોવો હુકમ,

(એમ કહી સીપાઈઓ જાય છે.)

ચંપક—હૃદયસિંહ માહારા બોલેલા વાક્યો ધ્યાનમાં રાખજો. સાસાચાનો બેલી પ્રભુ છે, સાચાને ઈશ્વર સાહાય કરે છે શુદ્ધાનો સદાશય નાંચ કરે છે.

હૃદય—જા જા એ તો હું બધું સમજું છું, ને જાણું છું, સીપાઈ એકદમ લઈ જા, કેમ ઉભો રહ્યો છે

(સીપાઈ બંનેને લઈ જાય છે.)

મેઘા—અંનદાતાર, માહારે આ લોકોનો છુપી રીતે તપાસ તપાસ કરવો જોઈએ, વખતપર લાંચ આપી તેઓને ફાડી નાંખે માટે અંનદાતાર તે તપાસ કરવા જવું જોઈએ. માટે જો આપ રજા આપો તો હું ત્યાં જઈ છુપી રીતે તપાસ કરું. પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ.

હૃદય—મેઘા તારૂં કહેવું બરાબર છે, જા પરંતુ ધણી હુંસીઆરીથી જોજો અને તુરત આવી અને બબર આપજો.

મેઘા—વારૂં અંનદાતાર જાઉં છું.

(કહી મેઘા આગળ આવે છે અને હૃદય જાય છે)

(આગળ આવ્યાં) હવે ફતેહખાં બાદશાહને ત્યાં જતાં ખીલકુલ વાર નથી, એ કામ તો સીપાઈઓ મારા કહેવા પ્રમાણે કરશે. વચમાંથી ફાંસ નીકળી ગઈ તે સારૂં થયું, આટલે સુધી તો આવી પોહોંચ્યા છીએ, હવે બાદશાહને લડાઈ કરવાનું કહી ચઢાવી રાજ્ય લઈ લઉં છું. હૃદયડો મરાઓ એટલે રાજ્ય અને બાબા તો આ શંકાગ્રસ્ત છે, એતો હવે બધું મેઘાભાઈ

ફકડનેજ મળવાનું હવે બેડો પાર,
બેઘએ છીએ.

પણ કાંઈ નહિ

ગાયન રફ મું.

ઉદય તારું કાઢું હું કાટહું બે દીનમાં;

લાવી બાદશાને લઢાવું ઝપટમાં—

ઉદય.

ચપકને કાઢ્યો ને બાળાને કાઢી;

લાવી બાદશાહને હારાવું હું તુજને—

ઉદય.

બાળાને શાધી હું કાઢીશ વનમાં;

પછી હું રાજ્ય લઈ કાઢીશ રણમાં—

ઉદય.

હવે હું નકેં છું એ ઉદયગ બચાની શી વલે ચાલે, (એમ
કહી ન્ય હે બાદ પડે પડે છે.)

સ્થળ.

બાદશાહનું જનાનખાનું.

(બાદશાહ અને વજીર કાચ ઉપર બેઠાં છે)

સીપાઈ—જાંહાંપનાં ઉદયસિંહકા રાજ્યકા સરદાર આપકુ મીલને
મંગતા હયે.

બાદશાહ—અચ્છા બીન હથીઆરસે હોય તો આને દો.

સીપાઈ—જી હજુર,

(જઈ મેઘાને હથીઆર વીના બોલાવી લાવે છે
ને મેઘો આવી તેમની પાસે બેસે છે.)

બાદશાહ—હું મેઘાજી હું આયે હો.

મેઘો—(આડુ બેઠને) [લા ને પુછે છે ત્યારે મારવા દેને તોય]
જાંહાંપનાં આપકુ મીલનેકા મેરા બીચાર હયે કે મે
આપકી પાસ યેહ બીચારસી આપાહુ કે ઉદ-
યસિંહકા રાજમે લઢાઈકા સરદારહુ આર મયને ઉ-
સકી આરત બાળાકુ છુપી જોપે રખી હવે—આર

ઉદયસિંહ દાલ અઢલા હયે, ઔર ઔરત મેરે તાર્મે
મેં હય વો ઔરત ખાસ આપકે સાયક્ષી હયે મેરા
ખીચાર આપકું દેનેકા હયે મગર જાંહાંપનાં મેં આપ
કી સાથે ઈત્તા કરાર કરતાહું કે આપ ઉદયસિંહકેપર
ચઢાઇ કરકે જાવ ઔર ઉદયસિંહકું હરાવો ઔર ઉ-
સકા રાજ્ય લેલો તખ રાજ્ય ઔર મતા મેરેકું દેખની
પડેગી. આપ ઇસતરેસેં કરેંગે, આપકા કયા ખીચાર
હયે. [સ્વગત] દાલતો તોપ માદવા દેને પછી જોઇ
લેવાશે. કાંઇ નહિ જોઇએ છીએ.

આદશાહ—હાં મેઘાજી બોહોત ખુશસેં મેં કહેતાહું કે તમને
દીયા ઇસતરેસેં મેં કરેંગા.

મેઘો.—જાજ બીજવાવો કાગજ લઢાઇકા, જાંહાંપનાં આપ બોત
ખુશીસે પાર પડેંગે, ઇસકી તરફકા એક પ્રધાન જડા
થા તો ઉસકું મયને નાક કાંત કટવાકે વગડેમે બીજ-
વા દીયા હયે, ઇસકેલીયે આપકું બોહોત યશ મીલેંગા.

આદશાહ—અઝા મેઘાજી. (સીપાઇ તરફ જોઇને) સીપાઇ,

સીપાઇ—હા હજુર

આદશાહ—(કાગજ લખીને) લો એહ કાગજ ઉદેપુરકા રાજ
ઉદયસિંહકું દે આપ.

સીપાઇ—બોહોત અઝા હજુર,

(કહી સીપાઇ જાય છે.)

મેઘો—હા મેં જાતા હું અજ ડેર બોત હો ગઇ હયે.

આદશાહ—અઝા મેઘાજી કખી કખી આતે રહેના.

મેઘો—અઝા હજુર.

(કહી આગળ આવે છે.) પણ કાંઇ નહિ જોઇએ છીએ.

ગાયન રહ્યું.

એને હરાવી રાજ્ય સ્થપાવી કરું રાજ્ય ત્યાં પહેલો;
જઇ ભરડી બાળાને પકડી, લગ્ન કરું પહેલો,

(૮૫)

કપડા કરી મેં કામ કર્યું છે વખત મળ્યો છે સહેલો--અન.
ત્યાં જઈને સમજાવું ઉકું સમજશે એ વહેલો;
લઢાઈ લઢાવી કામ કઢાવી સાકું જોગ હું પહેલો--અન.

હવે બેડો પાર, પણ કાંઈ નહિ જોઈએ જીએ.

(એમ કહી જાય છે, પડદો ઉપડે છે.)

સ્થળ.

ઉદયસિંહનો અંગલો.

(ઉદયસિંહ કોચ ઉપર બેઠો છે.)

સીપાઈ--માહારાજ બાદશાહનો સીપાઈ પ્રવેશ કરવા માગે છે.

ઉદય--આવવા દો.

બા. સીપાઈ--માહારાજ એહ બીડા ફતેહખાં બાદશાહને બીજા
વાયા હયે. લીજીએ હજુર.

(એમ કહી બીડો આપે છે)

ઉદય--ભાવો. (લઈ વાંચે છે) વાંચીને તુરત ફેંકી દે છે. (બા.
ના સીપાઈ તરફ જોઈને) જાવ તમારા બાદશાહને
કહેજો કે મધ્ય મેદાનમાં એકદમ લઢાઈ કરવા સજા
થઈ આવે.

(આ સાંભળી બાદશાહનો સીપાઈ જાય છે.)

હાય લઢાઈની માગણી કબુલ રાખી છે, પુરતા માણ-
સોની તજવીજ છે નહિ, ચંપકની બારે હિમ્મત હતી
તે દુર થઈ છે, પણ ફીકર નહિ, સર્વ સામતોને હું
જાતે કવાયત શિખવાડી તૈયાર કરીશ, પરંતુ મારા
શત્રીનો ટેક નહિં મુકું નહિં મુકું તે નહિજ મુકું.

પ્રીયવતિ--કેમ ભાઈ ઉદયસિંહ આજ કાંઈ ઉદાસ વધારે લાગે
છે. કેમ કાંઈ વિચારમાં પડ્યા છે કે શું ?

ઉદય—(સ્વગત) અરે આ સ્વર મને મારી પ્રીયવંતી જેવો હર-
વખત કેમ લાગે છે લાવ એકવખત પુછી ખાત્રીતો કરી જોઉં.

પ્રીય—કેમ હજી શું વિચાર કર્યો કરો છો.

ઉદય—(સ્વગત) (બરાબર નક્કી એજ હોવી જોઈએ, લાવ પુછું)
હું સેહેજ વીચારમાં બેઠો છું, પરંતુ આર્યબાળા હું ત-
મોને પુછું તેનો ખગ ઉત્તર આપશો ? તમે મારાં ધ-
ર્મના બેહેન છો.

પ્રીય—(સ્વગત, બોલો બાપ બીચારો મને બીલકુલ જુલી ગયો છે
પરંતુ હજી સુખી તેનામાં કાંઈ બીજું અપદ્વ્ય નથી.
માટે લાવ તેને હાજી કહેવા દે) હા પુછો, ઘણી ખુ-
શીથી જવાબ દઈશ.

ઉદય—ત્યારે જુઓ એક તો તમારું અને તમારા પીતાનું અને
તમારા દેશનું નામ અને તમારી ખરી જાત, કહો એ
બરાબર બતાવશો ?

પ્રીય—નામ પ્રીયવંતી, દેશ મેવાડ અને બાપ કેદાર છે. અને વી-
રોધમાં જણાવવાનું એટલું વધારે છે કે, દેશવટે નીક-
ળેલો આ મારા સાંભો ઉભેલો મારો બાઈ ઉદય છે.

(એટલું કહે છે એટલે એને ઉંચકી લે છે.)

ઉદય—બેહેન મને તારી બોલી સાંભળવાથીજ મનમાં સંશય રહ્યો
હતો, બેહેન તને અંપકીઓ ક્યાંથી લાવ્યો અને શી
રીતે બન્યું.

પ્રીય—બાપ અંપકરામ મને પાહાડ ઉપર મળ્યા હતા. મને તથા
બાબીને લઈ બારવડીઆઓ પાહાડ ઉપરથી અમડાલી
દેવાનો વીચાર ધારી પાહાડ ઉપર લઈ ગયા
હતા, અને તેવામાં ત્યાં પાહાડ નીચે થોડા માણસો
આવી ગયા, તેના બધથી તે બારવડીઆઓ અમને
સુકી નાસી ગયા હતા, પછી અમને પાહાડ ઉપર
અંપકરામ બોળ માટે આવેલા હતા તે મળ્યા.

હિંદય—(સ્વગત—હાં હવે મને બરાબર ખાતરી થઇ, ચંપકીઆઓ આ સર્વ કામ કરેલું છે.) બેહેન પ્રીયવંતી તને તે લોકો શી રીતે લાવ્યા.

પ્રીય—ભાઈ પીતાજીએ સ્વયંવર રચ્યો હતો, અને સ્વયંવરમાંથી ત્રણ બારવટીઆમાંના વેહળ નામના બારવટીઆએ સ્વયંવરનું કાર્ય પૂરું કર્યું તેથી પીતાજીએ મને તે લોકોને સ્વાધીન કરી અને રાજ સમજાવે તેમને વર-માળા આપી. તેથી તે લોકો લઇ ગયા હતા,

હિંદય—વાર બેહેન હવે મારે લગ્નકરમાં જઇ લદાઈની કપાયત શીખવી લદાઈમાં જવા સજ થવું છે માટે હું જઈ છું.

પ્રીય—વીરા લદાઈમાં જઇ મેળવો આ તમારી વાહાલી બેહેનની આશીશ છે.

ગાયન ૨૮ મું.

વિરા કરજો જય જય બેહેની કહો છે રેકથી,
મુરા ક્ષત્રી વિરલા મેળવો જય વિવેકથી.

સંમાં સધારતાં, રાખો વિરા ધીર;
તનમાં ત્રીકમ રાખીને, પધારો શુરવીર.

મુજ વિરા વેહલા વળજો, આશીશ માહારી—વિરા.

પાણીના પડધા અને, મારી કેરો બેલ;
વિરલા તેવું જાણજો—ચઢો વીરથી વેલ;

કરો જય જય શુરવીર ક્ષત્રી કેરા રેકથી— વિરા.

(કહી નામ છે પડો ઉપડે છે.)

સ્થળ

જંગલ.

(ઉભયના મોકલેલા જે સીપાર્થ બાળક અને ચંપકને લઇ આવે છે)

૧ સીપાર્થ—(સ્વગત—હાથ પરમેશ્વર બાળકના નાક કાંન કાપવાને મેલા સરદારે ના પાડી છે, ત્યારે વળી આ શુરવીર મોહાના માહારે શા માટે કાપવા જોઇએ. ને પરમેશ્વર ના ગુતેગાર શું કામ થઇ એ લાવ લાવું આલી ચાલીને થાક લાગ્યો છે માટે એક વખત નીચે જેશી ચક્ષમ તો પીએ, શી ઉતાવળ છે.

(જોમ કહી નીચે જેસે છે.)

ચંપક—બાઇઓ અમારાં નાક કાંન કાપી લેશો ?

૨ જે સીપાર્થ—કાપી નહિ લઇએતો શું કરીશું, અડિં ચાલીને શું કામ આવ્યા છીએ. (એટલું કહી મનમાં વીચાર કરે છે) હાથ પ્રભુ આ બાહાદુર લડવૈયાને જોડાવ કરી નાંખવો, તે મને દુરસ્ત લાગતું નથી. અને તેમ કરવાને માહારા હાથ ઉપડવાના નથી. બસ હવે આટલે દુર આવ્યા છીએ, કોણ જાણુનાર છે. (એટલું કહી ૧ લા સીપાર્થ તરફ જોઇને) કયમ બાઈ શી રીતે કરીશું.

૧ લા સીપાર્થ—પુછી જુઓ એમની પાસે કાંઈ માલ હોય ને આપણને જ્ઞાતમમાં આપે તો મુકી દો છુટા.

૨ જે સીપાર્થ—કમ બાઇ તમારી પાસે કાંઈ માલ છે હોયને જે અમને આપો. અમો તમોને છુટા મુકી ચાલ્યા જઇએ.

બાળક—બાઈ ચંપકરાય એક હાર આ સીપાર્થએને આપી રાહ કરો,

ચંપક—(વિચાર કરીને પોતાના મળામાંથી બારે હાર કાઢી) કેમ એહેન આ હાર આપી દઉં છું, એક વખત આ દુઃખ

માથી તો છુટો થવા દો. પછી સમજું જોઈ સેવકો.
(જોય કહી સીપાખને મોતીનો હાર આપે છે) એ
ભાઈ.

ખંને સીપાઈ—જવ તમે હમારે તમારી મરજી શાવે ત્યાં જવ.
પણ એ તરફ આવતા નહિ

ચંપક—સારું જાણ એ બાળુ નહિ આવીએ.

(સીપાઈએ જાય છે)

બાળા—ભાઈ ચંપકરાય, હવે આપણે શી રીતે જાણું અને કયાં
જઈશું, મને તો કાંઈ સમજણ પડતી નથી.

ચંપક—ભાભી મારો વીચાર તો એ છે કે—

બાળા—જોલોને શું વીચાર છે.

ચંપક—ભાભી તમે માહારાં ધર્મનાં બેહેન છો, અને હું તમારો
ભાઈ છું, પરંતુ હુખના સખએ કરી હુખરો વેશ
ધારણ કરવા પડશે, માટે માફ કરજો.

બાળા—ભાઈ આપની મરજીમાં આવશે તેમ કરીશું, પરંતુ મને
કહો તો ખરા શો વેશ છે ?

ચંપક—તમારે તમે સાંમજો, અહિંથી આપણે નીકળી, તમે ગુણ-
કાન્તો વેશ ધારણ કરો, અને હું તખલચીનો વેશ ધા-
રણ કરું અને પછી જોજ ઉદયસિંહ પાસે જવું અને
હુખ મેંધાને હર ઉપાયે કરી જુટા પાડવો. આપણને
સાચાને શું છે, કેવતમાં કહ્યું છે કે 'સાચને નલાગેઆંચ'
માટે ભાભી આ ગરીબનું કહ્યું માની તેમ કરીશું તે
સર્વ વાતે શાવીશું અને વળી તેઓ આપણને જોળ-
ખશે પણ નહિ અને સર્વ સાફ થશે.

બાળા—જહુ સાફસારે ચાલો તેમ કરીએ,

ગાયન ૨૯ મું.

ગુણકા બની હું જાઉં (૨) છેતરું મુજ ભરથારે [૨]

÷ ÷ + + +

શાંણા સમજે સુલટથી, ગાંડા સમજે કુળ.

ચારા સમજે ખીતથી, ના સમજે તો જુલ— હાં ગુણકા.

હાથા સમજ હેતથી, બાંધ્યા તો મેં પ્રેમ.
 જોળાને લરખાવીને, મેલે કરાવ્યો વેદમ—હાં ગુણકા.
 વહાલા સાથે હેતથી, ચાલી શુદ્ધ શરીર.
 તોપણ કાઢી વહેમથી, હું તે શું રાખું ધીર—હાં ગુણકા.

+ + + + +
 હુમ વેળી સુખ ખાનીને, બેઠુની પૂરો ચીર.
 સાચું જમ સમજવીયે, પછી એ માનશે વિર—હાં ગુણકા.
 ચંપક—મેહેન ગમે તે ચુકતી કરી જોળા અને કાંન સોસરા ઉઠ-
 મને બરાબર ખાત્રી કરાવી આપીએ. બેહેન તે વિના
 ખાંતે ઉપાય રહ્યો નથી.

ખાજા—હા બાઈ ચાલો. તે ચુકતી મને બરાબર લાગે છે.
 (એમ કહી જાય છે પડો પડે છે.)

સ્થળ.

રસ્તો.

(બાદશાહ અને બાદશાહના લક્ષકરનું આવવું.)

બાદશાહ—અહ મેરે સુરા સંદારો, આજ હીલ્લાહીલ્લા કરકે ઉદયકે
 રાજપે ઘેરા ઠાલ કે દુટ પડો.

સર્વ સરદારો—જ હાંપનાં લઢાઇમે હમ ખ્દોત તદબર હવે.

(એટલું કહેતામાં ચંપક અને ખાજા ગુણકા અને તબક્ક-
 ચી વેશે આવે છે)

ચંપક—(દુરથી) શું આ મલેચ્છો ઉદયના રાજપર ઘેરા ઘાલ-
 વાનું કહે છે ? (ખાજા તરફ જોઈને) ખાજા મેહેન
 આ લોકોને આબેહુળ ડોઝ દેખાડી. ગુલતાન બનાવીને
 તેમની સાથે જમ વાહાલા મીત ઉદયનો ખચાવ કર-
 નહિ તો ચપન લોકો શાવી જશે અને મિત્ર મરાયો જશે.
 માટે ચાલો.

ખાજા—હા બાઈ આપનું ધારવું બરાબર છે.

બાદશાહ—વહ મેરા બાહાદુર સરદારો તુમેરીયે હમારા બહોત
આકીન હયે. બોત હુંશીઆરીસે લડનાં.

ચંપક—ચાલો બાબી=

(એમ કહી ચંપક અને બાબી કપડાંની અંદર હથો-
યાર સહીત બાદશાહ પાસે આવી સલામ કરી બેસેછે)
શાહનવાહુ સલામ હયે.

બાદશાહ—તુમ કોન હો ? ઔર કાંઠાકે રહેનેવાલેહો ! ઔર તુમ
કાંઠાંસી આતે હો ? ઔર કયા જાતહો ? અંર ચેહ
ઔરત કોન હયે ?

ચંપક—જાંઘપના હમારી સાથ હયે વો હમારી સાથ ગાનેવાલો
ગુલુકા હયે. ઔર હંમ મુસલમાન હયે, હમ બાહોલ
દુર દેશસે આતે હયે, ઔર હમારા દેશ પંજાબ હયે.
ઔર હથારા ધંધા ગાને બજાનેડા હયે. જાંઘપના
ધંધર આપકું ખુશ કરનેકે ખાસ્તે આયે હયે, (સ્વગત
હ હું તને જાણું છું હું તો જમપુરીના રસ્તો બત
લાલ વીલાય કરું છું, યાદ રાખ.)

બાદશાહ—કુચ્છ અચ્છી ચીજ હોને દો.

ચંપક—અચ્છા અનંદાતાર જયસા આપકા કુકમ.

બાબી—(નાચીને ગાય છે)

ગાયન ૭૦ મું.

ગુલુકા બનીરે હું ગુલુકા બની (૨)

ક્ષત્રાંશી થઇને હું ગુલુકા બની (૨)

બહાલાને ઇળાજ હું ગુલુકા બની—

ગુલુકા—

તમે બાબો છો લલવા તે જાણું સહી [૨]

નવ ફાવો જરા કે માનો સહી;

માનો સહીરે તમે માનો અહીં—

ગુલુકા.

બાદશાહ—સાહાબાશ. સાહાબાશ, બહોત અચ્છા નાચ ફીયા હયે
(વજર તરફ જોઇને) વજર ઉરકુ શાયા દોશાલ
ધનામ દો.

વજર—જયસા આપકા હુકમ.

(એમ કહી શાલો ઈનામમાં આપે છે)

ચપક—(શાલો લે છે) ખુશ રહો અંનદાતાર (આફુ જોઇને)
આપકું નાખુશ કરુંગા, શીકર મત કરો. અખ થોડી
ડેર હવે, દીખા દેતાહું.

બાદશાહ—વજર સરદારોંકું પદાકરલે ચલોં અખ ડેર હોલી હવે.

વજર—અનેહા શાખ.

[ગોર ધરતા ધરતા બોલે છે.]

ગાયન ૩૧ મુ.

શુરવીર સરદારો કાફરોને કાપી નાંખો,
સમશેર લઈ જાલો કાફરોને છઠી નાંખો;
છેદા છેદા કાફરોના શીર છેદા— શુર.
રણવીરો શુરવીરો ક્ષત્રીઓથી નવ ડરો,
લારો હામ, કરો કાંમ, મુરથી ચલાવો કામ;
મારોં મારો કાફરોને ઠાર મારો— શુર.

(કહી નવ્ય છે.)

ચપક—(આગળ આવીને) હાય પાપીઓએ મારા ભાર્મના ચ-
ન્યપર ચઢાઇ કરી છે પણુ શીકર નહિ, પાપીઓનો
પાછળથી તમાસો જોઇ ભાઈ નહિં ફાવેતો તેઓ પર
કુટી પડી, હરાવી તેઓ પાસેથી લેખ લેખાવી લઉં
પણુ હાય તે લોખો તો ગયા, હવે વખત કાઢવામાં
સાર નથી. (બાળા તરફ જોઇને) બાબી હવે
વાર કરીશું તો ગણલત ખાઈ જઇશું માટે એકદમ
જઇએ તો હીક.

બાળા—હા ભાઈ ચાલો—

(એમ કહી બંને નવ્ય છે.)

(મેઘો અને શુણુકા આવે છે.)

મેઘો—સ્વામેકળા, તાલતો બરાબર ખેસતો આવ્યો છે બાદશાહ
લઢાઇપર ચઢી ચુક્યા છે હવે ઉદેપુરની માઠી લેવાને
જઇ પણુ વાર નથી, હવે ઉદયગંધા થા બારહે, પ્રીયા

તું જરાપણુ ગભરાઈશ નહિં. હવે તમારે રાણી મ-
વાની થોડીવાર છે. પણ કાંઈ નહિં જોઈએ છીએ.

ગુણકા—હું શું કામ ગભરાઉં, આપ રાજ થયા એટલે હું તો
જાણું રાણી થઈજાયુમ્મી પછી મારે શું ગભરાવવાનું જેવું
છે પણ.....તમ ફરી જાવ ત્યારે.

મેઘા—તાજ સમજે ફરી જાઉં તો, (એમ કહી ગળે હાથ મુકે છે)
પ્રીયા જ્યાં જઈએ ત્યાં આપણે તો સાથેજ. પ્રીયા,
કોઈ દીવસ મેં તારાથી જુનાઈ રાખી છે) જા જા,
માંડી મારો વાસ્ત્રાસ નથી આવતો, આ વાસ્ત્રાસ
આવતો હોય તો લે વચન. (એમ કહી હાથમાં તાળી
આપે છે) ચાલો હવે લઢાઈની આર જોવાની છે, વળી
ત્યાં પાસે રહી ઉદયનું કાટકું જલદી કઢાવી નાંખીશું,
એટલે વચમાંથી શંસ નીકળે જાય, ને બાદશાહ પાસે
માગેલા વચન પ્રમાણે રાજ મળે, એટલે એટા પાર,
પ્રીયા તારે માટે આ જાન પણ ખુશખબર છે. આ
મેઘનત માસ તારા માટેજ થાય છે, માટે પ્રીયા હવે
જલદી જઈએ તો ઠીક.

ગુણકા—ચાલો ત્યારે—

(એમ કહી જાય છે, પડેલા ઉપડે છે)

સ્થળ.

મધ્ય મેદાન.

(ઉદયના સર્વ સામતો હથીઆર સહીત તૈયાર થઈ બેઠા છે.
બાદશાહનું લશ્કર એકદમ આવે છે. તોપોના બગાકા છુટે છે, ને
એકદમ ઉદયના લશ્કરને ઘેરે છે, લઢાઈ ચાલુ થાય છે, ઉદયના
લશ્કરના કેટલાક માણસો પડે છે, ને ઉદય છેવટે પકડાય છે અને
બાદશાહની ફતેહ બોલે છે એટલે તબક્કા વેચે નીકળેલો ચંપક
એના એજ વેચે પોતાની પાસેથી તલવાર કાઢી બાદશાહના લશ્કર
પર ફૂટી પડે છે. અને ઉદયને છોડાવે છે, બાદશાહ અને તેના

નજરને પકડે છે, અને ઉદયસિંહની ફતેહ શતેહ બોલે છે, ને બા-
દશાહ પાસેથી ચંપક સોનાના પત્રે હરદમ ઉદયના તાબે રહેવાનો
લેખ લખાવી લે છે, પછી બાદશાહ અને તેનું લશ્કરનું વધેલું માણુ-
ન્ય છે. અને તખલ્લીનું શુર ચતુરાઇ અને બળ અને પોતાને
જીતાવ્યો અને જીડાવ્યો તે બાહાદુરી જોઇ તેનો ઉપકાર માને છે.
બાદ ખુશાલીમાં કનચનીઓને બાલાવી નાચ કરાવે છે.

કાંચનીઓ— ગાયન ૩૨ શ્રુ.

તોમતનનનનનનનતોમથોમથનનનનનનથોમ
છોમછનનનનનનનનછોમહોમહનનનનનનનનહોમ
ધા,ધા,ધા,ધા, ધીડકીટ ધીડકીટ ધાધા ધીડકી ધીડકીટ ધાધા
તોમતનનનનનનનનતોમતનનનનનનનન
છોમછનનનનનનનનછોમછનનનનનનનનછોમ.
તાતાતાતાતાધા, તાતાતાતાતાધા, ધીડકીટ ધીડકીટ ધાધાધા.
હોમતનનનનનનનનતોમતનનનનનનનન
છોમછનનનનનનનનછોમછનનનનનનનન
છોમછનનનનનનનનછોમ.

બીજે સમાપ્ત.

અંક ત્રીજો.

સ્થળ.

હિંદની ખાંભી મરુલ.

અંપક—રાજધીરાજ હવે અમને જવાનો વખત થઈ ગયો છે અમારે બધા દુર દેશ જવું છે માટે અમને રજા આપો અને બાદશાહે લેખ લખી આપ્યો છે, તેવો લેખ તમે પણ લખી આપો, અને સુખેથી રાજ્ય કરો, ઝટ કરો અમારે જવું છે.

હિંદ—કબુલ, લેખતો લખી આપું. પરંતુ લેખ લખી આપતાં પહેલાં આપ કાણુ છો અને શા કારણથી મદદે આવ્યા તે જણાવો.

અંપક—મદદે આવ્યા તે કારણુ તો એજ કે આપની હાર નેહાં અને મને એવી પ્રતિજ્ઞા છે કે જે તરફની હાર થાય તે તરફનો ચર્ધ, જીત પામેલાની સાથે લઉં, વગી અમે માવા બળવવાવારા ગવૈન છીએ.

હિંદ—તે(સ્વમત અરે આ શુરવીર કાંઈ તખલ્લી નોહાય, તે તો કાંઈ લડવૈયો લાજે છે, લડવૈયો નોહાયતો બાદશાહને જીતી લેખ લખાવે નહિ, અને મારી પાસે લેખ લખાવવાની હિંમત ચાલેજ નહિ, માટે આને લેખ લખી આપવોજ પડશે, અને આનાકાંની પીલકુલ ચાલશેજ નહિ, નહિતો મારી સાથે જઠાઈ કરી મને હરાવશે,

મારા કરતાં લઘાઈમાં હથીઆર વીગેરે પકડવામાં સર્વ વાતે પ્રવીણું છે, માટે લખી આપવો તેજ બરાબર છે) કેમ ગવૈયાજી કહો આપને શું લખાવવું છે.

મેઘા—મહારાજ આંને નોકરીમાંજ રાખી ક્યોને, ખીચારો ગરીબ છે તે જટ કમુલ કરશે. (આહુ જોઈને એ નોકરીમાં રહે, એટલે જો તારી વલે.) પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ.

ઉદય—પુછી જુઓ ત્યારે રહેવાને કમુલ રાય છે.

મેઘા—કેમ ગવૈયાજી નોકરીમાં રહેશો એને આપ પગાર શું લેશો.

અ'પક—અમે કામની તાબેદારી કરતાજ નથી, અને અમે નોકરીમાં રહેવાના નથી અને અમે નોકરી કામની કરતા જ નથી.

મેઘા—મહારાજ સાંભળ્યું ને તો ઘણા ચલાઉ માણસ છે એ તાબેદારી નહિ કર માટે જવાહો, અને લેખ લખી આપો.

અ'પક—હા, હજી હમારે ઘણું દુર જવું છે, માટે જટ કરો. વખત જાય છે.

ઉદય—(ખડીયો કલમ ને કાગળ લઈને) કહો ગવૈયાજી શું લખું.

અ'પક—[લખો] તમારો તાબેદાર છું, બાદશાહ સાથે મારી વતી તમે લડા મને છોડાવી. ગાજ્ય અપાવ્યું છે, અને જન્મ સુધી હું તમારા દબાણમાં છું.

ઉદય—બસ એથી વધારે લખવું નથી

અ'પક—ના બસ એજ લખો.

[કહી લેખ લખે છે.]

ઉદય—ત્યારે કાંઈ ઇનામની ખાતર તો કાંઈ લેતા જવ.

અ'પક—(સ્વગત આ ઇનામની વાત ઠીક કહી છે. વખી આ એક પુરાવા ઉપર વળી બીજો) રાજા તમે મને શુ ઇનામ આપશો, મારે તમારી પાસેથી વધારે ઇનામ નથી જોઈવું, પરંતુ આપ મને હરદમ યાદ આવો અને હું

પણ આપ હરદમ યાદ આવું એવી ઝીંજ આવે,
 હિંદય—(આ કાંઈ વધારે ઇનામ માગે છે માટે) મેં પણ તરફ
 જોઈને] મેં પણ એક સાખ રૂપીઆના જવાહીરના ઘ-
 ઝીના લાવી આવે.

(એટલે કહેલે એટલે મેંથી આવવા જાય છે.)

અંપક—મને આ ઇનામ જોઈતું નથી, પરંતુ હું માથું તે આવશે !

હિંદય—હા, ધણી ખુશીથી માગે, કેમ નહિં આવું.

અંપક—ત્યારે આવો તમારે હાથે માદલીયું બાંધું છે તે ?

હિંદય—હાય આ માદળીઆની આને શી ખબર, માદલીયું આવું
 તે બાર વાગી જાય. માદળીયું કાંઈ મીઠકતવાળું નથી
 પરંતુ આ માળુસ ખાહારનો નોહોમ, પરંતુ અંદરનો
 લાગે છે. [વીચાર કરેછે] કાણુ હશે ! આ કાણુ હશે !

અંપક—કેમ ઇનામ આવવાની સત્તા નથી. વિચાર સું કરો છે
 આવતું હોય તે આપી દો નહિં તે ના કહો,

હિંદય—આપું પરંતુ આ હલકા માદળીયાને આપ સું કરશો તે-
 અપને સું કામમાં આવશે ! આતો હલકું છે માટે
 કાંઈ બારે ઇનામ માગો કે જેથી તમારું હારદેજ ની-
 કળી જાય.

અંપક—આપતું હોય તે જોજ આવે નહિ તે ના કહી દો કે
 આજા ધરાબસ વિનય પાછો આવ્યો જઈ.

હિંદય—(સ્વગત ના આવું તે ભરા મુખે જોસેલા વચનને અંધ
 લાગે અને ફનીઆમાં અવધારતી સમ, માટે જેમ થ-
 નાર હશે તેમ થશે, માટે આવવા દે. કાંઈ શીકર નહિં)
 મેં પણ ભયે,

[કહી આપે છે અંપક થે છે]

અંપક—લાવો હજુર. [લઈને આગળ આતિને] ઠીક થયું પણ
 હવે મારે આ મેંધાને ખુરેખુરો બનાવી તેની બરાબર
 અખર લેવી જોઈએ. ને મેંધાને તેના કરેલા ફળ બ-
 રાખર અખાડવા પડશે, માટે [બાળા તરફ જોઈને]
 મેંધેન બાળા મેંધેન હવે આ વેસ મને વધારે વાર
 સખવો યોગ્ય લાગતો નથી. મારે હવે આપણે આને

હુંજ ઝવેરી બની સર્વ ચરચા જોવી. અને બનતા હ-
પાયે હૃદયને કલકત આવવા દેવી નહિ. માટે સત્વર
જઈ વેણ બદલી નાંખીએ તો સાર.

બાળા--હા દીયરજી તે બરાબર છે, તે માફારી પ્યાનમાં બરાબર
આવે છે.

બાળા અને ચંપક-- ગાયન ડઠ મું.

મુજ ચતુર દીયરજી બહાલારે વેહેલા સીધારો.

મુજ પત્ની ઉગારો વિરારે સાથે પધારો--

વેશ બદલી જઈએ તો જે થાય પાંશરૂ કામ;

નહિં તો મેઘા ભરમાવીને કાઠે તેહવુ. નામરે--મુજ.

સત્ય ભાષુ ભાલી વાહાલાંરે વેહેલાં પધારો.

બહાલાં ભાલીજી ભાષુ તમને મુખેથી આ વાંજ;

મ્હોટા ઝવેરી બની ઠનીને બચાવું વીરો ભાંજુરે--સત્ય.

મુજ ચતુર દીયરજી બહાલારે વેહેલા સીધારો.

મુજ વીરા સત્વરથી જઈને સત્ય કરોને સાર;

જોગ સાધીને જે જઈએ તો ઉગરે મુજ ભરથારે--મુજ.

ચંપક--આલો બાબી--

બાળા--આલો--

[કહી બને જાય છે.]

મેઘા--અનંદાતાર માફારે જરા ખીબ કામો માટે બાહાર જવું છે.

માફારાજ આજા આપો તો જઈ.

ઉદય--જવ. [સીપાઈ તરફ જોઈને] સીપાઈવાહાલા માફારાજને
બોલાવો !

(બાહ્યજી આવે છે, મેઘા જાય છે)

સીપાઈ--જી સાહેબ,

બાહ્યજી--કહો અનંદાતાર રોવકને શી આજા છે.

ઉદય--વાહાલા માફારા પીતાજીના રાજ્યમાં જવું છે ને તપાસ
કરવી છે. માટે માફારી સાથે આલો--

બાહ્યજી--જેવી બાપુની આજા. પધારો સાહેબ--

(કહી બાહ્યજી અને ઉદય બંને જાય છે
અને પછો પડે છે.)

સ્થળ.

રસ્તો.

(ઝવેરીનો વેશ પેહેરી ચંપક અને બાબાનું આવવું, અને સાંભી બાબુથી મેઘાનું આવવું અને ચંપક અને મેઘાનું અથકાવું.)

ચંપક—મેહેરબાન જરા ન્નેમને ચાલોને (સ્વમત લાબ્યા ભાગતો ઠીક આબ્યો છે આંને ગમેતેમ ઉધું ચતુ સમજવી લખાવા લઉં) ભાઈ તમે આ ગામમાં રહો છો !

મેઘા—હા, આજ ગામમાં રહું છું.

ચંપક—ત્યારે એક દમાઈ કામ આપ નાકરો ?

મેઘા—કહો તે શું કામ છે, ને આપ કાણુ છો ?

ચંપક—કામ તો બહુ છે કહો તમારાથી થશે ? હું ઝવેરી છું.

મેઘા—ત્યારે કહી નાંખોને શું છે. પણ કાંઈ નહિં ન્નેમને છીએ.

ચંપક—કામ તો એ છે કે પેલા ઉદયગ રાજાએ મારો એ લાખ રૂપીઆનો ઝવેરાતનો માલ લીધો છે છતાં માલ પશુ આપતો નથી અને નેની કીમત પણ આપતો નથી. અને ઉલટી આ મારી કેડો ભાગી નાંખીછે. ભાઈશાખ ન્ને મને તે અપાવશો તો તમને રાજી કરીશ.

મેઘા—રૂપીઆ લેવા છે કે તમારે તેને મારવો છે.

ચંપક—મારે તો મેંએ નાંતાં કરવાં છે, રૂપીઆએ લેવા છે અને મારવો પશુ છે.

મેઘા—જુઓ ભાઈ મારાથી તેમને થોડો બહુ મરાશે નહિં પરંતુ તમે ન્ને કહેતા હોતો તમારી ખાતર તેને ડેર માઈ અને તમારા રૂપીઆ અપાવું.

ચંપક—હા ભાઈશાખ ન્ને મારી નાંખો તો માહારે તે રૂપીઆ તમને મારોમાર આપી દેવા પશુ મને માફ વેર વાળી આપો તો સાફ, પરંતુ હમે ત્યાં શી રીતે જશે ને શી રીતે મારશો ?

મેઘા—જુઓ હું ત્યાં નોકર છું મારે તમે ત્યાં ઉપરાષ્ટ્રી આવજો. ને હું માતાનો પરસાદ છે એમ કહી જરૂરીમાં ઝેર

નાંખી ત્યાં લઈ આવીશ. અને તમારા રૂપીઆનો તોડ કરી આપી, પાછળથી તેને પરસાદ છે એમ કહી તેના હાથમાં બરશી મુકીશ અને તે ખાશે એટલે સહેલ થઈ જશે ને તમારું વેર વરસે, કહો મારું પારવું મરાબર છેને.

ચંપક—પણુ હેર ક્યાંથી લાવવું, અને અમને પરદેશમાં ક્યાંથી મળે.

મોલો—(સ્વગત આ મારેડીક તાલ બેસતો આવ્યો છે, આ કામમાં તો રહેથી જ્યપામીશું, કારણુ આ ગ્રેવેરીની મદદ મને સારી છે એટલે ઠીક પડશે.) અરે સાહેબ હું તેના તાબામાં લદાઈના સીપાઈઓપર સરદાર છું, મને વળી મારે હેરની થી ખોટ પડે તેવી છે, રાજ્યમાં હું જે મળ્યા છો, અરે મેં તો કરવામાં કાંઈ બાકી રાખી નથી, મેં તો તેની રાણીને અને એક તેના દોસ્તદાર ચંપક નામનો પ્રધાન હતો, તેને બંનેને ઉદયને ખોટું સમજાવી વીંટીએ અદલબદલ કરાવી દેશપાર નાક કાંઈ કપાવી કઢાવી મુક્યા છે, વળી હું રહેખાં બાદશાહને તેના પર ચઢાઈ કરાવી લાવ્યો હતો, પણુ એક રસ્તે જનાર કોઈ તમારા જેવા તબલચીએ તેને બચાવ્યો, નહિં તો પુરો થઈ જવાનો હતો, પણુ વળી બચી ગયો છે, પરંતુ આંમે તો જરૂર નહિં બચે, જુઓ તો ખરા ચારી આલછડી, અરે બાઈચાબ મેં ધણી મુક્તી કરી હતી, પરંતુ હું તેનું રાજ ભેવાના કામમાં અને તેને મારવાના કામમાં ફાવ્યો નહિં, પરંતુ આ વાંચારમાં તો બેડો પાર થઈ જશે.

ગુણકા—વીંટી બદલનાર હું ખોતેજ છું, મેં ના બદલી હોત તો કાંઈ થવાનું નહોતું.

ચંપક—(સ્વગત હાથ કબુલતો કરે છે, મુરખાએ મને હજી જાણ્યો નથી. અને લાલચનો માયો લખી આપશે. વળી ભલે થાંપળ બાઈ છે. ને વળી લાલચુ છે એટલે બખાવી ભેવામાં તો વાંધો નહિં જ આવે. મારે લાજ

કહું તો ખરા) ત્યારે ભાઈ એ કામ આપણે કરીએ ખરા. પરંતુ હમે પરદેશી રહ્યા અને આપ અમને ફ-સાવી મારો, ત્યારે અમારો પરદેશમાં કાણ બેઠી. માટે જો આપને તે કાર્ય કરવું હોયતો મને જો આંકડા લખી આપો એટલે અમારા મનમાંથી વેહેત નવ. આપની ધ્યાનમાં આવે તો તે રૂપીઆ મને તો આપ લઈ જાઓ. પરંતુ જો આંકડા લખી આપો-તો સાફ.

મેથો—(સ્વગત) સ્વામકળા લખી આપવામાં શું વાંધો છે અહીં કાણુ જોવા બેઠું છે આ લોકોની હિમ્મતથી આ-પણું કામ થઈ જશે.

મેથો—(ત્યારે લખી આપો, શું હરકત છે.

મેથો—બાલો બાઈ શું લખવું છે, પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ.

અપક—જાણ.

મેથો—અપક અને બાળાની વીંટી અમે બદલી હતી બાળા અને અપકને દેશપાર પણુ અમેજ કરાવ્યાં હતાં અને ઉદ-યસિદ્ધ ઉપર ફતેહખાને પણુ હુંજ ચઢાવી લાવ્યોહતો, અને ઝેર પણુ લાવવું અમારા માથે છે અને પરસાદવું નામ દઈ ઉદયને ઝેર ખવડાવવું પણુ અમારેજ માથે છે, અને ઉદયને ઝેર ખવડાવવાના કામમાં મહેનત બ-દલ ફક્ત તમારી પાસેથી અમારે ઉદય પાસે તમારા બે લાખ રૂપીઆના ઝવેરાતના દાગીના છે તેના રૂપી-આ મારે લેવાના છે.

(લખી મેથો અને ગુણુકા બંને જણા સહી કરે છે.)

અપક—ભાવો કાગળ.

(એમ કહી લખેલો કાગળ લે છે)

(સ્વગત હવે જો તારી મજા સ્તી થાય છે.) મેથાજી જઈશું, હવે કાલે આ ઠેકાણે આ વખતે આવીશ.

મેથો—હા જરૂર આવજો.

ગાયન ૩૪ મું.

કાટકું કાટું કાટકું કાટું કાટકું રે,

બોહાહોહો મારે આનંદ વાપ્યો મેમથી અતિથલુરે—

રાંડા નચાવું કે દાર ઉડાવું રથાંભાવું મનશે માનશે—
અતરો લાવું કે કુલો મંગાવું રસીલીને શું ફાવશે—
કેશર લાવું કે બરાસ લાવું મારો રાણીને શું ભાવશે—
રાણી બનાવું કે શાંણી બનાવું હું વાહાલી તું રાથી રાખશે—

(બાબા અને અંક જાય છે.)

ગુણકા—પ્રાણનાથ આપની મને પુરી ખાત્રી છે, આપના વાક્યો
બરાબર છે. આપનું કહેવું સત્ય છે.

મેઘા—પ્રીયા તારે માટે આ પ્રાણ પણ ત્યાગ કરવાને તૈયાર છું.
પ્રીયા તું ખાત્રીથી સમજ કે રજ તો આપણનેજ મળી
ચુક્યું, પ્રીયા આજથી તું માહારી પટરાણી છે.

ગુણકા—પણ આપ તો પાછા બાળાને શાધી કાઢી વરવાના છોને ?

મેઘા—તે તો તારી દાસા થઈ રહેશે, પછી કેમ બાલ. પણ કાંઈ
નહિ જોઈએ છે.

ગુણકા—પ્રાણનાથ આપ ખરું કહોહો, આપો વચન

મેઘા—લે વચન. (એમ કહી તાળી આપે છે) પરંતુ પ્રીયા વ-
ખત ધણો થઈ ગયો છે, માટે ચાલો, પણ કાંઈ નહિ
જોઈએ છે.

(બંને જાય છે પછો ઉપડે છે)

સ્થળ.

કેદારસિંહની કચેરી.

(કેદારસિંહ અને પ્રધાન આવી બેસે છે, કચેરી બરામ છે
ઉદય અને આમણ સુપકી રીતે બાણુપર ઉભા રહી ચરચા બુઝે
છે અને રાજના ચાર પાંચ માણસો ઉદયસિંહના રાજની ખબર
અને સ્વયંવરની કાંચાની હકીકત કહેવા આવે છે.)

૧. લો વાણીયા—અનંદાતાર આપના દીકરા ઉદયસિંહ મોટી
રાજ્યધાની ભોગવે છે અને એ તો મોટા રાજ થઈ
ગયા છે ને તેમની કીરતી જગમાં બરાબર જાગી છે.
અનંદાતાર કર્મમાં હોય તો શું ના મળે, સર્વ મળે.

૨. જો વાણીઓ—હા માહારાજ બરાબર છે એ ખરૂં છે વળી માહારાજ સ્વયંવરમાંથી જે કન્યાને આપે વરાવી છે તે તો બાપજી બારવડીઆઓ છે, અમે તો સાહેબ હિંદી વાત સાંભળી છે તેથી અમે આપને કહીએ છીએ, અંનદાતાર કરમમાં લખ્યું હોય છે તે કાણુ મી-થા કરે છે.

બંદા વાણીઓ—હા માહારાજ એ વાત તો બરાબર છે, અમેએ નજરે નજરે સાંભળી છે,

ઉદય—(સ્વગત) માહારાજ જોયું અહિં સુધી વાત આવી પો-આ છે, અને વળી પેલો વાણીઓ એમ બોલ્યો કે, કન્યાને સ્વયંવરમાંથી બારવડીઆઓ લઇ ગયા છે તે કન્યા કાણુ હશે, તે કન્યા તો બીજી કાંઈ નહિ, પ્રીયવંતીજ હાય. ચંપકે તો માહારી આબરૂ બને તરફથી લીધી. માહારી બેહેન અને માહારી રાણી બંનેને ઉપાડ્યાં, હાય એ ક્યારે મજે ને ક્યારે એને કાપી નાંખું, હાય તેણે પ્રપંચ રચવામાં કાંઈ ખામી રાખી નથી, પણ ગમે તેમ કરી એ નાક કાંન કદાને પકડી પાડું છું ને પુરી સગ્ન કરું છું,

આહાજી—(સ્વગત) માહારાજ ધીરજ રાખો, જે વાતની આપણે તપાસ કરવા આવ્યા છીએ, તેની તો તપાસ કરો. પછી તે આપ કરજો, પરંતુ અહિંનો તમામ બનાવ જુઓ. પછી સર્વ સાફ થશે.

કેદાર—ઓહો ઉદય આટલો બધો કીરતીવાન થયો છે, તેણે આ-ટલી કીરતી મેળવી છે. વાહ ધન્ય છે. ઉદયસીંહ ! તાહારા કહેવા પ્રમાણે કર્મ છે એ ખરૂં છે કર્મ-માં હતું તો રાજ્ય અને દોલત સર્વ મળ્યું, પરંતુ પ્રધાંનજી મેં પૈસાનો ખોટો અભિમાન રાખી માહારાજાહાલો ઉદયને દુર કર્યો, હાય પ્રધાંનજી હવે મારે તેને શી ચુકતી કરી મળવું અને તેને શાંત કરવો. તેણે તો કર્મ કબુલ કરાવવા કાગળ પણ મારાપર મોકલ્યો છે. જો તેને એક માસમાં જવાબ માટે કાઢાવવાનું કાઢા-

બું છે. પરંતુ પ્રધાનજી હવે તેને શી યુક્તિથી મળવું,
 પ્રધાન—અનદાતાર, ગમે તે યુક્તિ શોધી કાઢી ઉદયને મળીશું
 ગભરાશો નહિ, ઉદયસિંહ સમજી છે તે કાંઈ મુશ્કે
 નથી, તે સઘળું સમજે છે, પરંતુ પ્રીયવતી બેહેનની
 ખબર કાઢવાને હાથને હાલ જવું જોઈએ, કારણ તે
 ખીચારી તે ખારવડીઆઓના હાથમાં હશે અને મું-
 ઝાતી હશે, માટે તેમની શોધમાં જઈ આવ્યા પછી
 ઉદયસિંહ પાસે જઈશું,

કેદાર—હા પ્રધાનજી તે જરાબર છે પણ તે ક્યાં મળશે,

પ્રધાન—માહારાજ હજારો જંગલો ફરી ગમે ત્યાંથી પતા મેળ-
 વીશું—

ઉદય—માહારાજ ઠેકાણે તો જરાબર આવ્યા છે, બેહેન આપણી
 પાસેજ છે, આટલી હકીકત આપણે જાણી છે, માટે
 હવે અહિંથી ચાલ્યા જવું એ ઠીક છે, માટે એકદમ
 જઈએ તો ઠીક,

ખાહાણ—ત્યારે અનદાતાર હાથે જ કહી નાંખોને એટલે શોધવા
 જતાં અચકે.

ઉદય—બહુ સારૂ બેશીરહો, તમે તમારે વચમાં બોલવાનીથી જ-
 ર છે. જે કહેવું હોય તો છુપો વેશ લઈ શું કામ
 આવેત, ઉઘાડા ના આવેત? એક વખત તેઓને શો-
 ધમાં જવા દો, પછી હું તમોને અહિં મોકલીશ, એ-
 ટલે તમે તેમને બોલાવી લાવજો. કેમ જરાબરને.

ખાહાણ—જેવી આપની મરજી, અમારે નોકરને શું છે, ચાલો
 પાછા જઈએ,

ઉદય—ચાલો—

(એમ કહી બંને પાછા જાય છે)

કેદાર—પ્રધાનજી શોધમાં જવા સાફ એ સીપાઈઓ તૈયાર કરો ?

પ્રધાન—બહુ સાફ અનદાતાર.

કેદાર—

આચન કપ મું.

કરી છે મેં હાથે જક કરી જુઠી મત બરી;

વધી છે તે સાથે ચીન્તા અતીશય મનમાં ખરી.

સજ થઇ મેં સર્વ જોયું પણ ન કાવ્યો વૃદ્ધ ઠરી.

મત કરી મેં સર્વ જોયું, સાચને અલભો કરી

પૈસો જોડો કર્મ સાચું એ ઠરું મનમાં ખરું.

મમત બાંધી માન મુક્યું જાતેથી જલદી મરું.

માહારા વાહાલા પ્રધાનજી બીજી વાતો બાબુપર મુકી

વાહાલી પ્રીયવંતીને શોધવા સત્વર તૈયારી કરે.

પ્રધાન—હા બાપુ, ચાલો સીપાઇઓ પણ તૈયાર છે ને હું પણ તૈયાર છું.

(એમ કહી બે સીપાઇઓ સાથે કદાર અને પ્રધાન પ્રીયવંતીની શોધે નીકળે છે.

સ્થળ.

રસ્તો.

(મેઘો અને ગુણુકા આવી બેસે છે.)

મેઘો—વાહાલી, પેલા ઝવેરી હજી સુધી કેમ નહિં આવ્યા હોય?

ગુણુકા—પ્રાંશુનાથ આવતા હશે. હજી વખત થાય છે, માટે થોડી વાર રાહ જોઇ બેસો એટલે આવશે.

મેઘો—સ્વામિકળા કાંઈ ઝવેરીના જેવાજ આવતા જણાય છે. મારી નજરે પડયા છે, હજી જરા દુર છે, સ્વામિકળા આ ઉદય કાર થયો એટલે રાજ તો જાણે હું બેવાનેને એટલે તું રાણી તો જરૂર બનવાની, સ્વામિકળા તું રાણી બનીશને વળી બાબા જેવી તારી તેહેનામાં રહેશે, એટલે તારી તો સાહાયબીને તો કાંઈ પારજ નહિં રહેવાને, પછી તો તું ઓઝલમાં રહીશ ને બાબા જેવી તો તારી તેહેનાતમાં હજારો દાસીયો રહેશે પણ..... સ્વામિ તુંતે વખતે દાસીઓ ઉપર હુકમ શીરીતે બળવીશ અને તું શી ચાલીશ, જોઈ તને રાણીની ચાલ ચાલતાં આવડે છે.

શુણકા—મારી ચાલતું શું પુછતું છે, મને શુણકાને વળી ચાલમાં ખાંભી આવે કે (એમ કરી ચાલ બતાવે છે) ને દાશીયો ઉપર હુકમ એવો બજાવીશ કે દાશી પાન લાવ, સોપારી લાવ, અંતર લાવ, મેગરો સાં, ચં-બેલી લાવ અને ચંપીનની ભોતલ લાવ. એમ હુકમ કરીશ એટલે દાશીઓ તુરત લાવી રજુ કરશે અને બાળા પાસે તો હું પગ ચંપાવીશ.

મેઘા—વાહ વાહ શાખાશ છે, ધન્ય છે, સ્વામ તારી ચાલાકી અ-ને ડાહ્યાપણુ જોઇ મને તો કંઈ કંઈ થઈ જાય છે, સ્વામ તું બધી દુશીઆર છે,

શુણકા—પણુ વાહાલા તે સર્વ ખરું, પરંતુ આપની મેહેરમાની હોય તો તે સર્વ ચાય ને ?

મેઘા—અરે વાહાલી એ શું બોલી, તારાથી મારે શું વધારે છે, માદારે તારાથી આ દુનીઆપર કાંઈ પણ વધારે નથી ને મેં કાંઈ પણ વધારે ગણ્યું પણ નથી અને ગણવા-વાનો પણ નથી, પ્રીયા તું તારા દીલમાં જરા પણ એ વાત રાખીશ નહિ, સંકોચાઈશ નહિ, આ તાહારો વાહાલો મેઘો તને પ્રાંણુ આપવા તૈયાર છે, પણ..... સ્વામ હવે એ આવી પોહોંચ્યા છે, બરાબર તં-ચાર રહો—

(એમ કહી બંને નીચે બેસે છે,)

(ચંપક અને બાળા આવે છે)

ચંપક—કેમ મેઘાજી કમારના આવ્યા હોને ફટલી વાર અહ બેઠા છો ?

મેઘા—જી કાંઈ નહિં ચોરીવાર થઇ આવ્યો છું, વધારે મેહેરમા-ન (એમ કહી ખસી જઇએ, મને બેસાડે છે.) પણ આ દાખડામાં શું છે જવેરાત છે ?

ચંપક—હા જવેરાત છે. (સ્વગત દગલખાજ કેવો લુચ્ચો છે પણ શીકર નહિં, હવે જમપુરીમાં તેઓને જવાને ઘોડીના વાર છે.)

મેથા—આપ મને બતાવો તો થોડું બધું ખરીદ કરીએ. પણ કંઈ નહિ જોઈએ છીએ.

અ'પ—તમે લેશો, તમારાથી લેવાશે, હવે બતાવું છું જુઓ (કહી દાખડો ખોલી બતાવે છે) જુઓ આ કીરા છે, જુઓ આ પંન્ના છે. જુઓ આ પોખરાજ છે, જુઓ આ કણ્ણીયો છે. જુઓ આ મોતી છે. જુઓ આ લીલમ છે, જુઓ આ મણ્ણીયો છે, એ સર્વ એક એક નંગ એક એક લાખ રૂપીઆનાં છે, બોલો તમારાથી ખરીદાશે. કહો મું આપું.

મેથા—(આડું જોઈને) એય મારો બેટો ઝવેરી તો મારે જણ્યા-મ છે, ઉદમનું કાટલું કાઢતી વખતે આનું પણ જોડે કાઢીજ નાંખવું અને એને પણ ઝેરવાળી ખરશી આપવી, કેમ સ્વામિકળા.

ગુણ્ણિકા—હા સ્વામીનાથ ખરાખર છે.

અ'પક—કેમ વીચારમાં પડ્યા, ના ખરીદવા હોય તો ના કહો કાંઈ શીકર નહિ. તમને કહું છે તે કામ કરશો કે નહિ. (સ્વગત મારો બેટો મારું પણ કાટલું કાઢવું ધારે છે, પણ જમ્યા માફ રાખજે, કેાનું કાટલું નીકળે છે જોડે)

મેથા—આહા એ કામ તો જરૂર કરીશ. એ કામમાં છે શું એતો મારે એક ચપટી ચારનું છે, એક માંખ મસળું એટલી ચારનું છે.

અ'પક—ત્યારે હવે તમે ઉદયસિંહના બંગલે જાવ હું પાછલથી હું આપું છું, અને આવી તમાગ દેખતાં માગણી કરીશ. પછી તેમે તેમને પરસાદનું નામ દઈ ઝેર આપજો,

મેથા—હા જાઉં છું, જલદી પધારજો,

(એમ કહી સ્વામ અને મેથા જાય છે.)

અ'પક—મારો બેટો તાલબાજ, ક્યાં ક્યાં વીચાર ધારી રહ્યો છે, મારું પણ કાટલું કાઢવું ધારી તૈયાર થઈ રહ્યો છે, પણ કાંઈ નહિ હું ઉદય પાસે તેના કરતાં પેહેલો જઈ સમજાવી વાકેફ કરીશ, એટલે મુરખાને તેના પાપન દગ બજાશે, બાળા એન હવે આપણે ગરૂબતમાં રહેવા

સાઈ નથી, કારણ કદાચ મેં કહ્યો જઈ ઝેર આપી દેશે
તો પાછળથી આપણો હાથ નહિં ચાલે, માટે એક-
દમ ત્યાં જવું વધારે સાઈ છે, કારણ હજી જંગલ
ઓળંગી જવાનું છે માટે સત્વર જઈએ તો ઠીક.

બાળા—ભાઈ આ કામ તો સત્વર જઈ કરો, નહિ તો માહારા
પ્રાણઆધારના પાપીઓ ભોગ મેં જવી દેશે.

ગાયન હૃદયે.

કરો મુજ જાત જઈ તતકારે બચાવોને,
કરે પાપીઓ કુક કામ હે મુજ જાત ખાળોને.
મળો જઈ તાંન વધારો પ્રસન્ન કે સાચો સમંધ
પહોંચો જઈ છેક બતાવોને લેખ ચોખ્ખો વિવેક
મુરખ મનમાં છડી રહો, રાજ લેવાને કાજ;
ઠાર કરે મુજ પ્રાણને તો, કરે મુખેથી રાજ,
બચાવો વીર સધારો ધિર ધારીને;
જઈને છેક બતાવો લેખ, તો જાણુ વિવેક—
ધીરજ રાખો મનવિશે, સરવે જાણુ બેહેન;
જઈ જગાડું ઉંધતો, પછી માનશે વેળ.

બાપક—બેહેન માહારો વિચાર તેના કરતાં પહેલાં જવું, એમ
ક્યારેનો ધાર્યો છે જમારે મને વધારે કહેવું પડે તેમ
નથી, માહારે માહારા મિત્ર બાંધને બચાવવો એ મારો
ધર્મ છે, માટે બેહેન વિશ્વંશ નહિ કરતાં જલદી ચાલો.

બાળા—ચાલો બાપ !

(બંનેનું ઉદયના જંગલે જવું, પડો હપડવો.)

સ્થળ.

જંગલ.

(કદાર અને પ્રધાનનું આવવું)

કદાર—પ્રધાનજી બધું જંગલો શરી વલ્લે, પરંતુ પ્રીયવંતીનો
બીજકુલ પતો ના મળ્યો, હાથ ચું કરીશું. હવે અ-

હિથી હૃદયનું રાજ્ય પાસેજ છે. તે આપણને અહિં
આવ્યા જાણશે તો બાર વગાડશે.

પ્રધાન—હવે તો હેવટે નીરાશ બની પાછા જવું પડશે. પતો
મેળવવો મુશ્કેલી છે.

(એટલી વાત કરે છે એટલામાં ચંપક અને બાળા આવેછે)

ચંપક—બાળા બેઠેન આ ઝાળખ્યા. કાણુ છે જીઓ.

બાળા—ના મેં તેમને નહિં ઝાળ્યા તે કાણુ છે ?

ચંપક—તે આપણા બંનેના પીતાજીઓ છે, તે પ્રીયવંતીની શોધે
નીકળ્યા છે.

બાળા—ચંપકભાઈ તમે બરાબર ઝાળખી કાઢ્યા.બરાબર તેમજ છે.

ચંપક—બેઠેન હવે મને અનુરૂપો થઈ તેમને કમ અને પૈસાનું
પુછવા દો જોઈએ કેવો જવાબ મળે, હવેરીનો વેશ
છે એટલે ઝાળખશે તો નહિજ માટે જાણું.

(એમ કહી ચંપક તેમની પાસે જાય છે)

ચંપક—(તેમની પાસે જઈને) તમે કાણુ છો, આ અધોર જંગ
લમાં કમ આપડો છો, કમ આવ્યા છો, શું કામ છે.
આ જંગલ ઘણું વીકટ છે.

કેદાર—ભાઈ કર્મના સંજોગે અહિં આવવા પામ્યા છીએ.

ચંપક—કર્મનો સંજોગ એટલે શું મને તે સમજ પડી નહિ, ફરી
બોલોને બરાબર સમજાવો.

પ્રધાન—ભાઈ આ અમારા રાજ છે. તેમની દીકરીને કાંઈ બાર-
વડીઆઓ સ્વયંવરમાંથી જીતી લઈ ગયા છે, તેઓને
રાજ સમજી તેમની સાથે વરાવી છે અને પાછળથી
તેઓ બારવડીઆઓ છે તેવી ખબર પડી છે તથી
અમે તે કન્યાની શોધે આવ્યા છીએ.

ચંપક—(બાળાને આડું જોઈને) બાળા બેઠેન, હવે આંમને લ-
લ આવવા જોઈએ અને માદારા બાઈના કરેલા જી-
રની બીના નક્કી કરી તેઓની પાસેથી કમ કમુલ કરે
તો લેખ લખાવી લેવો જોઈએ, માટે બેઠેન જીઓ
હવે મારી ચાલારી,) બાઈ તે કન્યાને બારવડીઆઓ
લઈ ગયા છે ?

પ્રધાન—હા બારવડીઆ લઇ ગયા છે.

ચંપક—તે બારવડીઆઓનો પતો હું લગાડી આપી તમારી દીકરીને બતાવું, પરંતુ હું તમોને તે મેળવી આપું તે પહેલાં માહારે તમને એક સવાલ પુછવાનો છે, માટે તે સવાલનો મને તમે તમારો ખરો અભીપ્રાય આપશો ? જો તે અભીપ્રાય બરાબર આપશો તો હું તમોને તમારી દીકરી મેળવી આપીશ.

કેદાર—અરે પુછોને મેહરબાંન, હું મારો ખરો અભીપ્રાય આપીશ પરંતુ તે ક્યાં છે મને બતાવોને.

ચંપક—ઉભા રહો થાયછે, એક વખત સવાલપુછું તેનો ખરો ઉત્તર આપો એટલે પછી તમોને શોધી આપું. જુઓ સવાલનો એ છે કે, “પૈસા અને કર્મ” એ બેમાંથી કોણુ મોટું તેનો મને ખરો ઉત્તર આપો એટલે તમોને તે મેળવી આપું,

કેદાર—(પ્રધાન તરફ જોઇને) પ્રધાનજી આ સવાલ તો જોને મારે મને પરતાવો થાય છે, તેજ છે, તે સ્વાલ આ ક્યાંથી જાણે, આમને ક્યાંથી ખબર રહેને તે જાણ-ખતા તો નહિં હોમ. પણ કાંઈ નહિં તે આપણને ક્યાંથી જાણખે, તેમણે તો સ્વભાવીક આપણને પુછેલું મારે ખરો જવાબ આપવામાંકાંઈ વાંધો નથી કેમપ્રધાનજી.

પ્રધાન—હાજી કર્મ મોટોહું કહી જવાબ આપો, કાંઈ વાંધો નથી.

કેદાર—વારૂ બાઇ (ચંપક તરફ જોઇને) બાઇ માહારો અભીપ્રાય માગતા હો તો કર્મ મોટોહું છે, કહો બરાબરછે.

ચંપક—હા બરાબર છે, પણ તે મને બે આંકડા લખી આપો. એટલે પછી હું તે શોધમાં નીકળી પડું.

કેદાર—હા, કહો શી રીતે લખું (પ્રધાન તરફ જોઇને) લખી આપવામાં હું હરકત છે.

ચંપક—લખો.

કેદાર—કહો (પૈસા અને કર્મમાં કયું છે તે સર્વથી મોટું છે અને કર્મ છે એજ ખરું છે.

(એમ લખી પ્રધાન અને કેદાર બંને સહીઆ કરે છે.)

અંપક—હવે આપ પધારો, હું પતો કાઢી છાવી તમેને તમારા રાજ્યમાં સોંપી બ્રહ્મ. માટે આપ પધારો. હવે આરે તમને જરૂર સોંપી આપવી, એ માટે વચન. (એમ કહી કેદારના હાથમાં વચન આપે છે.)

કેદાર—ત્યારે બાઈ જરૂર લાવજો, જોજો વચનમાં ખાંભી આવે. તુલિ અમેજઈએ છીએ. (કહી પોતાના રાજ્યમાં જાય છે)
(અંપક અને બાબા ઉદયના અંગલે જાય છે, પડો ઉપડો)

સ્થળ.

મેવાડનો કીલ્લો.

કેદારસિંહ અને પ્રધાન શિવાય સર્વ લશ્કર કીલ્લા આગળ સુતુ છે અને બાદશાહનું લશ્કર એકદમ ચઢી આવે છે અને કીલ્લે તોડે છે, તોપો લાયે છે, અને કેદારના લશ્કરના માણસો ધાયલ થાય છે, પાછળથી કેદારસિંહ અને પ્રધાન આવી પોહોંચે છે. બાદશાહીથી મુસલમાની રાજા સાથે લડે છે. ધાયલ થાય છે અને મહામુશીબતે બંને તામે થાય છે, એવે રતેદખાં બાદશાહ બંનેને કેદ કરી હીલહીલા બોલાવી પોતાના લશ્કરસાથે પોતાના રાજ્યમાં જાય છે.

બાદશાહ—યહ સરદારો તુમને આજ હમારા નીમકહલાલ કીયા હયે આર બી હીમતસે લડેહો, આજ ખુદાકી મેહેરખાંનીસે મેહ છત મેલવી હયે, તુમ સખા સરદારો હમારા છગર હયે, હમારા જાન હયે, તુમારા સખકોં જોર મંજુર હમે, યહ બાદશુર સરદારો બોલો બીસ-મીલા રહેમાન રસુલ હીલહીલા. (વજર તરફ જોઈને) વજર મેહ ખુશાલીકે લીમે નામકાંનીઓંકુ ખુલવાકર ઈંધર નાચ કરનાંઆપએ.

વજર—જાંપનાં આપકા કહેના મંજુર હયે. અમક બુલાના આપએ. (સીપાઈ તરફ જોઈને સીપાઈ.

સીપાઈ—જ હજુર ફરમાઇએ હુકમ.

વજર—મેહ ખુશાલીકે લીમે ઈંધરસી દો નામકાંનીઓંકુ જલદી

પ્રુલા લાવ.

સીપાઈ—જયસા હજુરકા હુકમ. (સીપાઈ બોલાવવા જાય છે.)

બાદશાહ—વજર તુંમ ચેહ રાજા જૈર વજરકું ખ્યાલમે રખકે સમાલના, કીસી બાબુ જાનેમત દેના જૈર સમાલના.

કેદાર—જાંહાંપનાં રાજ્ય લેવું હોય તો સુખેથી લ્યો, પરંતુ અમોને છુટા કરો.

બાદશાહ—હમ તુમકું નજર કેદ રખેંગે, તુંમને ખોત બદમાસી કીયા હયે, તુમ બડા બદમાસ હે, ઇસ્કે લીયે તુમકું હમ હમારા રાજ્યમે નજર કેદ કરેંગા.

કેદાર—જાંહાંપના આપકું મેં લેખ કર દેતાહું.

બાદશાહ—નહિ હમકું લેમ નહિ ચપતા હયે. (સીપાઈ તરફ નોંધને) સીપાઈ ચેહ બદમાસકું ડબલ બેડી ડલના, ચેહ કારરો બહોત દગાબાજ હયે, જૈર બોહોત અબી-માની હયે. ઇસ્કે ખાસ્તે ઇશકું બહોત તજવીજસે રખના.

સીપાઈ—જયસા હજુરકા હુકમ.

(એમ કહી ડબલ બેડીયો જાનેને નાંખે છે.)

(મોકલેલો સીપાઈ નાયકાંનીઓને લઈ આવે છે.)

બાદશાહ—(નાયકાંઓને) આઘયે આઘયે ચેહ ખુશાલીકે લીયે એક અચ્છા નાય કરના.

ગુણકાઓ—જયસા હજુરકા ફરમાન.

ગાયન ૩૭ મું.

ગરવ કાંઈ રાખો નહિં મનમાંરે, સમજેછો આપ ધણ તનમાંરે,

પાનીકા પરપોટા ફુટારે, બીલ્લીને ઉંદરકું છુટારે
મચ્છી જેમ પાનીસી બુદીરે, બત્તીમાં નહિં બચી દુદીરે
એસા છવ કાયાસી બુદારે, સમજે કાંઈ સારથી સુદારે
આવે જખ મોતકા તેડારે, ત્યારે કેઈ સાથ નહિં લેજારે
—ગરવ.

બાદશાહ—માહાબાશ, શાહાબાશ, તુમારા ગાના બોહોત અચ્છા હયે, તુમારા ગાનાસે હંમારા દીલ બોહોત ખુશ હુવા હયે. (વજીર તરફ જોઇને) વજીર ચેહ નાયકાનીયોંકુ પચાસ પચાસ રૂપેકી સાડી ચેહ ગાનેકી ખાતરસે ધનનામમે દયના ઔર ઉસકું અચ્છી તરેસે ખુશ કરના

વજીર—જયસા હુઝુરકા હુકમ, (સીપાઇ તરફ જોઇને) સીપાઇ પચાસ પચાસ રૂપેકી દો સાડી ચેહ નાયકાનીયોંકુ લાકે દયદો.

સીપાઇ—અચ્છા સાબ લા દેતાહું. (કહી સાડીઓ લાવી આપેછે)

નાયકાનીયો—લાઇએ જીનાબ શીર કુચ્છ કામકે લીયે ચેહ દા-સીયોંકુ બુલાઇએ હજુર, ખુશ રહો, ખુશ રહો.

બાદશાહ—બોહોત અચ્છા આનાં.

(બંને નાયકાનીયો આગળ આવે છે,)

૧ લી નાયકા—(આગળ આવીને) જોયું બેહેન દેવા મુરખછે, આટલા આટલા શબ્દો કહી બતાવ્યા છતાં પણ નહિ સમજી હસતું મુરખાએ રાજ થઈ ઇનામ આપ્યું અને ખુશી થયો. મુરખો પરાયા રાજ્યઉપર ચુપકીથી ચઢાઈ કરી આવ્યો અને કપટથી રાજ્ય છીનાવી લીધું અને કીલો તોડી નાંખ્યો છતાં પણ ખીચારા કેદારસિંહ માહારાજને અને પ્રધાનજીને કદ કયાં છે અને મ્હોત-ને બાબુપર મુકી દીધું છે. અને પોતાના મનમાં બો-ટો ગરવ ધરાવે છે,

૨ જી નાયકા—બેહેન ગમે તેમ હોય તેમાં આપણને શું, આપ-આપણે આપણી મેજે ઇનામ તો લીધું ને હવે કરશે તે બરસે, આપણે તો ખુશ્તું જણાયું છે કે અંબીમાન ફાકટનો છે છતાં નહિ માને તો આપણને શું છે આપણો શાવાનો ધંધો છે એટલે આપણે તો આપણી શરજ બંભવતી જોઇએ.જે કરશે તે બરશે ખીજનેશુંદે

૧ લી નાયકા—ત્યારે બેહેન આપણે ચાલો હવે જઇએ.

નાયકા—ચાલો. (કહી બંને જાય છે, પડદો પડે છે)

(૧૧૪)

સ્થળ.

ઉદયનો બંગલો.

(બાળા અને ચંપક આવે છે.)

ઉદય—સીપાઈ આ વેહેપારીને બોલાવ ?

સીપાઈ—જી બોલાવું હજીર. (ચંપક રસ્તે થઈ જાય છે ત્યાંથી સીપાઈ બોલાવવા જાય છે.)

બાઈ આપને હમોરા રાજ બોલાવે છે.

ચંપક—કોણ રાજ છે ને શું કામ છે.

સીપાઈ—જી ઉદયસિંહજી તેમને આપની પાસેથી માલ ખરીદવો છે

ચંપક—શું તે ઝવેરાત ખરીદશે.

સીપાઈ—જી હા પધારો. (ચંપક ઉદય પાસે આવે છે.)

ઉદય—પધારો આપ શું વેચો છો ?

ચંપક—જી ઝવેરાત.

ઉદય—તે વેચશો ?

ચંપક—ઘણી ખુશીથી કેમ નહિ વેચવાનો તો અમારો ધંધાજી છે.

ઉદય—ત્યારે બતાવો ?

ચંપક—જી બતાવું, [એમ કહી પેટી ખોલી સર્વ ઝવેરાત બતાવે છે] હ્યો સાહેબ, આ દરેક એક એક લાખ લાખ રૂપીઆની કીંમતના નંગો છે.

ઉદય—બસ એટલી જ કીંમતના છે ? એથી ભારે નથી ?

ચંપક—ના જી. એજ છે એથી ભારે હાલમાં લાખ્યા નથી.

ઉદય—ત્યારે આ સઘળાં નંગો માહાર ખરીદવાં છે અને તેની કીંમત કાલે કચેરીમાંથી મળશે ?

ચંપક—કાંઈ નહિ સાહેબ, મને આપનો પુણ્ય વિશ્વાસ છે હ્યો.
(કહી સર્વ આપે છે.)

ઉદય—(સ્વગત આ સ્ત્રી મને જરા બાળાની સરખામણીની લાગે છે. માટે તેનો ખુલાસો કરવા દે) અને.....આ તમારી સાથે બાઈ છે તે કોણ છે ?

ચંપક—તે માહારા બાઈની સ્ત્રી છે એટલે માહારી બોલ્યું છે.

ઉદય—[સ્વગત બાઈની સ્ત્રી બોલ્યું. અરે આ ચંપકનો ન હોય,

(૧૧૫)

અરે એ તે વળી હજી જીવતાં છે કે શું, પણ તે જીવતા હોય તો તેમને નાક કાંન ક્યાંથી હોય માટે તેતો નહિજ] ત્યારે તમારા મિત્રભાઈ ક્યાં છે અને કાણ છે ?

અ'પક--જી તેતો તદન ગાંડા જેવા બની જઈ વેહની થઈ મૃત્યુ છે, પરંતુ આપની પાસે કાણ મેઘા નામનો માણસ છે કે

ઉદય--હા હા કહો શું છે

અ'પક--તે આજ આપને પરસાદની બરશી આપવા આવવાના છે. અને તમને ઘર મારવાના છે, અને પરસાદમાં બરશી-માં ઝેર ઘાલી આપવાના છે.

ઉદય--અરે જાવ જાવ, મારો મેઘા મને ઘર મારે, અરે તે મને ઝેર આપે. એ તો મારો જમણો હાથ છે. આપ તેનું નામ ભૂલી ગયા હશે તે નહિ હોય, કાંઈ બીજો હશે અ'પક કરીને હતો ?

અ'પક--ના સાહેબ, નામ તો મેઘાભાઈજ છે.

ઉદય--ત્યારે તમારી ભુલ છે, એ તો કદી બનેજ નહિ. માહારે તો અ'પક શિવાય બીજો કોઈ દુશ્મન નથી.

અ'પક--અરે સાહેબ મારું કહ્યું માનો નહિ તો પરતાવડું પડશે.

ઉદય--શું માનું તે મારો ખાસ માણસ છે મને તો તેનો વિશ્વાસ છે, તમને પરદેશીને ખબર પડે.

અ'પક--લખીત ડાખલો આપું તો કેમ.

ઉદય--હું લખીત ડાખલો એટલો બધો તમારી પાસે પુરાવો છે.

અ'પક--જી હા એટલો બધો પુરાવો છે.

ઉદય--ત્યારે બતાવો જોયે.

અ'પક--લ્યો સાહેબ ત્યારે વાંચો (કહી ખીસામાંથી કાગળ આપે છે.)

ઉદય--(કાગળ વાંચે છે) શું આ ખરી વાત છે તમારે આ પ્રમાણે કરી લખાવવાનું કારણ ?

અ'પક--મનુષ્ય માત્રનો જીવ બચાવવાને પરમાર્થ કામ કરવા. રા-જાજી જુઓ આપને તેનું પારખું જોવું હોય તો જો વખતે તમોને તે પરસાદ લાવીને આપી તે વખતે તે પરસાદ કુતરાને અગર મને તે જવાબરને અવગણી

ખાત્રી કરી જોજો એટલે આપને ખબર પડશે, માટે જુઓ હું આજુપર ઉભો રહું છું અને જે વખતે એ આવે તે વખતે આપ માહારા કહ્યા પ્રમાણે પારખ કરી જોજો એટલે આપને ખાત્રી થશે.

ઉદય—ઝવેરીજી. તમે અમારા બંગલામાં જવ અને તમે પરદેશી છો માટે અહિંજ મુકામ રાખો. (સીપાઈ તરફ જો-
ધને) સીપાઈ આ ઝવેરીભાઈને બંગલામાં લઈ જવ
અને તેમની સર્વે ખાતર કરજો.

બાળા—ચંપકભાઈ આપ પધારો માહારે તેમનું પારખું લેવું છે
માટે હું પાછળથી આવું છું.

સીપાઈ—જી લઈ જઈ જોવો હજુરનો હુકમ.

(કહી ચંપકને અંદર લઈ જાયછે.)

બાળા—ઉદયસિંહજી મને આપના ઉપર વધારે હેત આવેછે આપ
માયાળુછો અને આપ ઉદાર માણસછો.

ઉદય—કેમ હેત ન આવે અને મેમાનઉપર કેમ માયાના રાખીયે.
મેમાનતરીકે આવ્યાછો અને હેત કેમ ના આવે, તે તો
સ્વભાષીક છે, હેત આવવુંજ જોઈએ.

બાળા—ઉદયસિંહજી માહારે તમારી પાસેથી એક વસ્તુબક્ષીસ લેવીછે
તે આપશો. શું હશે આપના મેમાનછીએ અને ના ક-
હેશો. આપને માહારી પાસે જે જોઈએ તે આપીશ.
પરંતુ મને હું માણું તે એક વસ્તુ આપશો.

ઉદય—અરે તમે મેમાન છો ને વળી તમને અમારાથી ના કહે-
વાય કે ? નેવળી અમે રાગ થયાતે તમારીપાસે અમા-
રાથી કાંઈ મંગાય કે ? કહો. તમારે શું જોઈએ છીએ.

બાળા—ત્યારે આપશો ? ત્યારે જુઓ માહારે જોઈએ તમારો પ્રેમ

ઉદય—તે તો તમને પેહેલેથીજ કહું છે કે તમારો પ્રેમ અમારા
ઉપર હોય અને અમારો પ્રેમ તમારા ઉપર હોય. તેતો
હરરોજ કાયમેજ રહે છે.

બાળા—ત્યારે અહો હાથ.

ઉદય—એ એ એ આ શું બોલ્યાં, આ તમને બોલવું થતે છે.

બાળા—થતે કે ના થતે ત્યારે હા શું કામ કહ્યું માટે અહો હાથ.

ઉદય—તેવો પ્રેમ કરી મેં સમઘ બાંધ્યો હતો તેણે અને દગોકર્મ,
ત્યારથી મ્હારે અવરજી કરી પ્રેમ બાંધવાની પ્રતીજ્ઞા છે.

બાળા—વળી તે સ્ત્રી એવી તે કેવી બધી માણસ હતી કે આપ-
જવાની સાથે પ્રેમ બાંધી દગો દઇ ચાલી ગઇ હશે ?
તે કાણ હતી અને તેનું શું નામ અને કેવી રીતે
દગો દીધો ?

ઉદય—તેનું નામ તો મને દેશો જ નહિં અને તેની વાત અને
તેનું નામ જીલકુલ ગમતું નથી.

બાળા—અરે જાણે જાણે શું નામ દેવામાં અબડાઈ જશે, નામ
દેવામાં શું જાય છે ?

ઉદય—ત્યારે હવે, તેનું નામ બાળા હતું, અને દગો એ કે મારા
મિત્ર સાથે પ્રીતિ બાંધી, તેની સાથે વીંટીઓ બદલ
બદલ કરી અને દગો દઈ મધરાત્રે ચાલી ગઇ હતી.
અને વળી માહારો મિત્ર પાછો તેની જ શોધતું નામ દઈ
તેની પાસે ગયો અને યોગ દીવસ થયા, બાદ તે પાછો
આવ્યો અને મેં તે બંનેના હાથે વીંટીઓ બદલેલી
જોઇ ત્યારે મેં લેમને માહારે ખીજી સ્ત્રી કરવાની
પ્રતીજ્ઞા છતાં નાક કાંન કપાવી કાઢી મુક્યાં છે, માટે
તે માગણી તો માફ કરજો.

બાળા—ત્યારે શું મારી મશકરી કરી કે, ના હવે તો તમને નહિ
છોડું, આપણે પ્રીતિ બાંધીશું તેમાં કાણ જાણે છે અને
એ શું જાણવાના છે.

ઉદય—અરે જાણે ના જાણે પરંતુ માહારાથી તેનો નહિ અને મેં
ક્યાં તમારી મશકરી કરી છે, તમે મારી સાથે વાત
કરો, ત્યારે જવાબ ના આપું ?

બાળા—(સ્વગત પસજે એવા લાંગતાતો નથી, છેતો શુદ્ધબુદ્ધિથી
પરંતુ લાગને હું ગાણું ગાઈ રાજી કરું જેએ પસજે છે.)
ઉદયસિદ્ધ આ દાસી ઉપર કેમ પ્રેમ કરતા નથી ?

ગાયન ૩૮ મું.

શું પ્રેમ કરો નહિં અબજાપર આ ક્યમ થુકો.
છો મારો કાર્યના કરનારા, પ્રેમી આપુર હું તો,

સરભાઓ શાંને, રાખજી થઈ માં મુકે;
 ડરેછો કેમ વાહાલા છે મુરખ એ નવ મુકે,
 આ ઘેબર જલેથી પકવાંન વાહાલા નવ મુકે.
 જવ ખસોને, ના ડરોને જવ ખસોને, ના ડરોને,
 રે ન યોલો આપું, રે ન ચાલો આપું, રે ન લાખો.
 વારૂં, રે ન નાકો વારૂં.

ઉહું'હું'હું' જવાદોને, હાહાહાહા થાવાદોને
 નાનાનના જવાદોને, હાહાહાહા થાવાદોને— શું પ્રેમ.
 ઉદય—અરે જવ જવ. તમે તો તદન જાકીજ લાગ્યોછો, આ ત-
 મને એક વખત તો કહું કે મ્હારે બીજી સ્ત્રી કરવા-
 ના સોગન છે માટે હવે તમે એ વાત સંભાળશો નહિ
 ને માફ કરો. (એટલું કહે છે એટલામાં ગુણકા
 અને મેઘા પ્રસાદ લઈ આવે છે.)

મેઘા—અ'નંદાતાર પગે લાગીએ,

ઉદય—મેઘા આ શાળમાં શું લાવ્યો છે.

મેઘા—જી કંઈ નહિ એ તો આજ માફારે આપના પુત્ર્ય પ્રતાપે
 દીકરો આવ્યો છે. તે માનાજીના પરસાદની ખરશી છે,
 તે આપને પ્રસાદ આપવા આવ્યોહું. હવે માહારાજ,
 (કહી ખરશી ઉદયના હાથમાં એક ઢેબુ આપે છે.)

ઉદય—લાવો (કહી લે છે)

(સ્વગત આટલે સુધી વાતતો ઝવેરીની મળતી આવી છે,
 પરંતુ હવે મને પુરી તપાસ કરવાદે) મેઘા આ ખર-
 શીમાં કાળુ કાળુ શું જણાય છે.

મેઘા—કંઈ નહિં જાહેય એ તો માતાને ધરાએથી ખરશી છે માટે
 એમ દેખાય છે.

ઉદય—સ્ત્રીપાદ આ બંને જણાને પેરામાં રાખો. અને આ ખરશી
 જઈ કુતરાને ખવડાવી અજમાવી લાવો.

સ્ત્રીપાદ—જેવો હજુરનો કુકમ. (એમ કહી એક સ્ત્રીપાદ બં-
 નેને પેરામાં રાખે છે અને એક ખરશી લઈ જાય છે.)

સ્ત્રીપાદ—લાવો હજુર. (સ્ત્રીપાદ ખવડાવી તરતજ પાછો વળે છે.)

સ્ત્રીપાદ—અ'નંદાતાર ખરશી કુતરાને ખવડાવવાથી કુતરે મરી ગયું.

દ—સીપાઈ અંદરથી ઝવેરીને બોલાવો.

સીપાઈ—બોલાવું હજુર (અંપકને અંદરથી બોલાવી આવે છે)

અંપક—કેમ હજુર કેમ આપે મને બોલાવ્યો.

ઉદય—હયો આ પરસાદ જમો.

અંપક—(હાથમાં લે છે તે જુએ છે વીચાર કરે છે)

ઉદય—કેમ એમાં એ શું કાંઈ હીરા પારખવાના છે કે શું ! તે વીચાર કરાઓ.

અંપક—હા હીરા કરતાં આ પારખવામાં વધારે મુશ્કેલ છે.

ઉદય—વળી પરસાદ પણ ઝવેરી પારખતા હશે કે ?

અંપક—હા માહારાજ મને તો આ પરસાદમાં કૌતક છે, મને આમાં વેહેમ લાગે છે માટે આપણે તો નથી ખાવો, માહારાજ હયો આપનો પરસાદ પાછો.

(આ સાંભળે છે એટલે મેઘો અને ગુણકા થરથર ફૂળે છે)

મેઘો—સ્વામિ આ ઝવેરીએ આપણું પોગળ બધું ફાડી નાંખ્યું હવે આવી બન્યું, હવે શો ઉપાય કરીશું. પણ કાંઈ નહિં નેહએ છીએ.

સ્વામિ—અરે એ તે ફાટે એ તો સેહેજ બોલે છે.

ઉદય—શાંતો વેહેમ વળી આમાં વહેમ શાંતો.

અંપક—આપે પારખું તો કરી જોયું ને હવે આપને ખબર પડીને.

ઉદય—હા બરાબર ખબર પડી. [મેઘા તરફ જોઈને] મેઘે આ પરસાદમાં શું નાંખ્યું છે.

મેઘો—અનદાતાર કાંઈ નહિં એતો પરસાદમાં

મેઘો—અનદાતાર કાંઈ નહિં એતો પરસાદ છે.

ઉદય—ત્યારે તે પરસાદ તમે ખાઈ જશો ને ?

મેઘો—[સ્વગત સ્વામિ આતો આપણું મોહોત બોલ્યું કહેવતમાં કહ્યું છે કે ખાડો ખોદે તે પડે, હાય નકીલ પુડી ગયું]

મેઘો—હા હા મેં લખી આપ્યું છે અને અમે બંનેએ સહીએ કરી છે.

ઉદય—મેઘલા તેં મારું સત્માનાસ કાઢી નાંખ્યું, તેં મારા જીવ નક્કી દોવી ખસેડી મુકી, મેં તારાપર વિશ્વાસ રાખ્યો તેં મારા સર્વ ધુળધાણી કરી નાંખ્યું, તેં મારા

વાહાલામાં વીરોધ પડાવી દેશપાર કરાવ્યા, મેઘલા ત-
મને બંનેને હું શું સજા કરું, તમારા રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર જે-
ટલા દુકામ કરાવી નાંખું. તમને અવળી ધાંણીમાં ધા-
લી તેલ કઢાવી નાંખું શું કરું હાય

મેઘા--અનંદતાર આટલો શુનો માફ કરો આ હમારી મોટી
બુલ થઈ છે.

ઉદય--એવકુદો તેજ બરફી અહિને અદિ ઉભાં ઉભાં તમે ખાઈ
ભવ ?

ગુણકા--હાય હાથનાં કર્યા હાથએ વાગ્યાં જે માણસો બીજાનું સુ-
ખ જોઈ અદેખાઈ રાખી. પદવીની મોહોટી આશા
ધરાવી હિમત કરી આવાં કુકર્મો કરી પારકાને દુઃખ
દેવા જશે તેને જેવટે માહારી પેઠે પોતાના હાથે ક-
રેલાં ધન પોતાનેજ ખાઈ મરવું પડશે, માટે માથાએ
બેઢેનો એવા કુકર્મો કાઢ નહિ કરો, તેવી મારી બિ-
નંતી છે.

મેઘા--હાય કપટ રચી રચી ઉદ્યમસિંહનું મેં ખરાબખરાત કરી
નાંખવું ધાયું હતું અને હજારો કપડે કરી બોટું સમ-
ભવી. તેમને ધણાં દુઃખો દીધાં છે, તેમના વાહાલામાં
વીરોધ પડાવી નાક કાંત કપાવી વિના વાંકે દેશપાર
કરાવી મુક્યા છે. હાય મેં પાપીઆએ હજારો કપડો
કર્યા છે અને તેનું પદીણામ મનેજ મળેછે, અને મારે
જ ભોગવવું પડશે, તેથી કરી અર્ધ બાહજો બેઢેનોને
વિનંતી કરું છું કે કાંઈ પણ માણસો ઉપર અદેખાઈ
રાખી ઉઝી પદવીએ એકદમ ચઢી જવું ધારી, આવાં
એપકુદો કરશે, તેને માહારી પેઠે સજા ખાઈ આખર
મરવું પડશે, માટે તે કામ કાંઈ નહિં કરો તેવી મારી
વિનંતી છે. પણ કાંઈ નહિં જોઈએ છીએ--

સ્વામી--શું તારું કપાળ જોતો તો હવે જો લે ખા ખરડીને પો-
હોંચી જા. દેવલોક એ જો જોટલે પતી ગયું, આટલું
મરું છે હતાં પણ હજી જોઈએ છીએ. મરખા હજી
તારું જોઈએ છીએ ના ગયું, અને હજારી મને લાલ-
ચમાં નાંખી ફસાવી, અને આ સજાને પહોંચાડી હતાં

(૧૨૨)

હજી તારૂં જોઈએ જીએ નથી નીકળતું, તારે જોવાનું
ખાત્રી હતુંતે હવે જોઈ શકે જમદાર એટલે તુરંજાં બને
ને સુખી થાય.

મેઘાં—સ્વામિ અને બળતાને શું કામ બાળે છે જે નસીબમાં બન-
વાનું છે તે બને છે. આ દુઃખ આપણે હાથે કરીને
લીધું છે માટે તે ભોગવવુંજે પડશે, હવે એ બધું જવાદો,
અને કાંઈ કરતાં માથે માગી છુટા થાય,

સ્વામિ—હવે છુટાં તો પરમેશ્વરને ઘેર કરસે કંઈસિંદ તો છુટા
કદી નહિ કરે,

સ્વામિ-મેઘાં—અનંદાતાર હવે.....આ એક ગુનો માથે કરો.

ઉદય—હરામખોરો હવે તમારો ગુનો માથે નહિં થાય, આ ઝંબેરી
જો અહિં ના આવતે તો તમે માહારો પ્રાણુ જરૂર
શેતે, હાથ મારા વાહાલા મીત્ર ચંપકને અને માહારી
વાહાલી, વાહાલી પ્રીયા બાળાને તેજ દમો કરી દેશ-
નટો કરાવ્યો છે (ચંપક તરફ જોઈને) હાથ હવે
મારે જીવીને આ દુનીયાપર શું કામ છે, હવે આ દુ-
નીયા અને ઝેર સમાન લાગે છે, પણ બસ હવે તો
વાહાલી બાળા અને વાહાલા ચંપકને છેવટે શમશાંત
સુખીમાં મળું.

ચંપક—માથે ઉતાવળ કરશો નહિ, ઉતાવળ કર્યાથી કામ બગડે છે.

ઉદય—હરામખોરો માહારા મોહો આગળ એકદમ ખાઈ જાય નહિ
તો પરાંણે ખવડાવી, દેવભોક્ષ પોહોચાડી દેવાં પડશે !

સ્વામિ—હાય, હવે આધા વિના ચાલે લેમ નથી, માટે એક વ-
ખત પરમેશ્વરની સ્તુતી કરી, કરેલાં કર્મ ભોગવી લઈએ.

મેઘાં—હા ચાલો સ્તુતી કરીએ.

મેઘાં અને સુબુકા— ગાયન ૩૯ મું.

કુટુંબ પ્રભુ કર્મ હમારું હો—

કુટુંબ.

શાલ્મલ્યાં રહી આતંદથી દીવસ માલતાં;

લીધા હાથે દુઃખના દાહારા હો—

લીધા.

સાયળી સાથે રાજ્ય મહિં અમે મહાસત્તાં
અદેખાઇ રાખી, જુઠં લાખી, આજ કુટુંબ નાંખિયાં
ચોમળ થયું ખુલ્લું બધુંને જુઠંથી માર્યા ગયા
મુખે રહી મુખ માનતાં તે આજ આવી આ દશા
રહેતાં હતાં રીધસીધથી તે મોહોત હાથે માગીયાં
કીધાં કુઠમો હાથ પસ્તાવો પુરો અહીં પામિયાં
કીધાં કપર નિજ હાથ છેવટ ઝેર ખાયા પામીઆ-કુટુંબ.
(પશ્ચાતાપ કરી પરસાદ ખાઈ મળું પામે છે,)

એવો-સ્વામિ—દાય દાય દાય.

(જમીન ઉપર પડે છે)

હિંદુ—સીપાઇઓ આ લોકોને મસડી જઈ બાળા મુકો ? (અંપક તન્દુ જોઈને) આપ માહારો જીવ બચાવનાર કોણો
અને તમે આ કપટની માત કયાંથી જાણી, અમને સમજી જ્યાં ખુલ્લે ખુલ્લું જણાવી દો તે જાણવાને પ્રતિજ્ઞા છે,

જાણના—અમે આ લોકોને આપની વિરુદ્ધ કપટ બરેલાં દેખ્યાં તે-
થી અમે આપના બચાવ સાફ આ પ્રયત્ન ચોળો છે,
હાં હિંદુસિંદુ આપે બાળાનું નામ દીધું, તેને મેં
જાણખી, તેણે માહારી નાંદાંનપણની સહીપણી છે.

હિંદુ—માહારે બાળાને અને અંપકને દેખવાં છે, મને બતાવો, મને
એક વખત તેમની સાથે મેળવો, માહારે તેમને મળી
એક વખત માફી માંગવી છે. માહારે તેમને છેવટનું
એક વખત મળવું છે, મારે આપ મેળવી આપશો એવી
મને આપની પુરી ખાતરી સાથે છે.

જાણના—પરિ જુઓ બાળાને અને અંપકને મળવું હોય તો તમારે
તેને મળવા સિવાય અન્ય કોઈ માર્ગ નથી. મહિં મહિં

ફક્ત મળવું જોય તો મંચનાં જોરથી દુરથી મેળવું.
જો એમ જોય તો આપો વચન !

ઉદય—જાવ જાવ શું મારી મશકરી કરો છો ? તેતો કાણ જાણે
ક્યાં હશે. તેનું તો કાણ જાણે શું થયું હશે ને હવે
ક્યાંથી મળે, અને તમે અને ક્યાં મેળવી આપો, તેતો
મેળવી મુશકેલ છે.

બાળા—અરે ના શું મળે, એમ સમજો કે આ હું તમારી બાળા
અને આ તમારા ચંપક, મારે જો આપને અમારા
ઉપર પુરું ભરોસો જો આવતો હોયતો આપો વચન.

ઉદય—(વિચાર કરીને અરે લાગે છે તો એવાજ માહારાણી તેમને
કેમ કહેવાય) અરે કદાચ બાળા અને ચંપક જો
મને મેળવી આપો તો હું તમારો જન્મારાનો દાસ
થાકું, હું તમારો જન્મારાનો નોકર થાકું, જન્મારાનો
સેવક થાકું, પરંતુ ગમે તે ઉપાય કરી મને મેળવી
આપો.

બાળા—(ચંપકભાઈ તરફ જોઈને) ચંપકભાઈ હવે વધારે લા-
બાળામાં સાર તથા, માટે ખુદા પડી જઈએ તો ઠીક.
(ઉદય તરફ જોઈને) ત્યારે દક્ષીણ બાળુ ફક્ત પાચ
મીનીટ જોઈ રહો. એટલે હું તેમને બોલાવું છું.

(એમ કહી અંદર જઈ કપડાં બદલી અસલ કપડાં
પ્રમાણે બને જણુ આવે છે.)

ચંપક—બાઈ ઉદય આ રહ્યા તારો અમાગી દોસ્ત ચંપક આવશે.

(બાળા લાજ કાઢી ઉભી રહી છે.)

ઉદય—ચંપકભાઈ હું તને ભેટવાને ખીલકુલ લાયક નથી, મેં તમને
પરિત્રેને ખુદા દર્શવી નાક કાંન કપાવવાના હુકમ કરી
કાઢી મુક્યાં હતાં, પરંતુ પ્રભુની કૃપાથી જેવાને તેવા
આજીવન જીવન રહ્યાં જો એટલે હું મારા મનને હવે
માન્યો છું, પરંતુ મિત્ર હું દોસ્તીત ક્યો છું. હું તમારો

દાસ હવે છું, ચંપક હવે તુંજ તાહારા હાથે આ પાપી
જીવડાને સળ કર, માહાર તારાજ હાથે સળ ખાવી
છે માટે મને પાપીઆને એકદમ સળ કર, ચંપક હવે
નકામો વખત કાઢ નહિ ઝટ કરે ! (બાળા સરદાર જો-
ઇને) બાળા તું કેમ સરમાય છે ? કલકીત હું છું,
પાપીય હું છું, કાને સાંભળી ખોટું ભરમાઇ નર્મ જુઠો
હુકમ કરનાર હું છું. વાહાલી તું નીરદોષ છે. તું
નીશકલકીત છે. તું શા માટે સરમાય છે, સદાકાળને
માટે નીચું ઢાલી સરમાવવાનું આ અભાગીયા ઉદયને છે.

બાળા—પ્રાંજુનાથ જે પળે જે જનવાનું હોય છે તે જની આવે છે.
માટે તે જાનતનો હર્ષ શોક ભાવો નહિ, પ્રાંજુનાથ
હું કાંઈ સરમાતી નથી, હું આપની પાસેજ ડંભી છું,
પરંતુ વાહાલા દીએર ચંપકભાઈ પાસે ઉભા છે. અને
તેમની મર્યાદા તોડી લાજ કાઢી નાંખું તો આજરમાં
ખામી આવે.

ઉદય—વાહાલી આ જીવટની તને સલામ છે, હવે આ કટારથી
મારો પ્રાંજુ ત્યાગ કરું છું.

(ચંપક તેનો હાથ પકડી રાખે છે.)

ચંપક—(ઉદયનો હાથ પકડીને) સચુર, સચુર, સચુર, ઉતાવળ
શા માટે કરો છે. સચુર રાખો, આજ કચેરી ભરી
સર્વ નીકાલ થયા બાદ આપની ધ્યાનમાં આવે તે
પ્રમાણે કરજો. પરંતુ આ મિત્રનું કહેવું માન્ય રાખી.
હાથ તે મોકુફ રાખો ? ભાઈ હવે એ સમજું જવાહો,
અવેલા દીવસે પડતા મુકી પીસરી નર્મ તાજી વાત માદ
ભાવો, ઉદયસિંહજી જુઓ આ બાદશાહનો ભેખ અને
જુઓ આ આપના ભેખ. જુઓ આ આપના પીતા-
જીનો ભેખ અને આ આપનું માદલીયું.

(સર્વ ભેખ ઉદય પાંચી જુએ છે ને અચિત થાય છે.)

ઉદય—ચંપક સર્વ મદદમાં તુંજ હતો, તેજ મદદ કરી છે, ચંપક તું મારી પાસેને પાસેજ હતો, વાહાલા ચંપક તું નહતો તો આ તાહારો દોસ્ત જય મેળવવાને મુશ્કેલ પામેત. પરંતુ તું માહારી સાથે હતો. જોજ સર્વ બાજુથી માહારી જીત મેળવી અને માહારો તેજ જય મેળવી આપ્યો અને તેજ આખર રાખીછે, ચંપક હું તાહારા દાસનો પણ દાસ થાઉં તે પણ ઝોણુંછે.

ચંપક—ભાઈ થઈ જવાનું હતું તે થઈ ગયું છે, મારે હવે ગયેલી વાતો બાજુપર મુકી દઈ મને એક વચન આપો ?

ઉદય—માગ્ય ભાઈ શું વચન છે, તને તો સર્વ વચનેજ છે તાહારે મારે સર્વ ખુલ્લું છે, તને સર્વ વાતની છુટ છે, હું માગીશ તે તને આપીશ, અને કબુલ કરીશ, પણ એ કે વચન તું પણ મને આપ કે એ કામ મારે કરવું.

(જાને જણા સાંભાસાંમી વચન લે છે.)

કહો મિત્ર શું વચન છે.

ચંપક—વચન તો સેહેજ છે, વચન તો એજ છે કે આપધાત કરવો મુકી દઈ, આ માહારાં પવિત્ર બાબીની સાથે રહી આપની જાંદગી હરદમ આનંદમાં મુજરી રાખ્ય કરો ?

ઉદય—મિત્ર તાહાઈ વચન હું માથે ચઢાવું છું, પરંતુ માહારા વચન પ્રમાણે તમે ચાલશો.

ચંપક—હા કહો શું વચન છે. પાળીશ.

ઉદય—વચન તો નાહાનુંજ છે. (અપાજ કાઢીને) સીપાઈ.

સીપાઈ—હાજર સાહેબ.

ઉદય—જવ પ્રીયવતી જેહેનને બોલાવી લાવો ?

સીપાઈ—જેવો ફકમ બોલાવું હજુર. (સીપાઈ બોલાવી લાવેછે)

(એટલી વત થાય છે તેની દરમીઆનમાં એક સીપાઈ મે-

વાડનું રાજ્ય ગયાની અને કેદારસિંહ અને પ્રધાન કેદર થયાની ખબર લઇ આવે છે.)

સીપાઈ—અનંદાતાર ફતેહખાં બાદશાહે મેલાડ છતી લીધું છે અને અને કેદારસિંહ અને તેમના પ્રધાનને કેદ કર્યા છે.

(એટલું કહે છે એટલે બંને જણા ગમકે છે.)

ઉદય—સીપાઈ (એને બુમ પાડી ચીઠી લખી આપે છે.) જવ આ ચીઠી ફતેહખાંને આપી, તેમને અને તેમના કેદીને હાજર રહેવાનું કહી કચેરીમાં બોલાવી લાવ ?

સીપાઈ—જેવી બાપુની આજ્ઞા. (સીપાઈ જવ છે)
(પ્રીયવંતીને બોલાવા મોકલેલો સીપાઈ ખંડલામાંથી આવે છે.)

પ્રીયવંતી—ભાઈ કેમ બોલાવી.

ઉદય—એહેન તાહારા લખ કરવા સાર. (ચંપક તરફ જોઈને) ચંપકરાય (પોતાની બેઠેનનો હાલીને) આ માહારી વાહાલી બેઠેનનો હાથ તમારા હાથમાં સોંપું છું તે સ્વીકારશો ?

ચંપક—મિત્ર તેને માટે આપનો આભાર માનું છું.

ઉદય—મિત્ર જોશાં કાંઈ આભાર નથી.

ઉદય અને ચંપક— ગાયન ૪૦ મું.

બહાલાછો મિત્ર હમારા, છે સાહાયના કરનારા.
વન્ય બહાલા બનેવી માહારારે, સઉ કાર્યના કરનારા
હું દાસજી આપનો ધીરા, મન ધીરજ રાખો વિરા—
જગરાય કરે સઉ લીલારે, હું-તમે છે રાજા છે ધીરાજ
તેં સંકટ સરવે સાંખી, મેં ઉલટી તુજને લાખી—
મુજ આખરૂં સરવે રાખીરે, તેં-સઉ કાર્યના કરનાર
એ ધર્મ છે મિત્ર હમારો-મન સોચ છે આસ તમારો
હવે રાજ્ય કચેરી પધારારે, એ-તમે રાજા છે ધીરાજ.

ઉદય—ચંપકરાય આવો કચેરીના વખત થઇ ગયો છે.

ચંપક—હા પધારો.

(એમ કહી ઉદય, બાળા, ચંપક, પ્રીયવંતી સર્વ કચેરીમાં જાય છે બાદ પડદો ઉપડે છે.)

૨થળા.

ઉદયસિંહ માહારાજની કચેરી.

(ઉદયસિંહ બાળાવંતી ચંપકરાય પ્રીયવંતી અને રાજ્યના તમામ માણસો આવી બેસે છે, હડીદાર છડી પોકારે છે.)

સીપાઈ—હજીર વાહાલો બ્રાહ્મણ પ્રવેશ કરવા માગે છે.

ઉદય—બોલાવો તેને.

(સીપાઈ બોલાવી લાવે છે.)

વાહાલો—અનંદાતારને પગે લાગીયે,

ઉદય—આવો માહારાજ રાજ્યરૂપી પધારો, કેમ આવ્યાહો.

વાહાલો—છ સેહેજ આજ આપના સર્વ માણસોનો મેળાપ જોવા અનંદાતાર.

ઉદય—પધારો માહારાજ.

(એટલું કહે છે અટલે પુરશીપર બેસે છે.)

સીપાઈ—હજીર બાદશાહ અને તેમના કેદીઓ પ્રવેશ કરવા માગે છે.

ઉદય—તમને જલદી પ્રવેશ કરાવો ?

(બાદશાહ વજીર, કેદારસિંહ અને તેમના પ્રધાન સર્વ આવે છે.)

બાદશાહ—હીજાએ હજીર, પેદ આપકી હજીર કેદીકું લેક

ઉદય—હીક બેસો, (સીપાઈ તરફ જોઈને) સીપાઈ તેમ

સીપાઈ—જેવો હજુરનો હુકમ. (સીપાઈ છુટા કરે છે.)

ઉદય—પ્રતેહમાં તમે દગલબાજી કરી, સર્વેના રાજ્યો ઉપર ચડાઇ કરી કપટ કરી ફરજી દઇ રાજ્યો છીનાવી ભોજો અને કપટની બાજી રમ્યા કરોજો.

બાદશાહ—જી ના, હજુર હમ કપટકી બાજી રમતા નહિં હવે ઐર દગા કરકે કીસીકા રાજ્યપે ચડાઇ કરતો નહિ હવે.

ઉદય—હા હા તે હું જાણું છું, સારી રીતે જાણું છું.

બાદશાહ—જી હજુર આપકા સરદાર મેધાજી કીદર હવે.

ઉદય—કેમ તેનું શું કામ હતું, તે તો બાદાર ગયા છે. (સ્વગત જોઇએ તેને માટે આ પ્રતેહમાં શું કહે છે)

બાદશાહ—જી ઉરકું જરા મીલનાં હવે. (સ્વગત મેધામીલે જખ ઉરકું દેખ લઉં, ઐર દુસરી ચડાઈ કરે ઐર રાજ્ય લેલઉં.)

ઉદય—તેતો પોતાને સ્વધાંમ પોચી ગયા, તે તો હવે તમને નહિ મળે.

બાદશાહ—અયશા કયશા ગયા હવે કે કીર આંનેવાલા નહિ હવે.

ઉદય—એતો પોતાની મેળેજ મરી ગયા એટલે આપને ક્યાંથી મળે.

બાદશાહ—યા ઇલઈલ્લા, યેહ કયા ગજબ હુવા, વોતો બીચારા બહોત અઝા આ. ઐર બોહોત રમુજ થા.

ઉદય—હા રમુજ તો હતો પણ શુભરી ગયો, એટલે આપણે શું કરી શકીયે. [સ્વગત હજુ પરીથી તેને માદારા રાજ્યઉપર ચડાઇ કરવાનો પિયાર લાગે છે અને મેધાના મરી ગયાની ખબર સાંભળી નાખુશ થયો છે પણ હવે એ શું શવે તેવો છે કાંઈ નહિં જખ મારે છે. (પીતાજી તરફ જોઇને) પીતાજી કેમ કર્મતો અને પેસાનો અજમાયશ કરી જોયો, ખાત્રી થઈ ના થઇ હોય તો જ્યો તંજો. (એમ કહી તેના હાથનો ચંપકે લખાવી લીધેલો મેખ આપે છે.)

કેદારસિંહ—પ્રધાનજી [ચીઠી જોષને] આ માહારાજ ભખી આ-
પેલી આ ઉદય પાસે કપાંથી. હાથ હંકાર કરી મદ
રાખી, કર્મને ખોટું માંતી પૈસાની જુડી જક પકડી
રહો, અને પાપમાલ થયો, હાથ કર્મએ મને આ દશાને
પ્રાપ્ત કર્યો, કર્મ તું છે એ ખરું છે તાહરા વિના સર્વ
કાંઈ જુડું છે ને કર્મમાં હોય છે તેજ મળે છે,
પૈસો પણ કર્મમાં હોય છે તો જ મળે છે. પણ
પ્રધાનજી આ તો ઉદયસિંહનું રાજ્ય છે ઉદયને હું
શી રીતે મોં બતાવીશ. ઉદય પાસે હું શી રીતે માશી
માગીશ, ઉદયને હું શી રીતે મળીશ, હું તેને શા
જવાબ દઈશ. શું કહીશ.

પ્રધાન—માહારાજ આપના કહેવા પ્રમાણે હું પણ વરત્યો છું અને
તે સમને પાપ પણ થઈ ચુક્યો છું, માહારાજ માહારો
અંપક પણ આલિજ છે. નથીખમાં જે લખ્યું દસે તે
થશે, માહારાજ ગમતારો નહિં,

ઉદય—[નીચે ઉતરીને] પીતાજીને પસ્તાવો વધારે થાય છે. હું
તેમને વધારે કહેવાને લામક નથી, માટે તે વાત કાઢી
નાંખી તેમને આસન આપી બેસાડું, (કેદાર તરફ
જોષને) પીતાજી અને પ્રધાનજી વધારો અને આ
આજ્ઞાનપર બેસો, કહી બેસાડે છે.

અપક—પીતાજી વધારો જુરશી ઉપર બેસો ?

ઉદય—સીપાઈ—

સીપાઈ—દાનર સાહેબ.

ઉદય—જવ તેમને માટે પોશાક બાવો !

સીપાઈ—લાલું અંનદાતાર,

[એમ કહી સીપાઈ એકદમ પોશાક લઈ આવે છે.]

ઉદય—પીતાજી આપ અને પ્રધાનજીકાકા પોશાક પેહેરી

(નને પોશાક પેહેરે છે)

(૧૩૦)

કેદાર—માર્ધ ઉદન વાહાલી દીકરી પ્રીયવંતીને કોઈ ખારવડીઆએ સ્વમંવરમાંથી વરી લઈ ગયા છે, હાય પ્રીયવંતી ક્યાં હશે ?

પ્રીયવંતી—પીતાજી આ રહી આપની વાહાલી પુત્રી પ્રીયવંતી,

બાળા—[આધુ ઓઢીને] પીતાજી આ આપના વાહાલા પુત્રની ગૃહીણી બાળા.

(એમ કહી પડે છે)

કેદાર—મેરા સુખી રહો.

ઉદય—પીતાજી (એમ કહી કાંનમાં વાતો કરે છે) : અને પછી) પીતાજી ચંપકરાયની સાથે વાહાલી પ્રીયવંતીના લગ્ન કર્યાં છે, પીતાજી ચંપકરાયે મને જીવતજાન આપ્યું છે, પીતાજી પ્રીયવંતીના હાય પ્રીયી ચંપકરાયના હાથમાં આપ સોંપા ?

કેદાર—નાઈ દીકરા,

[કહી બનેના હાય મીલાવે છે.)

હું માહારી વાહાલી દીકરી પ્રીયવંતીનો હાય ધણા હૃદયી આ ચંપકરાયના હાયમાં સોંપું છું.

ચંપક—તેને માટે હું આપનો મોહોટો આભાર માનું છું.

બાદશાહ—બાદ અલ્લા યેદ સખતો સગે નીકલે, અખતો યેદ સખ સાથ જાયમા.

ઉદય—ફતેહનાં આ લખાણ તમારા હાથનું છે. (એમ કહી સોનાના પત્રાનો ચંપકનો લખાયેલો લેખ બતાવે છે)

બાદશાહ—જી હા. (સ્વગત થા અલ્લા યેદ લીખાંબી ઉસ્કે હાથમેં આયાહયે, અખ મેરા નશીબ ફુટ ગયા.)

જર—જી ઉસ્મે કયા હયે, ચડતી ચડતી સખડી આતી હયે.

બાદશાહ—વજર તુંમ બહોત ખદમાસ હયે, તુમને હમારા સખ નીમક હરામ કીયા, તુમને હમારા રાજ્યકા પાયમાલ કીયા, તુમને હમારા જીવરકા જાન લીયા, તું મેવકુર

(કહી પડે છે)

હિંદુ—હીક, ફતેહખાં તમારે તમારા રાજ્ય શીવાયકા
 વા સર્વ રાજ્યો ઉપરથી હાથ એકદમ
 અને તમારું રાજ્ય સાવધથી કરો ?

આદશાહ—બહોત અચ્છા હવુર.

કેહાર—હાથ મેં ગર્વ રાખી, પૈસાનો મદ યાખી
 ની કર્મને ધીકારી મોહારા સાચા મ
 રાને દેશવટો દીધો હતો, અને મેં
 ખોટો ગર્વ રાખ્યો હતો અને મેં
 હારે કર્મ કબુલ કરવું પડ્યું
 કરી વાહાલી દોકરી પ્રીયવં
 અને ફતેહખાંને તાજે થઈ
 પરીણામ ફક્ત મોહારા મ
 ઓને વિનંતી કરું કે
 ખોટો ગર્વ રાખી કુલા
 રતું પડશે, અને પાપ
 ગર્વ નહિ રાખો

અધાન—મેં પણ રાજના
 લાલચ રાખી,
 ખોટો ગર્વ રાખ
 હજારો દુઃખ
 છેવટે સર્વ
 તાના મ
 વાત કર
 કર્મ ક
 ફી
 કે

(૧૩૨)

સીતાજી ઘણું થયું હદ થઈ છે, હવે તે વાત બાજુ પર
મુકી દો અને કર્મને સાચું માંની સુષીમાં મુખમાં દી-
વસ નીરમગ્ન કરો ? અને આ સર્વ ખુશાલી સાર ઇ-
શ્વર પાસે પ્રાર્થના કરીએ.

ગાયન ઠર મું,

રસાળ, સમજે ભાઈ ખેલ છે મુંદીર રસાળ
છંદી નરને, કર્મ નડયાં છે અપાર
ભીરાવા, કરોડ કર્યાતા વીચાર--
પાવ્યો, કાંઈ ગયા આખર જમદાર-સ.
પ્રથ પોતે, કાંઈ ન સમજ્યા સાર
મજી આ, આવ્યા તે પાછા ઠાર.
ભૂી, જગ મુખારો સાર-સમજો.

પત.

ના.

ખખર.
પુસ્તકો મળેછે જેવા
ગિરે મહી જાતના
છ. મારે એક

મી,

મદાવાદ.

